

e-issn: 2602-3806

Econder
International Academic Journal

Econder

Econder

Cilt/Volume: 8- Sayı/Issue : 1
HAZİRAN/ JUNE- 2024

Econder International Academic Journal

Econder Uluslararası Akademik Dergi

Cilt/Volume:8 Sayı/ Issue: 1

Haziran/June 2024

ISSN: 2602-3806

Editör/ Editor

Hayrettin KESGİNGÖZ

Editör Yardımcısı/ Associate Editor

Arş. Gör. Fatma Büşra KURT- Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Alan Editörü

İktisat Alan Editörleri

Doç. Dr. Burcu BERKE-Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Nihat ALTUNTEPE-Isparta Üniversitesi

İşletme Alan Editörleri

Doç. Dr. Metin KILIÇ-Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi

Doç. Dr. Özcan IŞIK-Cumhuriyet Üniversitesi

Uluslararası İlişkiler ve Kamu Yönetimi Alan Editörü

Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU-Karabük Üniversitesi

Sosyal Hizmet Alan Editörü

Doç. Dr. Oğuzhan ZENGİN-Karabük Üniversitesi

Maliye Alan Editörü

Doç.Dr.-İsmail CİĞERCİ-Afyon Kocatepe Üniversitesi

Ekonometri Alan Editörü

Doç. Dr. İlyas Okumuş-Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Uluslararası Ticaret ve Lojistik Alan Editörü

Prof. Dr. Taner AKÇACI-Gaziantep Üniversitesi

Doç. Dr. Erol TEKİN-Kastamonu Üniversitesi

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof.Dr. JoseRamosPires MANSO, Prof.Dr. JoseLuis MIRALLO, Prof.Dr. Jaime De Pablo VALENCIANO, Prof.Dr. Georgi MARINOV, Doç.Dr. Maciej MILCZANOWSKI, Prof. Dr. Kemal YILDIRIM, Prof. Dr. Levent AYTEMİZ, Prof. Dr. Gülay GÜNAY, Prof. Dr. Ahmet GÜRBÜZ, Prof. Dr. Ekrem GÜL, Dr. Aradhana KUMARI, Dr. Nadia MANSOUR, Prof.Dr. Abdullah KARAKAYA, Doç. Dr. Nazım ÇATALBAŞ, Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY, Dr. Macario G. GAYETA, Prof. Dr. Esmail ABOUNOORİ, Dr. Nagmi AİMER, Doç. Dr. İhor HURAK, Prof. Dr. Mehmet KARAGÜL, Prof. Dr. İsmail AYDOĞUŞ

Adres/Address

Merkez- KAHRAMANMARAŞ

e-posta:econderjournal@gmail.com

“Econder International AcademicJournal yılda iki kez yayınlanan hakemli, akademik uluslararası bir dergidir. Econder’de yayınlanan yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayın dili Türkçe olmakla beraber diğer dillerde de yazılar yayınlanmaktadır. Yayınlanan yazıların bütün yayın hakları Econder’e ait olup, yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınamaz. Yazıların yayınlanıp yayınlanmamasından yayın kurulu sorumludur.”

Dergimizin tarandığı uluslararası endeksler;

EBSCO,ERIH PLUS, ScientificIndexing Services, SOBIAD, BielefeldAcademicSearch Engine (BASE), ResearchBib, idealonline

Danışma Kurulu/ Advisory Board

Abdülkadir ATAR, Doç Dr. (Marmara Üniversitesi)

Arif Selim EREN, Doç.Dr. (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Ali Çağlar ÇAKMAK, Prof. Dr. (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Burcu ERŞAHAN, Prof. Dr. (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Gülçin GÜREŞÇİ, Doç.Dr. (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Hüseyin KARAMELİKLİ, Prof. Dr. (Karabük Üniversitesi)

Kemal YAMAN, Doç. Dr. (Karabük Üniversitesi)

Latif PINAR, Doç. Dr. (Karabük Üniversitesi)

Mahmut MASCA, Prof. Dr. (Afyon Kocatepe Üniversitesi)

Marziye MEMMEDLİ, Dr. Öğretim Üyesi(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Mehmet Murat TUNÇBİLEK, Dr. Öğretim Üyesi, (Karabük Üniversitesi)

Meltem KILIÇ, Dr. Öğretim Üyesi, (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Mustafa TAŞLIYAN, Prof. Dr. (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Nurettin AYAZ, Doç. Dr. (Karabük Üniversitesi)

Oğuz YILDIRIM, Prof. Dr. (Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi)

Orhan KÜÇÜK, Prof. Dr. (Sakarya Üniversitesi)

Salih YEŞİL, Prof. Dr. (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Selim İNANÇLI, Prof. Dr. (Sakarya Üniversitesi)

Umut KEDİKLİ, Doç. Dr. (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)

Zafer KANBEROĞLU, Prof. Dr. (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Yabancı Dil Editörü/English Editor

Yağmur MATYAR TANIR, Arş. Gör. (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

İçindekiler/Contents

Jenerik/Generic

Makaleler/Articles

1	Deniz KESKİN ÖZBERK Didem CİCERALI
-	Analyzing The Length of Unemployment Among First-Time Job Seekers in Emerging Countries: Case of Turkey
24	Gelişmekte Olan Ülkelerde İlk Kez İş Arayanlar Arasında İşsizlik Süresinin Analizi: Türkiye Örneği
25	Mehmet KIRLIOĞLU Asena AYDIN Duygu ORHAN
-	Çalışan Annelerin Ev ve İş Yaşamında Karşılaştığı Sorunlar
44	Problems Faced by Mothers Working in Home and Work Life
45	Şeyma Nur AYDIN Aşır ÖZBEK
-	Gelecek Senaryolarında Olasılık Değerlendirmesi
59	Probability Assessment in Future Scenarios
60	Hüseyin KARAHAN Cemal Erdem HEPAKTAN
-	Current Account Deficit Analysis Using The Structural Break Method In Turkey In The Period Of 1984- 2021
80	1984 – 2021 Döneminde Türkiye’de Yapısal Kırılma Yöntemiyle Cari Açık Analizi

81	Adnan DOĞRUYOL
-	Kapitalizm'de Sermaye Birikiminin Tarihsel Evrimi
96	The Historical Evolution Of Capital Accumulation In Capitalism

Yayın Esasları/Publishing Policies

-	Yayın Esasları/Writing and Publishing Policies
-	Publication Principles & Representation of Footnotes and Reference

Econder |

International Academic Journal

[Econder], 2024, 8 (1): 1/24

Analyzing The Length of Unemployment Among First-Time Job Seekers in Emerging Countries: Case of Turkey

&

Gelişmekte Olan Ülkelerde İlk Kez İş Arayanlar Arasında İşsizlik Süresinin
Analizi: Türkiye Örneği

DENİZ KESKİN ÖZBERK

Res. Ass., Department of International Trade and Business, Bahçeşehir
University; PhD Candidate, Department of Economics, Marmara University,
deniz.keskinozberk@eas.bau.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-4319-9841

DİDEM CİCERALI

Res. Ass., Department of Economics, Bahçeşehir University; PhD Student,
Department of Economics, Yıldız Technical University,
didem.ciceralli@eas.bau.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-6368-5946

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 12.06.2023

Kabul Tarihi / Accepted : 30.06.2024

Yayın Tarihi / Published : 30.06.2024

Yayın Sezonu : Haziran

Pub Date Season : June

Cilt / Volume: 8 Sayı – Issue: 1 Sayfa / Pages: 1-24

Atıf/Cite as: Keskin Özberk, D., & Ciceralli, D. (2024). Analyzing The Length of Unemployment Among First-Time Job Seekers in Emerging Countries: Case of Turkey. Econder International Academic Journal, 8(1), 1-24.
<https://doi.org/10.35342/econder.1312135>.

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Hayrettin KESGİNGÖZ- KSU University, Kahrmanmaraş, 46000 Turkey. All rights reserved.

Abstract

The aim of this study is to analyze the factors that influence the unemployment duration of individuals entering labor market for the first time and those who have experienced working life before by using the 2020 Household Labor Force Surveys (HLFS) prepared by Turkish Statistical Institute (TURKSTAT). Further, the effects of individual unique factors such as gender, age, marital status, family size and education level on unemployment duration are examined. Empirical results using the Cox Proportional Hazard Model, which is a semi-parametric version of survival analysis, show that the first time job seekers are at risk regardless of genders. Also, family size has no statistically significant impact on unemployment duration, while being married, divorced or widowed has decreasing effect. It takes longer time for women to find a job than men. Another important finding is that as the education level of individuals increases, the duration of their job search increases.

Key Words: Cox Proportion Regression, Labor Force Participation, Unemployment Duration

Özet

İşsizlik olgusu ekonomik hayattaki hayati konumunu korumakta ve her geçen gün arttırmaktadır. Bireysel ve ulusal düzeyde ciddi sonuçları olan işsizliğin etkilerinin ciddiyeti, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hazırlanan 2020 Hane Halkı İşgücü Anketleri (HHİA) kullanarak işgücü piyasasına ilk defa adım atan bireyler ile daha önce çalışma hayatını tecrübe etmiş bireylerin işsizlik süresine etki eden faktörleri analiz etmektir. Ayrıca, cinsiyet, yaş, medeni durum, aile büyüklüğü ve eğitim düzeyi gibi bireysel faktörlerin de işsizlik süresi üzerindeki etkileri incelenmektedir. Hayatta kalma analizinin yarı-parametrik bir versiyonu olan Cox Orantılı Tehlike Modeli'nden elde edilen ampirik sonuçlar, ilk kez iş arayanların cinsiyetten bağımsız olarak risk altında olduğunu göstermektedir. Kadınların iş bulmaları erkeklere göre daha uzun sürmektedir. Ayrıca, aile büyüklüğünün işsizlik süresi üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı, evli, boşanmış ya da dul olmanın ise bu süreyi azaltıcı etkisi olduğu belirlendi. Bir diğer önemli bulgu ise bireylerin eğitim düzeyi yükseldikçe iş arama sürelerinin artmasıdır. Bu durum Türkiye'deki emek piyasasındaki iş gücü ve iş uyumsuzluğunu temsil etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Cox Orantılı Regresyon Modeli, İş Gücüne Katılım, İşsizlik Süresi.

Introduction

The unemployment phenomenon, which has increased its importance day by day, especially with the effects of the technological breakthrough and automation in the last decades, does not cease to be a global threat. Although it has different meanings and imply different problematic issues for countries at different stages of development, it is still one of the enduring challenges that need to be overcome on the agendas of policy makers.

In a broad sense, it refers to the disequilibrium in the labor market. In the economics literature, there are basic hypothesis that cause the increase in unemployment, which are widely agreed upon. The first of these is the excess supply in the labor market. Some of the reasons for the disequilibrium from the supply side are an increase in the labor force participation due to overpopulation, insufficient job creation process, or the base effect created by high unemployment rates (Tansel & Taşçı, 2010; Dhanani, 2004). Another hypothesis is demand-sided, the scarcity of labor demanded as a result of automation and technological production, or the inability to calibrate available labor force and the needed. This mostly caused due to the lack of the qualified human capital or it can refer as labor and job mismatch in the labor market (Dhanani, 2004; Yanindah, 2021). The last one is the luxury hypothesis that Udall and Sinclair (1982) studied on. This hypothesis, which has opponents and supporters in the literature, is shaped within the framework of the households that can afford the unemployment cost and is one of the supply-sided hypothesis. According to that, unemployment tends to rise with the increase of individuals who have a high level of education, have financial support –i.e. family, financial capital, etc.-, that can sustain themselves during the unemployed period or who have little responsibility (Turnham & Eröcal, 1990; Udall & Sinclair, 1982).

In addition to its undeniable importance in economic life, unemployment also of vital stature in the individual and communal stratum. Especially, the long-term unemployment of households creates a fragile structure in terms of government, family and society through individual mental health. On the one hand, it means a decrease in government revenues and an increase in expenditures (i.e. an increase in social security premiums) (Reyher, Koller, & Spitznagel, 1980); on the other hand, it causes results such as a decrease in self-esteem of individuals (Goldsmith, Veum, & Darity Jr., 1996), deterioration of their mental health (Murphy & Athanasou, 1999), an increase in criminal tendencies, atrophy of their abilities and a decrease in reservation wages (Fitzenberger & Wilke, 2007) which all are studied in detail in the literature by so many studies (Kenneth, Lagos, & Wright, 2004; Tansel & Taşçı, 2010).

The severity of the effects of unemployment is directly related to the length of the unemployment period. Long spells of unemployment cause the damage to individuals, families and countries to be permanent. According to ILO (2004), the duration of unemployment is one of the primary factors that determine the future positions of nations and individuals, and long-term unemployment means poverty for nations in the long-run, while for individuals it means detachment from social life and a decrease in quality of life (Taşçı, Özdemir & Darıcı, 2015; Dhanani, 2004). Considering these effects, the unemployment duration, which is a very major

indicator of the labor market and general economic outlook, is an issue that should be addressed by policy makers especially in developing countries (Yanindah, 2021).

According to the mainstream economics literature the main determinants of unemployment duration of household are age, sex, experience, education level, marital status, region of residence, responsibility and financial support status of the individual. For developing countries like Turkey, the effects of these individual characteristics frequently revealed in the studies.

The focus of the paper is to examine the main determinants as well as the status of individuals entering the labor market for the first time. The importance of unemployment duration of the first-time job seekers is that they are often young or somehow disadvantaged. The long-term unemployment of the youth which is seen as the trigger of sustainable economic growth and development and considered as a demographic advantage, negatively effects the futures of both individuals and nations (Yanindah, 2021; Tansel & Taşçı, 2010). By employing a semi-parametric version of survival analysis, the Cox Proportional Hazard Model, the impact of gender, age, marital status, family size, and education level on unemployment duration are examined. Also, the difference between first-time job seekers and those who were previously in the labor market are investigated.

The following part of the study examines the economic literature on the unemployment duration. Section three explains the HLFS data in detail and provides summary statistics that would help ground the assessments in the conclusion part of the study. Section four clarifies the analysis method and explains the empirical model, while the last section concludes.

Literature Review

Unemployment duration is a subject that has been extensively studied in the global literature in terms of its vital consequences for both developed and developing countries with special consideration to its determinants especially in recent years. Nickell (1979) focused on the probability of leaving unemployment in Britain using 1972 General Household Survey cross-section data. The study examined the impacts of local labor demands, degree of health, age, marital status, family needs and replacement ratio on the unemployment duration. He found that replacement ratio, which represents the ratio of the household income when the individual is not working to the income while individual is working, has considerable enhancing impact on unemployment duration. It was concluded that the individuals with high family need multipliers or those who were married have longer expected unemployment durations. Age emerged as a highly influential variable. While the expected unemployment duration of the 20-years-old individual were 7.1 weeks, the 50-years-old were 13.4 weeks.

The expected unemployment duration for the male seeking job for the first time after graduation in the USA is examined by Wolpin (1987) by using National Longitudinal

Survey for the year 1979. The paper determined the expected unemployment duration for the post-graduation period as 45.6 weeks. When the cost of searching job decreases, the expected unemployment duration increases through higher reservation wages. While the increase in the mean wage offer reduced the expected unemployment from 46.4 weeks to 45.8 weeks; the increase in probability of the offer shortens the unemployment duration. For each year after graduation, expected unemployment duration doubles on average. The results reveal that the increase in the duration of unemployment after graduation makes it difficult to exit from unemployment.

The joint distribution of the first-time full-time job seeker youth also investigated by Eckstein and Wolpin (1995) based on the search-match-bargaining model with the 1979 National Longitudinal Survey of Labor Market Experience data. They used different schooling groups and race to determine the difference in unemployment durations. The results highlighted the disparities between black and white individuals, with the duration for black people is higher than the white in every level of schooling levels in the USA for 1979.

Chuang (1999) investigated the determinants of unemployment duration of college graduates based on the data of 1984 and 1985 "College Graduate Youths' Employment Status Survey" in Taiwan. According to the results, which focused on the individuals who are looking for a job first time after graduation, age and never getting married negatively affect the unemployment spell, while education, completion of military duty for man and educational status of parents shortens the period.

Another study examining the stage of transition to work after graduation belongs to Lassibille et al (2001). This study focused on the transition from school to work in Spain for the year 1991. They checked both the unemployment duration and job match in the youth labor market. For that purpose, the study employed age, gender, levels of education, father's occupation, population in region, labor market characteristics in region such as unemployment rate and service sector size and used multi-logit estimates for the probability of unemployment. The study found that the human capital has primary effect on the unemployment duration in Spain. Young workers underutilized compared to their adult co-workers. *Ceteris paribus*, people with higher education level have less unemployment spell. According to result, female have disadvantage while finding the first job after graduation with average spell of 18 months, compared to male. Family history has no significant impact on the unemployment spell. An important result is that if individual leaves school with upper secondary education level, has more difficulties relative to other education levels for finding their first job after graduation.

The main purpose of the studies focusing on the process of finding a job after graduation and the first entry into the labor market emphasize the economic importance of youth employment. In this context, there are many studies on youth unemployment and unemployment duration. One of these studies, Dickens and Lang (1995) aimed to explain the unemployment of youth in Sri Lanka with respect to education, gender, urban-rural-estate sectors and age. They grouped the 25-29 years old population into four subcategories as urban males, rural males, urban women and

rural women and then analyzed the Kaplan-Meier estimates of the hazard rate across a range of education classes. The results are in line with the literature that rural-women encounter longer unemployment duration than the rest of the population. Also as opposed to the literature, the study claims that the duration of unemployment of youth is not related to education.

Podivinsky and McVicar (2002) also estimated the hazard functions for unemployment outflows before and after the UK's labor market policy for young people – New Deal for Young People (ND18-24/NDYP) according to its effect on unemployment duration. As first they estimated all unemployment durations, then they used gender, education, training, and other benefits separately. According to results, in the general evaluation, it was concluded that the unemployment spell of the youth is 25-50% less likely to be unemployed for a year.

The first study on the determinants of unemployment duration for those who are involved in the labor market for the first time in Turkey is carried out by Tansel and Taşçı (2004). They analyzed unemployment spells separately for men and women using 2000-2001 HLFS data. Results from the proportion hazard model imply that women experience longer unemployment duration than men in Turkey. In addition to determining the negative effects of age and local unemployment rates, it was concluded that the increase in education level shortened the unemployment spell. It was also revealed that individuals who entered the labor market for the first time remained unemployed longer than others, regardless of gender. This study emphasizes that the policy authorities should not ignore the disadvantages of married women, single men, first-time job seekers, low level educated people or older job seekers.

Taşçı and Özdemir (2005) tested the effects of labor market and individual characteristics on long-term unemployment with the probit model using 2000 and 2001 HLFS data in Turkey. They carried out the analysis in two stages with respect to the broad and the narrow definitions of unemployment and identified the marginal effects. Results indicated that living in urban has negative impact on long term unemployment as per rural and being female has positive impact for both definitions which is higher in rural areas. While the university and above education levels reduced the probability of being long term unemployed, the effect of all lower education levels was found to be positive. As final, while age increases the probability of long-term unemployed for both men and women, also being head of household decreases it.

Taşçı and Tansel also conducted the first study focusing on youth unemployment in Turkey. They analyzed the determinants of unemployment duration for youth using the HLFS of 2000 and 2001 with non-parametric and semi-parametric methods for men and women separately with the hazard function framework (Taşçı & Tansel, 2005) The results support Taşçı and Özdemir (2005) in the sense that women experience relatively longer unemployment duration than men, and that those living

in the urban are more likely to leave unemployment than those living in rural. Contrary to young women, the university degree of young men was found to have a reducing effect on the unemployment duration. Further, it was concluded that being the head of the household did not have a significant effect on unemployment spell.

One of the studies examining the unemployment duration of the first-time job seekers is belonging to Taşçı (2005), which is examined that in Turkey with the HLFs for 2000 and 2001. This study is conducted with the grouped duration approach. Results showed that the first-time job seeker females are less likely to find a job compared to males. He explained that by women having higher reservation wages due to their traditional home production activities. Also, according to the paper it takes longer to find a job in the rural areas and living in a region with high unemployment rates decreases the probability of leaving unemployment. The study, which emphasized the negative effect of being married for the first-time job seekers, noted that education and age did not have a significant and clear impact on unemployment duration.

The determinants of the unemployment spell also tested by Dendir (2006) by using the Nationally Represented Household Survey in Ethiopia to investigate the determinants of unemployment duration with parametric and semi-parametric models. He used age, gender, marital status, relation to head of household, level of education, region, ethnic group, and support mechanism during unemployment as individual characteristics. Empirical results did not detect significant effect of gender, relation to head of household, and ethnic group. While age, marital status, education level, region, and support mechanism during unemployment were found to have significant effects. The most striking result of the study is that the majority of the unemployed youth population in the country consists of well-educated individuals who live with their families and receive family support when they are unemployed. The study claims that support mechanism during unemployment increases the unemployment duration in this group and that policy makers should intervene to this issue.

Tansel and Taşçı (2010) analyzed the impact of individual and local labor market characteristics on the probability of leaving unemployment for employment with 2000 and 2001 HLFs for Turkey. They used grouped duration methodology and analyzed men and women separately to reveal gender differences. The results of the study once again reflected the disadvantage of women in finding a job in the labor market relative to men. Further, being married decreases the probability of leaving unemployment for women while increasing it for men. Residing in a region with high unemployment reduces the probability of finding a job for both men and women. It was emphasized that the probability of leaving unemployment decreased with age and increased with education level. Also vocational high school graduates were found to be more likely to find a job than general high school graduates for men. It was stated that the hazard rate for the first-time job seekers is not lower than those who are already in the labor market. They found that a notable distinction does not exist for both men and women.

On the contrary, Khan and Yousaf (2013) implied in their study that first-time job seekers are at disadvantage in labor market in Bahawalpur. They researched the determinants of the unemployment duration of individuals aged 20-35 who are looking for a job for the first time. They used education level, age, participation in

training programs, preference for public/private sector job, marital status, size of household, being whether head of household as individual characteristics. Then they tested the level of ability of these characteristics to explain the unemployment duration with the Ordinary Least Squares (OLS) technique. The results obtained that age, being woman, looking for a job in the government, and being educated in government institutions prolong the job search process. On the other hand, it was revealed that participating in training programs, being head of household, and being married shortened the unemployment duration. Moreover, it was determined that individuals with higher education levels find a job faster than others, but this is reversed when it comes to professional education, i.e., doctor, engineer.

Karasoy et al. (2015) aimed the analyze the unemployment duration and its determinants in Turkey with the survival methods which are the Cox regression non-proportional hazards and the accelerated failure time models. They used the actual data of TEA (Turkish Employment Agency). Empirical results concluded that women, unmarried, those who did not attend vocational courses, and those who are not between the ages of 25-34 have a longer time to find a job than the others.

The individual characteristics impact on long-term unemployment in Turkey for the two-year period after the Global Economic Recession by using 2010 and 2011 HLFS is investigated by Taşçı et al. (2015). The results indicated that the post-crisis long-term unemployment is affected by individual characteristics. In support of previous literature, gender inequality against women was reached and it was determined that being a women had a positive impact on long-term unemployment. An increase in education level and age of individuals increases the probability of long-term unemployment. The co-movement of education level and unemployment probability shows that individuals have difficulty in finding suitable jobs and the failure of the labor and job matching mechanism.

Galecka-Burdziak (2016) investigated the influence of age, gender, and education level on hazards of leaving unemployment for employment in Poland by using semi-parametric survival analysis for 2007-2017 period. Empirical results indicated that men with primary education have the highest probability of finding a job. The high probability of leaving unemployment relative to others at primary education level was reported as an indicator of qualified labor and job mismatch in the labor market. Also, the effect of gender and education level decreases in subsequent spells which can be explained by experience.

The impact of education level, marital status, being head of household, age, and gender on unemployment duration for the 2005-2015 period is also examined by Keskin-Özberk (2021). The study employed the Cox proportional hazard model and used the HLFS of the TURKSTAT. Empirical results support the literature. According to the results, it becomes difficult for individuals to find a job as age and education level increase. The long unemployment duration of well-educated, highly skilled individuals is explained by the high reservation wages in the study. Moreover, while

being women extends the time to have a job, being the head of household shortens this process.

Data and Summary Statistics

Household Labor Force Survey (HLFS)

To assess the influence of certain factors on the length of unemployment for individuals, we intend to utilize the 2020 Household Labor Force Survey (HLFS), which is a cross-sectional data source. TURKSTAT broadly provides information on the unemployment and labor force participation of those living in Turkey who were interviewed, including demographic information. The survey provides information about the household's previous work experience, length of unemployment, family income, occupation status, sectoral distribution, etc. The main focus of the sample is the working-age population, with 404,657 people of working age in the 2020 HLFS. The following summary statistics and graphs are obtained from the 2020 HLFS.

Table 1: Two Sample Test Proportion of Unemployed Individuals & Unemployed Individuals Who Experience Working Life for The First Time

Variable	Mean	Std. Dev.	z	P> z	[%95 conf. interval]
Unemployed Individuals	0.127	0.007			0.111 0.142
Unemployed Individuals Who Experience Working Life for The First Time	0.092	0.001			0.088 0.095
diff	0.035	0.007			0.019 0.050
	Under	0.007	4.95	0.000	
	Ho:				

Source: 2020 Household Labor Force Survey (HLFS). Authors' calculation. **Unemployed Individuals:** Number of observations=1,827 (whole sample), **Unemployed Individuals Who Experience Working Life for The First Time:** Number of observations=26,274. **Ho:** there is no difference in population.

Table 1 displays the results of the two-sample proportion test for unemployed respondents and those seeking employment for the first time. Prior to analyzing test results it should be noted that the proportion of unemployed individuals in working age population is about 13. On the other hand, people who experience working life for the first time consist 9 percent of the population. The test results indicate that the difference between the two samples is statistically significant. Based on this outcome, our investigation focuses on analyzing the factors that impact the length of unemployment for both groups. In other words, the result motivates us to explore the potential reasons for the unemployment duration of inexperienced individuals.

Table 2: Descriptive Statistics of Unemployment Duration According to Age Groups & Gender, 2020

	Mean	Std. Dev.	Number of Observation
Working Age Population, 15-64			
Total Sample	9.27	10.54	26,132
Male	8.55	10.20	16,334
Female	9.798	10.46	9,798
Prime Age Population, 24-55			
Total Sample	10.03	11.29	17,092
Male	9.07	10.72	10,714
Female	11.64	12.01	6,378

Source: Authors' calculation. 2020 Household Labor Force Survey (HLFS).

Table 2 focuses on the differentiation of age groups and gender for two crucial samples in labor market: the working – age population and the prime-age population. The table has been prepared for all individuals in working age population. The finding that women have a longer duration of unemployment than men in both age groups is significant. This aligns with the expectation that it is more difficult for women to find paid employment. However, women are less likely to experience a shorter spell of unemployment compare to men. Table 2 also reveals that it takes longer to secure employment at an older age, regardless of gender.

Table 3: Descriptive Statistics of Unemployment Duration of Individuals Seeking for A Job for the First Time According to Age Groups & Gender, 2020

		Mean	Std. Dev.	Number of Observation
Working Age Population, 15-64	Total Sample	12.27	12.57	1,860
	Male	11.44	12.32	608
	Female	12.67	12.68	1,252
Prime Age Population, 24-55	Total Sample	16.43	15.55	721
	Male	16.27	17.67	156
	Female	16.48	14.93	565

Source: Authors' calculation. 2020 Household Labor Force Survey (HLFS).

Our main interest is to analyze the length of unemployment for respondents without prior work experience. Table 3 displays the unemployment period for these individuals, broken down by gender and age groups, for the same population groups. As expected, women and men seeking employment for the first time wait longer to secure paid work than those who have previous work experience.

Table 4: Average Unemployment Spell, 2014-2020 (Month)

<i>Year</i>	Average Unemployment Spell		
	<i>Total</i>	<i>Female</i>	<i>Male</i>
2014	7,17	8,25	6,56
2015	7,01	7,94	6,42
2016	7,08	8,08	6,39
2017	7,06	8,65	6,83
2018	7,95	9,07	7,11
2019	8,45	9,59	7,67
2020	9,27	10,46	8,55

Source: Authors' calculation. 2014-2020 HLFS raw data.

Table 4 displays the average unemployment period for the entire population between 2014 and 2020, as well as separate statistics for men and women. In all categories, there is a rising trend in the length of unemployment over the years. The average period of unemployment for the population was 7.17 months at the beginning of the period and increased to 9.27 months by 2020. The difference in unemployment

duration between females in the relevant periods is nearly 2.21 months, and for males it is 1.99 months.

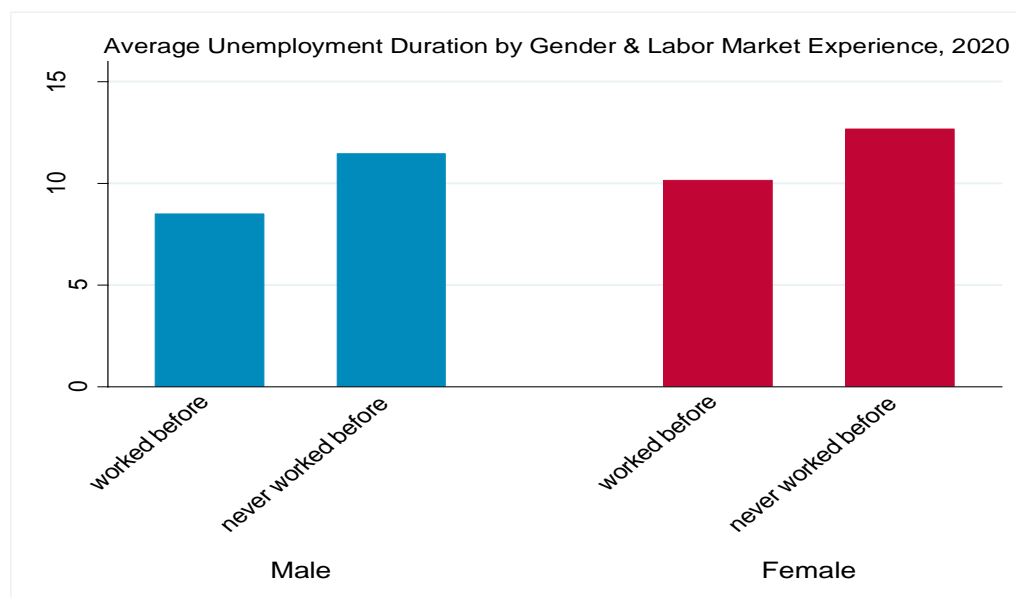
Table 5: Unemployment Type, 2020

	Total	Female	Male
Short-Term	67,24	59,68	71,78
Long-Term	32,76	40,32	28,22

Source: Authors' calculation. 2020 HLFS raw data.

Table 5 provides important information about the nature of unemployment, using the International Labor Organization's (ILO) definition of long-term unemployment. According to ILO (2022), to be considered long-term unemployed, people must have experienced continuous unemployment for a year or more. Over 60% of the population can be classified as short-term unemployed, while almost 33% identify as long-term unemployed. Unfortunately, a higher proportion of females are experiencing unemployment lasting more than 52 weeks compared to males.

Figure 1: Average Unemployment Duration by Gender & Labor Market Experience, 2020

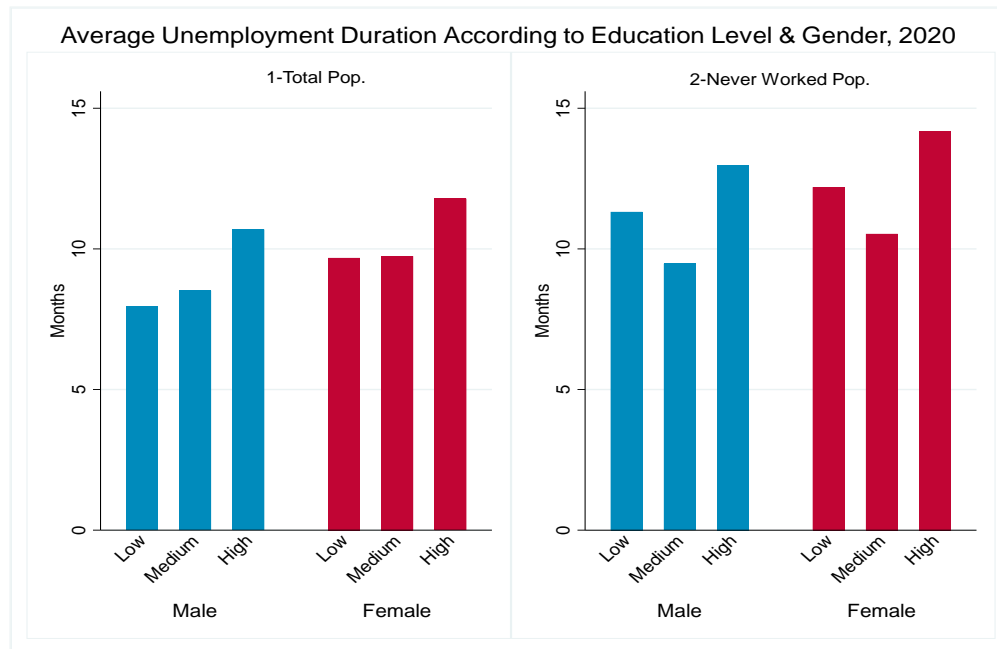

Source: Authors' calculation. 2020 Household Labor Force Survey (HLFS).

In the first graph, the distribution of unemployment duration by gender and labor market experience is shown. The two categories of labor market experience are "worked before" and "never worked before". As expected, the proportion of females is

higher in both categories than males. The average unemployment duration of respondents in the "never worked before" category is higher for both genders, exceeding 10 months. It is also noted that people without previous work experience long-term unemployment, which is particularly severe for female respondents, with an average duration of unemployment higher than that of men.

Figure 2: Comparison of Average Unemployment Duration According to Education Level & Gender, 2020

Source: Authors' calculation. 2019-2020 Household Labor Force Survey (HLFS).

The second chart shows a comparison of the average unemployment duration of genders according to education level for both total (1) and never worked population (2). Education categories are consisted as low, medium and high education. The first category gives the information of the individuals with no education, primary and secondary education. Category medium shows people with high education. And, last category is the last category that university, master and doctorate degree education. In all cases, people with high education deal with longer unemployment spell. Similar with the expectations, the number of females who work for a job is higher than those of males. While the share of females with low and medium education is almost same in whole population, those who has medium education have shorter unemployment duration.

Estimation Methodology & The Model

Survival Analysis

The survival analysis is a specific statistical design that is used to observe the length of time of a certain event occurs. Survival analysis is also called as the transition analysis, the time-to event analysis, the event-history analysis, the reliability analysis or the

failure-time analysis. The objective is to describe how or why certain events happen or do not happen. Individuals, firms, countries or subjects are followed until an event occurs (failure). And it is needed to know how long they remain in the sample (survival). In the last step of the analysis, the possibility of failing is interested (hazard risk) (Allison, 2010). In fact, this application is common in medical surveys for the purpose of obtaining clinical results. In labor economics, the model is used to analyze the time until being employed or finding a new job, time to retirement etc.

Cox Proportional Hazard Model

Survival analysis is a kind of statistical method that commonly used in economy to measure unemployment length in addition to another disciplines like biology. This one of the popular technique is used for relate hazard risk and survival time. That is why it is called time to event analysis. Besides, to understand the dependency of survival time on predictor variables, the Cox Proportional Survival Regression is commonly used (Fox and Weisberg, 2011). One of the most useful characteristics of the method is that it is achievable for all types of datasets. It is not necessary for an investigator to assume a survival distribution for the estimation of a proportional Cox model. Any investigator requires an estimate of a survival distribution to estimate the Cox Proportional model. The basic hypothesis of the Cox proportional model is to assume that the predictors have multiple effects on the hazard and are consistent over time. (George an et al, 2014).

In the model, it is needed to work on a continuous time and random sample of lengths (Jenkins, 2005). The value of z , which is the function of time, should be assigned to the person. (Cox, 1972). Then we should assume that $z_i=(z_{1i}, \dots, z_{ni})$ where z is the vector of covariates for x individuals. The primary goal of the model is to evaluate the distribution of failure time and z . (Cox, 1972). Assuming that i individuals under observation, the hazard of the Cox Proportional Model at time t^1 can be shown as,

$$(1) \quad \theta(t; z) = \exp(z\beta)\theta_0(t)$$

where θ is unknown parameters and $\theta_0(t)$ is an unknown function that gives the hazard function for the standard set of conditions $z=0$ (Cox, 1972, p.189). In the model, t stands for survival time. For this research, the Cox model would be defined by the hazard function $\theta(t; z)$ which is explained as the risk of being in the labor force or being out of the labor force.

The hazard ratio can be also calculated by using individual i and n . It is expression as follows;

$$(1) \quad \frac{\theta_i}{\theta_n} = \frac{\exp(z\beta) \cdot \theta_i(t)}{\exp(z\beta) \cdot \theta_n(t)}$$

¹ The entire formulation of the hazard function is based on Cox's 1972 study.

According to assumption of the model, the hazard would give the ratio of effects of covariates over independent variables for all individuals in the sample. And the rate specified in equation (2) indicates the likelihood that respondents' experience according to event at certain timeline. In the case of this paper, the event is participating to the labor force, and we specifically interest how long individuals stay in the sample (survival over the duration of time to being in the labor force). Staying out of the labor force is the risk of failure which gives hazard rate as well. The rate below 1 indicates decreasing risk, which is being out of the labor force. Or hazard rate above 1 shows higher risk.

Variables

In the subsequent sections, the length of unemployment is used as the time variable and is determined based on the answer to a specific question in the survey: "How long have you been looking for a job?" The responses are reported in months. Additionally, Table 7 details the other variables employed in the analysis. The explanatory variables in the study include socio-economic and demographic factors as well as the prior work experience of the respondents.

Table 7: Definition of the Variables Used in the Analysis

Dependent Variable	
<i>labor force participation</i>	It is a dummy variable. Base category which is zero "0" represents individuals who are not in the labor force. It is equal to 1 if individual is in the labor force.
Independent Variables	
<i>worked before</i>	It is a dummy variable with the value of "0" means worked before and with a "1" means never worked before. That is our primary interest as well.
<i>age</i>	A key variable in both the labor force participation and the unemployment duration. It is an independent continuous variable
<i>education</i>	Educational attainment is also defined in three categories. It is divided into low education (0), medium education (1) and high education (2). Low education is base category.
<i>gender</i>	Gender is also dummy variable with the reference category male. Male which is denoted by zero "0" is the base category.
<i>marital status</i>	This is another demographic categorical variable with single, married and divorced/widowed groups. Being single is base category.
<i>family size</i>	It is a continuous variable that indicates the total number of people living in a same household.

Table 8: Regression Results Including Outliers

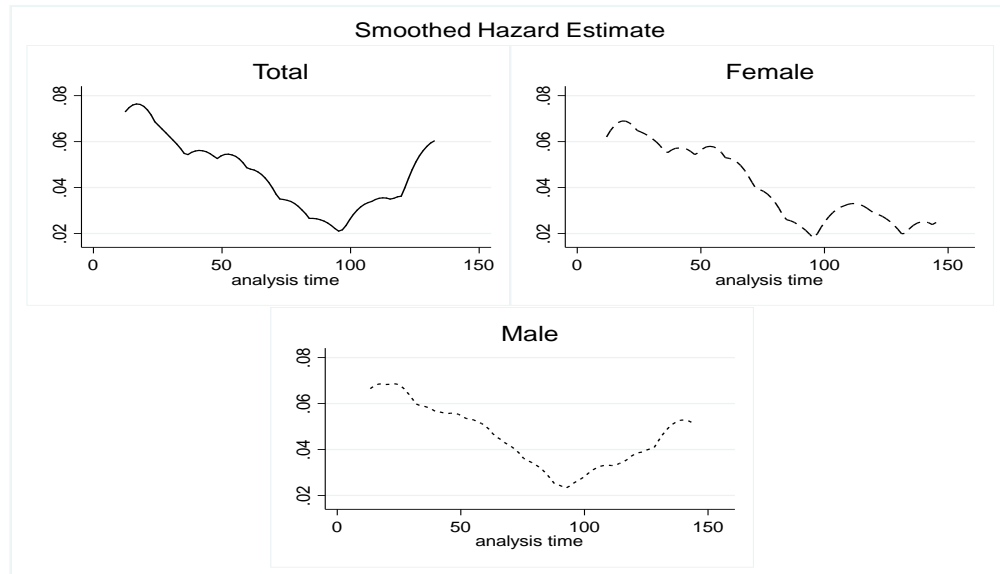
	Coefficient	Std.Err.	p-value	[95% Confidence	Interval]
<i>Age</i>	-0.053***	0.0038	0.000	-0.060	-0.045
<i>Age Square</i>	0.0004***	0.0000	0.0000	0.0003	0.0005
<i>Medium Education</i>	-0.0881***	0.0160	0.000	-0.119	-0.056
<i>High Education</i>	-0.224***	0.0171	0.000	-0.258	-0.191
<i>Worked Before (No)</i>	-0.3158***	0.0255	0.000	-0.365	-0.265
<i>Married</i>	0.156***	0.0183	0.000	0.120	0.192
<i>Divorced or Widowed</i>	0.171***	0.0318	0.000	0.108	0.233
<i>Female</i>	-0.175***	0.0139	0.000	-0.203	-0.148
<i>Family Size</i>	-0.0036	0.0034	0.282	-0.010	0.003

Note: Number of observations is *** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$. Regression results include working-age (15-64) population.

Before interpreting the results of the regressions, it should be underlined that base categories are not given in the tables but we interpret the results with respect to base categories in order to make comparison. table 8 Age, age square, previous work experience and marital status are statistically significant among selected variables. On the other hand, only family size variable is not statistically significant. In line with the expectations, unemployment spell of individuals with working experience before is lower than those of people who was not employed before. Women are seeking for a job almost 17 % longer than men. This finding is also the same with the study of Khan and Yousaf (2013) which is that women suffer longer duration of unemployment than men. An inverse U-shaped relationship is also observed between age, age group and duration of unemployment. As age increases, the duration of unemployment decreases, but over a period of time, any increase in age means an increase in the duration of unemployment.

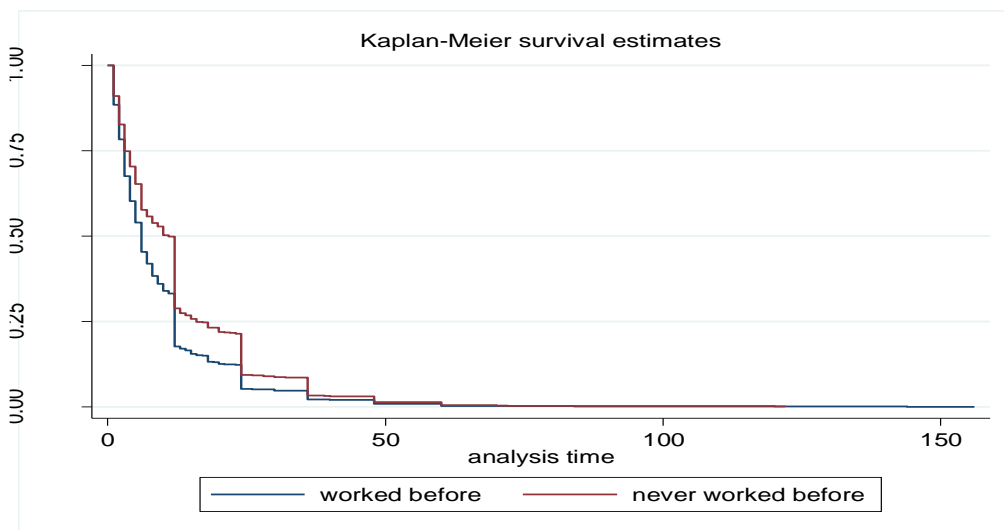
The employability of individuals with high or medium educational attainment takes longer than that of individuals with low educational attainment. For instance, the duration of unemployment for respondents with a high level of education is 22% longer than for respondents in the reference category.

Being married and divorced or widowed implies a decrease in the duration of unemployment in our case.

Figure 3: Smoothed Hazard Estimate Including Outliers

Source: Authors' calculations. 2020 Household Labor Force Survey.

In Figure 3, the Smoothed Hazard estimate gives the probability of having an event. In this case, the event is being in the labor force. It is possible to see the results of the total population, women and men one at a time in the figure. The probability of having event of total population goes down from %6,5 to %2,3 during analysis time 15 to 95. This means that the likelihood of being in the workforce of individuals diminishes associated period. Then, it starts to go up again. When one looks at the female sample, there is still a decreasing trend but this time the form of the line is a little more distinct and fluctuated.

Figure 4: Kaplan-Meier Survival Estimates of Group Variable

Source: Authors' calculation. 2020 Household Labor Force Survey (HLFS).

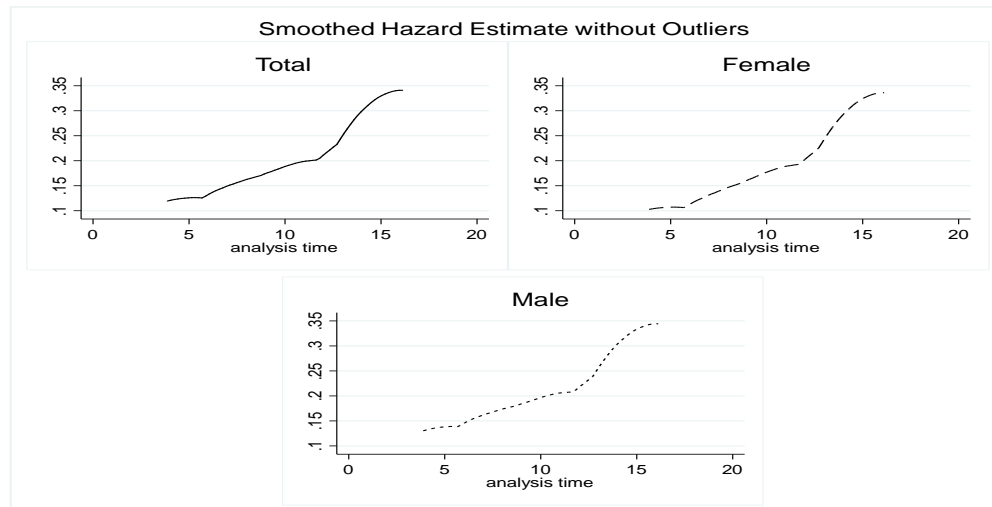
We choose worked and never worked before as group variable. Figure 4 shows the Kaplan-Meier survival function of the group that worked before (worked=1) and the group that never worked before (never worked before=0). The first thing that stands out about the graphic is that after a point survival rates of the groups become zero until at the end of the analysis time. Moreover, the survival functions show that the lack of experience in the labor market means a higher survival rate than the other group.

Table 9: Hazard Regression Results Including Outliers

	Hazard Ratio	Std.Err.	p-value	[95% Confidence	Interval]
<i>Age</i>	0.948***	0.003	0.000	0.941	0.955
<i>Age Square</i>	1.000***	0.000	0.000	1.000	1.000
<i>Medium Education</i>	0.915***	0.147	0.000	0.887	0.944
<i>High Education</i>	0.798***	0.013	0.000	0.772	0.825
<i>Worked Before (No)</i>	0.729***	0.018	0.000	0.693	0.766
<i>Married</i>	1.169***	0.021	0.000	1.128	1.212
<i>Divorced or Widowed</i>	1.186***	0.037	0.000	1.114	1.263
<i>Female</i>	0.838***	0.011	0.001	0.816	0.862
<i>Family Size</i>	0.996	0.003	0.282	0.989	1.003

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$. Regression results include working-age (15-64) population results.

The working age population's hazard function results are displayed in Table 9. The results show that women are 16.2% less likely to be employed compared to men. Those with a medium or high level of education are 8.5% and 20% less likely to find a job than those with low education, consistent with the Keskin-Özberk (2021) finding that those with primary education are more likely to find work than those with a medium or high level. The marital status also affects job prospects, with married individuals 27% more likely to find work than single individuals, and divorced or widowed respondents also having an advantage. The likelihood of ending unemployment is 16.5% higher for unemployed males than for unemployed females, meaning Turkish men are more likely to find employment than Turkish women. Unemployed individuals with no prior work experience are 27% less likely to be employed, possibly because employers prefer experienced workers. On the other hand, an additional age means 5.2 percent longer unemployment spell.

Figure 5: Smoothed Hazard Estimate without Outliers

Source: Authors' calculation. 2020 Household Labor Force Survey (HLFS).

The impact of outliers on the frequency of unemployment duration is significant. To assess the validity of the results, the model is re-evaluated without outliers. We prefer to exclude individuals who have experienced prolonged periods of unemployment by utilizing the frequency of unemployment duration. People with unemployment duration longer than 20 months are excluded from estimation. Figure 5 displays the Smoothed Hazard Estimate of both total population and gender without outliers. As previously mentioned, the time frame for analysis is limited to 20 months. Unlike Figure 3, the likelihood of being employed for both groups increases with time. For instance, the chance of an event for the total population goes up from 12% to 25% over the 20-month period, while the likelihood of being employed for women increases from 10% to 23%. The same trend can be observed for men.

Table 10: Regression Results (without outliers, unemployment duration \leq 20)

	Coefficient	Std.Err.	p-value	[95% Confidence	Interval]
<i>Age</i>	-0.0346***	0.0041	0.000	-0.0428	-0.0264
<i>Age Square</i>	0.0003***	0.0000	0.000	0.0002	0.0004
<i>Medium Education</i>	-0.0589***	0.0171	0.001	-0.0926	-0.0252
<i>High Education</i>	-0.1676***	0.0187	0.000	-0.204	-0.1301
<i>Worked Before (No)</i>	-0.2086***	0.0287	0.000	-0.265	-0.1520
<i>Married</i>	0.1197***	0.0201	0.000	0.0803	0.1591
<i>Divorced or Widowed</i>	0.1017***	0.0343	0.003	0.0345	0.1689
<i>Female</i>	-0.162***	0.0149	0.000	-0.1918	-0.133
<i>Family Size</i>	-0.0004	0.0036	0.909	-0.0075	0.0066

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$ Regression results include working-age (15-64) population results.

In the revised model, outliers are excluded to assess the robustness of the results. Respondents who are unemployed for more than 20 months are removed from the sample. The results showed that all variables are statistically significant, except for family size. However, being without previous employment experience is still found to be a significant factor leading to longer unemployment. Education level also has a significant impact, with an increase in education leading to a reduction in unemployment duration. Those with a high level of education had a 17% shorter job search period compared to those with a low level of education, while those with medium education have a 5% shorter unemployment duration. The gender gap is also observed, with female respondents having a longer job search period than men.

Table 11: Hazard Regression Results (without outliers, unemployment duration≤20)

	Hazard Ratio	Std.Err.	p-value	[95% Confidence	Interval]
<i>Age</i>	0.965***	0.0040	0.000	0.9580	0.9739
<i>Age Square</i>	1.000***	0.0000	0.000	1.0002	1.0004
<i>Medium Education</i>	0.942***	0.0162	0.001	0.9115	0.9750
<i>High Education</i>	0.845***	0.0158	0.000	0.8151	0.8773
<i>Worked Before (No)</i>	0.811***	0.0233	0.000	0.7671	0.8587
<i>Married</i>	1.127***	0.0226	0.000	1.083	1.172
<i>Divorced or Widowed</i>	1.107***	0.0379	0.003	1.035	1.184
<i>Female</i>	0.849***	0.0127	0.000	0.8254	0.875
<i>Family Size</i>	0.999	0.0036	0.909	0.9925	1.006

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$. Regression results include working-age (15-64) population results.

The hazard regression results reported in Table 11 are consistent with the early regression results. Having a higher education level such as a college, university, or master's degree, decreases the chances of getting a job by 15%. On the other hand, those who are not single are more likely to be employed compared to single respondents. The findings from the risk function regression show a gender gap, with men being 15.1% more likely to find a job than women. Inexperienced individuals have a 19.9% lower chance of being hired compared to experienced workers. The hazard rate for women is 15.1% higher than that of men in Turkey in 2020. The relationship between age, squared age, and hazard has been re-estimated and shows an inverse U-shape.

Conclusion

The duration of unemployment and the parameters affecting it grow increasingly important since the consequences of unemployment is one of the barriers to achieving

sustainable economic growth and development. The aim of this study is to analyze the determinants that influence the unemployment duration of individuals by using the 2020 Household Labor Force Surveys (HLFS) prepared by Turkish Statistical Institute (TURKSTAT). More specifically, we try to understand whether being a first-time job seeker has an impact on the duration of unemployment. Taşçı (2005) measures the determinants of unemployment duration for the first time job seekers in Turkey by observing women and men separately via non-parametric analysis. Khan and Yousaf (2013) also assess people without labor market experience for Bahawalpur using same estimation methodology. In addition, individual differences in socio-economic and demographic factors such as gender, age, marital status, family size and level of education are also considered as other explanatory components. This study is conducted with the Cox Proportional Hazard model which is employed is a semi-parametric version of survival analysis.

The study's results indicate that women are less likely to participate in the labor force than men in the working-age population. The results align with Keskin-Özberk (2021) which found that domestic responsibilities, particularly child-rearing, may decrease female labor force participation. Both males and females who enter job market for the first time face higher risks of unemployment. This may be a result of employers' preferences that employees with job-specific experience in Turkey. Furthermore, a higher education level does not ensure a shorter term of unemployment. The study also discovered that while the importance of education level varies, family size is a key factor in influencing the length of unemployment. Also, it demonstrated the gender disparity, with women experiencing longer periods of unemployment than men. Additional research is needed to validate these results.

The document suggests that educational institutions like colleges or universities can implement effective internship programs to end the extended unemployment of first-time job seekers. By doing this, it is possible to meet the need of business regarding human capital. To eliminate the gender difference in the labor market, it is essential to balance the division of family responsibilities between women and men. This should be supported and accepted throughout the society. This objective of fair distribution of family responsibilities between genders should also be backed by legal regulations in the labor market. One other hand, the study also addresses the gap of younger and first time job seeker individuals in the Turkish literature. As observed in both summary statistics and empirical results, younger individuals face an important unemployment spell. It is important to underline the issue of prolonged youth unemployment before the demographic window of opportunity closes.

References

- Allison, P. D. (2016). Survival Analysis. *Survival Analysis*. PhD. Thesis.
- Chuang, H.-L. (1999). Estimating the Determinants of the Unemployment Duration for College Graduates in Taiwan. *Applied Economic Letters*, 677-681.
- Cox, D. R. (1972). Regression Models and Life-Tables. *Journal of the Royal Statistical Society. Series B (Methodological)*, 187-220.
- Dendir, S. (2006). Unemployment Duration in Poor Developing Economies: Evidence from Urban Ethiopia. *The Journal of Developing Areas*(No.47), 181-201.
- Dhanani, S. (2004). Unemployment and Underemployment in Indonesia,1976-2000: Paradoxes and Issues. *International Labour Office*.
- Dickens, W. T., & Lang, K. (1995). An Analysis of the Nature of Unemployment in Sri Lanka. *The Journal of Development Studies*, 31(4), 620-636.
- Eckstein, Z., & Wolpin, K. I. (1995). Duration to First Job and the Return to Schooling: Estimates from a Search-Matching Model. *The Review of Economic Studies*, 62(2), 263-286.
- Fitzenberger, B., & Wilke, R. A. (2007). New Insights on Unemployment Duration and Post Unemployment Earnings in Germany: Censored Box-Cox Quantile Regression at Work. *Institute for the Study of Labor (IZA), Discussion Paper No. 2609*.
- Galecka-Burdziak, E. (2016). Multiple Unemployment Spells Duration in Poland. *Warsaw School of Economics, Collegium of Economic Analysis*.
- George, B., Seals, S., & Aban, I. (2014). Survival analysis and regression models. *Journal of Nuclear Cardiology*, 686-694.
- Goldsmith, A. H., Veum, J. R., & Darity Jr., W. (1996). The Psychological Impact of Unemployment and Joblessness. *The Journal of Socio-Economics*, 25(3), 333-358.
- ILO, I. L. (2004). Sources and Methods: Labour Statistics. Geneva.
- Jenkins, S. P. (2005). Survival analysis. Unpublished manuscript, Institute for Social and Economic Research, University of Essex, Colchester, UK, 42, 54-56.
- Karasoy, D., Tutkun, N. A., & Bulut, V. (2015). Türkiye'deki İşsizlik Süresini Etkileyen Faktörler. *International Journal of Management Economics and Business-IJMEB*, 57-76.
- Kenneth, B., Lagos, R., & Wright, R. (2004). An On-the-job Search Model of Crime, Inequality, and Unemployment. *International Economic Review*, 45(3), 681-706.
- Keskin-Özberk, D. (2021). The Role Of Demographic Variables on Unemployment Duration. *Finance, Politics And Economic Reviews*, 58(655), 39-57.

- Khan, T., & Yousaf, F. (2013). Unemployment Duration of First Time Job Seekers: A case study of Bahawalpur. *Asian Journal of Economic Modelling*, 8-19.
- Lassibille et al., G. (2001). Youth Transition from School to Work in Spain. *Economics of Education Review*, 20(2), 139-149.
- Murphy, G. C., & Athanasou, J. A. (1999). The Effect of Unemployment on Mental Health. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*(72), 83-99.
- Nickell, S. (1979, September). Estimating the Probability of Leaving Unemployment. *Econometrica*, 47(5), 1249-1266.
- Podivinsky, J. M., & McVicar, D. (2002). Unemployment Duration Before and After New Deal. *Northern Ireland Economic Research Centre Working Paper Series No.74*.
- Reyher, L., Koller, M., & Spitznagel, E. (1980). Employment Policy Alternatives to Unemployment in the Federal Republic of Germany. *Issues, Effects on the Labour Market and Costs*.
- Tansel, A., & Tasci, H. M. (2004). Determinants of Unemployment Duration for Men and Women in Turkey. (512222).
- Tansel, A., & Taşçı, H. M. (2010, March). Hazard Analysis of Unemployment Duration by Gender in a Developing Country: The Case of Turkey. *IZA Discussion Paper No. 4844*, 1-49.
- Tasci, H. M. (2005). Determinants of Unemployment Duration for the First-Time Job-Seekers in Turkey. *The Journal of Administrative Sciences*.
- Tasci, H. M., & Ozdemir, A. R. (2005). Trends in Long-Term Unemployment and Determinants of Incidence of Long-Term Unemployment in Turkey.
- Taşçı, H. M., & Tansel, A. (2005). Youth Unemployment Duration in Turkey.
- Taşçı, H., Özdemir, A., & Darıcı, B. (2015). Which Group of Individuals are subjected to Get Long-Term Unemployed During and After a Recession? Evidence from Turkey. *Sosyoekonomi*, 23(24), 143-162.
- Turnham, D., & Eröcal, D. (1990, July). Unemployment in Developing Countries: New Light on an Old Problem. (Working Paper No:22), 1-67.
- Udall, A. T., & Sinclair, S. (1982, January). The 'Luxury Unemployment' Hypothesis: A Review of Recent Evidence. *World Development*, 10(1), 49-62.
- Wolpin, K. I. (1987, July). Estimating a Structural Search Model: The Transition from School to Work. *Econometrica*, 55(4), 801-817.
- Yanindah, A. (2021). An insight into Youth Unemployment in Indonesia. *Proceedings of The International Conference on Data Science and Official Statistics*(1).

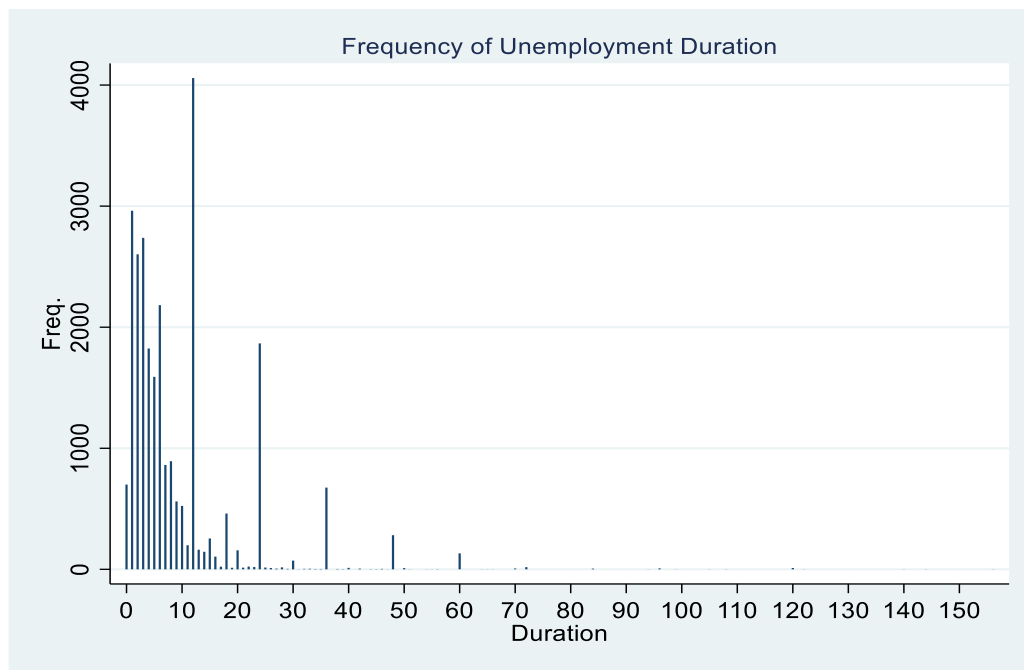
Appendix

Appendix 1: Correlation Matrix of Average Unemployment Spell & Unemployment Rate

```
. pwcorr, star(.50)
```

	averag~1	unempl~e
average_un~1	1.0000	
unemployme~e	0.8037*	1.0000

Appendix 2: Frequency of Individuals According to Unemployment Durations

Econder |

International Academic Journal

[Econder], 2024, 8 (1): 25/44

Çalışan Annelerin Ev ve İş Yaşamında Karşılaştığı Sorunlar

&

Problems Faced by Mothers Working in Home and Work Life

MEHMET KIRLIOĞLU

Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, İİBF, Sosyal Hizmet Bölümü, Karabük, Türkiye

kirlioglumehmet@gmail.com

Orcid ID: 0000-0003-0130-0841

ASENA AYDIN

Sosyal Çalışmacı, Karabük, Türkiye

aydinasena78@gmail.com

Orcid ID:0009-0003-2327-8574

DUYGU ORHAN

Sosyal Çalışmacı, Karabük, Türkiye

duyguorhan66@gmail.com

Orcid ID: 0009-0001-2686-7660

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 21.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted : 13.06.2024

Yayın Tarihi / Published : 30.06.2024

Yayın Sezonu : Haziran

Pub Date Season : June

Cilt / Volume: 8 Sayı – Issue: 1 Sayfa / Pages: 25-44

Atıf/Cite as: Kırhoğlu, M., Aydın, A., & Orhan, D. (2024). Çalışan Annelerin Ev ve İş Yaşamında Karşılaştığı Sorunlar. *Econder International Academic Journal*, 8(1), 25-44. <https://doi.org/10.35342/econder.1357667>.

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Hayrettin KESGİNGÖZ- KSU University, Kahrmanmaraş, 46000 Turkey. All rights reserved.

Özet

Bu çalışmanın amacı çalışan annenin ev ve iş yaşamındaki deneyimlerini ele almaktır. Çalışan annenin ev ve iş yaşamında karşılaştığı sorunların tespit edilmesi ve çözüm önerileri sunulması amaçlanan çalışma kapsamında annelerin karşılaştığı zorlukları belirlemek amacıyla çeşitli sorulara cevap aranmış ve bu cevaplar doğrultusunda çözüm önerileri geliştirilmesi planlanmıştır. Çalışma nitel araştırma desenine göre tasarlanmıştır. Çalışma kapsamında deneyimler ön planda olduğundan nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiştir. Bu nedenle de farklı kurumlarda ve mesleklerde çalışan, farklı yaşlara sahip 15 kadın çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışan kadınların deneyimleri "çocuk", "annelik yaşantısı" ve "annelik hakları" olmak üzere üç ana tema çerçevesinde sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Annelik, Nitel Araştırma, Deneyim, Fenomenolojik Desen, Çalışma Yaşamı.

Özet

The aim of this study is to address the experiences of working mothers in home and work life. Within the scope of the study, which aims to identify the problems encountered by working mothers in home and work life and to offer solutions, answers to various questions were sought to determine the difficulties faced by mothers and it was planned to develop solutions in line with these answers. The study was designed according to qualitative research design. Since experiences are at the forefront within the scope of the study, the phenomenological approach was preferred from qualitative research designs. For this reason, 15 women of different ages working in different institutions and professions were included in the study. The experiences of working women were presented within the framework of three main themes: "child", "motherhood life" and "motherhood rights".

Key Words: Motherhood, Qualitative Research, Experience, Phenomenological Design, Working Life.

Giriş

Ailenin biyolojik açıdan devamlılığının sağlanmasında kadın ve erkeğe roller düşmekteyken kadına doğurganlık fonksiyonu ile yüklenen toplumsal roller annelik deneyimini farklılaştırmaktadır. “Annelik” sahip olunan sosyal rollerin, gelişimsel bileşenlerin, davranış ve tavırların kendine özgü bir şekilde birleşimi sonucu ortaya çıkan bir kavramdır (Kurt, 2021). Her kültürün toplumunda belli başlı davranış kalıp yargıları bulunmaktadır. Topluma ait üyeler de bu toplumdaki yargılara ve toplumun beklentisine uygun rollerine göre davranış göstermeye çalışmakta ve bu güdü ile hareket etmektedirler (Beyenal, 2019). Ailede çocuğun bakımını üstlenme rolü atfedilen kadınlar toplumda genellikle dezavantajlı, zorluklar ile daha sık karşılaşan kesimi oluşturmaktadır. Bu nedenle kadınların çalışma yaşamında rol almalarını, içinde buldukları kültür ve o kültür toplumunun gözünden ele alınması, çalışan kadınların yaşam biçimlerini ve nasıl algılandıklarını daha çok görünür kılmaktadır.

Hamile kalmakla başlayan ve doğumla beraber bebeğin tüm sorumluluğunu karşılama rolüyle ve ebeveynlik bilinci ile devam eden bir süreç ile anne olma duygusunun yaşattığı güzel hislerin yanı sıra bebeğin sorumlulukları karşısında yeterlilik konusunda kaygılara kapılma yaşanabilmektedir (Kurt, 2021). Bu süreçte yaşadıkları stresi azaltma konusunda annelere verilecek olan çocuk bakımı ve çocuğun gereksinimleri ile ilgili eğitimler annelerin bilinçlendirilmesi açısından önemli olmaktadır. Çünkü çocuk birçok şeyi annesiyle deneyimleyerek öğrenir. Bu deneyimler sonucu sağlanan güven bağı çocuğun hayattaki en sağlam güven kaynağıdır (Akhan ve Batmaz, 2012). Biyolojik olarak anne olma niteliği taşımaya annelik denilse de annelik yalnızca çocuk sahibi olmak değil aynı zamanda fiziksel, toplumsal ve duygusal yönleri de bulunan çok boyutlu bir bütünlüğü ifade eder (Küçük, 2020).

Çocuk bakımı denildiği zaman akla ilk gelen her zaman anneler olmuştur. Gelişmiş toplumlarda çocuğun bakım ve sorumluluğu ve hane içi düzeni eşlerin birlikte üstlendiği bir sorumluluk olarak görülüyor iken ülkemizde çoğunlukla “yuvayı dışı kuş yapar” düşüncesi üstündür (Kakıcı vd., 2007). Kadının hane içindeki sorumlulukları kendi üzerine aldığı; ama aynı zamanda ücretli bir işte çalışmaya devam ederek ailenin geçimine katkıda bulunduğu aile modelinde, kadın iş yerinde çalıştığı halde bir vardiya daha evde çalışmaktadır (Türkoğlu Üstün, 2020).

Geleneksel aile yapısına sahip ailelerde kadın genellikle ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu kişi olarak görülmektedir. Kadınların çalışma hayatına katılmasıyla hem ev yaşamındaki sorumlulukları hem de iş yaşamındaki sorumluluklarını beraber yürütmesi zorlaşmaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle kolaylıkların sağlanması kadınların ev işlerinde sorumluluklarını daha kısa sürede

gerçekleştirmelerine yardımcı olsa da yapılan araştırmalar bütün bunların ev işlerine ayrılan zamanın azaltmadığı yönündedir (Beyanal, 2019).

TÜİK'in (2019), "İş ve Aile Yaşamının Uyumu Anketi"nin 2018 yılı verilerine göre, Türkiye'de çalışma hayatındaki kadınların yalnızca %17'si çocuklarının bakım ve sorumlulukları için anaokulu-kreş-bebek bakıcısı gibi ücretli kreş seçeneklerini tercih etmektedir. 500 bine yakın çalışan anne ise çocuklarının bakımı için büyükanne, anneanne gibi aile yakınlarından destek almaktadır. Değişen toplumsal yapı sonucunda oluşan modern annelik, geleneksel annelik ile karşılaştırıldığında modern annelikte sorumlulukların daha çok arttığı görülmektedir. Çünkü modern annenin çocuk yetiştirme konusunda bilgili ve becerili olması beklenilmektedir (Bayer, 2020). Çalışma hayatındaki sorumluluğunun yanı sıra ev işleri, çocuk bakımı, kendi sosyal yaşamını devam ettirmesi gibi sorumluluklar modern annenin yükünü daha da arttırabilmektedir. Çocuk bakımı sorumluluğunun yalnızca anne tarafından yerine getirilmesi gerektiği inancının aksine bu sorumluluğunun eş, yakınlar ve profesyonel bakım hizmeti verenlerle bölüşülmesi, kadınların çalışma hayatını sağlıklı bir psikoloji ile idame ettirebilmesine olanak tanıyabilmektedir (Kılıç, 2020).

Kadınların iş hayatındaki yaşadığı sorunların başında çocuk sahibi olmak gelmektedir. Çalışma hayatında kendisine yer bulmuş kadın, çocuk sahibi olmadan önce iyi bir planlama yapmak zorundadır. Annenin demografik özellikleri, çevresel faktörler, inanç ve tutumları, annenin davranışı bebek sahibi olmak için belirleyici etkenlerdir. Hamilelikte halsizlik ve yorgunluk, mide bulantısı, baş ağrısı, sık idrara çıkma, ağır yük taşıyamama kadının çalışma performansını sınırlayabilmekte ve etkileyebilmektedir (Doğan, 2012). Bu nedenle hamilelik döneminde kadınlar, işverenler tarafından mobbing uygulanmasına maruz kalabilmektedirler. Kadın olmak mobbing kurbanı olma riskini artırmakta olup kadınları çalışma yaşamından dışlayan, işgücü ve istihdam piyasasına katılımlarını azaltan bir sağlık ve sosyal politika sorunu olarak görülmektedir (Aşkın ve Aşkın, 2018; Toygar vd., 2020). Mobbing uygulayanların genelde erkek olması da dikkat çekicidir (Kızrak vd.,2023)

Anneler, doğum sonrası dönemi kendileri ve aileleri için büyük sorunlara yol açan, fonksiyonel durumlarında değişikliklere yol açan bir süreç olarak tanımlamışlardır. (Şanlı, 2010). Yaş grubu 15-64 olan her 100 kişinin, bakmakla yükümlü olduğu 0-14 yaş aralığındaki çocuk sayısını belirten çocuk bağımlılık oranı ülkemizde %34,5 gibi büyük bir oran olarak görülmektedir (TÜİK, 2020). Beş yaş altı çocukların, ikamet ettikleri hanelerdeki bakımını %86 oranı ile ağırlıklı olarak anneleri tarafından karşılanmaktadır. Ülkemizde doğum sonrası dönemde çocukların bakım ve sorumluluklarının büyük bir kısmının kadınlar tarafından sağlanmadığı

görülmektedir. Bazı kadınlar için ise anne olma, yeni doğana bakmanın neden olduğu özgürlüğün kısıtlanması ve sosyal izolasyonu sembolize edebilmektedir. Çalışıyorsa iş hayatını bir süre daha geride tutmalı ve evde daha fazla zaman geçirmelidir (Şanlı, 2010). Bir çalışmada kadınlar çalıştıkları zaman ruhlarının tazelendiğini, hayatın normale döndüğünü, kendilerini daha tamamlanmış, daha mutlu hissettiklerini ve hayata bakış açılarının genişlediğini belirtmişlerdir. Öte yandan olumsuz olarak çocuklarına yeterince zaman ayıramadıkları için vicdan azabı hissettiklerini, bir yere gitme kaygısını yaşadıklarını, çocuklarıyla birlikte olamadıkları için değerli anları özlediklerini ifade etmişlerdir (Beyana, 2019).

Kadınlarla ilgili politikaları sistemli uygulayabilmek için 1987 yılında Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu oluşturulmuştur. 1990 yılında ise Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü kurulmuş ve 2004 yılında yeniden yapılandırılmıştır (Gül vd., 2014). 2011 yılında oluşturulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı; 2018 yılında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı; 2021 yılında ise Aile ve Sosyal Hizmetler adını alarak kadın alanındaki çalışmalarına devam etmektedir. Devletin benimsediği sosyal politikalar, annenin çalışma hayatı ile çocuk bakımı arasındaki dengeyi sağlamada belirleyici rol oynamaktadır (Türkoğlu Üstün, 2020). Karşılaştırmalı hukukta kadın istihdamını artırmak ve iş ve aile yaşamının uyumunu sağlamak amacıyla ebeveyn izni, esnek çalışma saatleri, vergi indirimi ve çocuk bakımı gibi maddi yardımlar devletler tarafından sağlanmaktadır. 0-6 yaş arası çocuklar için bakım evleri (kreşler) oluşturmak ve yaygınlaştırmak, orada uzmanlar çalıştırmak ve çocuklara kaliteli bakım ve eğitim sağlamak, bu hizmeti herkes için daha düşük maliyetle erişebilir kılmak en etkili araçlardan biri olarak kabul edilir. Kreş hakkında söz edebilmek için devletin olumlu hareket etmesi gerekir. Bir bakımdan günlük bakım hakkı sosyal bir haktır.

Türkiye’de konu ile ilişkili birçok düzenleme bulunmaktadır. Bunların başında Anayasa gelmektedir. Anayasa’da yer alan “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.”; “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliği yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.”; “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.” ifadeleri dikkat çekicidir. Ek olarak 4857 İş Kanunu’nun 74. ve 88. maddeleri gebelik öncesi, sırası ve sonrasında kadınların çalışma yaşamındaki koşullarını belirlemektedir.

Türkiye’deki toplumsal yapıya bakıldığında ataerkil olduğu ve bu sebeplerle toplumsal normlar çerçevesinde kadın ve erkeğin eşit hak ve statüye sahip olmadığı söylenebilir. Türkiye’de toplum ve aile yapısına bakıldığında erkeklerin işgücü piyasasında çalışırken kadınların bakım işlerinde yer alması toplumdaki eşitsizliği vurgulamaktadır. Özellikle TÜİK (2019) verileri incelendiğinde istihdamın eril bir

yapıda olduğu tespit edilebilir. Bu nedenle kadınlara yönelik bu eşitsiz tavırla yüzleşmenin önemi vurgulanabilir. Temel amacı sosyal adaleti sağlamak olan sosyal hizmet mesleğinin ele alabileceği konulardan birinin de çalışma yaşamındaki kadınların durumu olduğu belirtilebilir. Bu noktada sosyal adalet ilkesi çerçevesinde kadınlar lehine sosyal düzenlemelerin (Beyenal, 2019) gerçekleştirilmesi için çalışan anne deneyimini anlamının ve içselleştirmenin önemi vurgulanabilir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı çalışan annenin ev ve iş yaşamı deneyimini ele almaktır. Çalışan annenin çocuk bakımı, ev işi ve çalışma hayatındaki görev ve sorumluluklarının beraber yürütülmesinde yaşanan zorlukların tespiti ve çözüm önerileri sunulması amaçlanmaktadır. Bu genel amaç doğrultusunda oluşturulan alt amaçlar şu şekildedir:

- Çalışan kadınlar ev ve iş yaşamı birlikteliğini nasıl değerlendirmektedir?
- Çalışan kadınlar çocukları ile olan ilişkisini nasıl değerlendirmektedir?
- Çalışan kadınlar çalışma hayatındaki hakları nasıl değerlendirilmektedir?

YÖNTEM

Bu araştırma çeşitli kurumlarda çalışmakta olan annelerin ev ve iş yaşamındaki deneyimlerini ele aldığından araştırmada nitel araştırma deseni ve ortak bir sorunu vurgulamak ve sonuca ulaşmak için fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiştir.

Katılımcılar

Bu araştırmada katılımcılar Karabük ilinde ikamet eden ve birbirinden bağımsız kurum veya kuruluşlarda çalışan 15 çocuk sahibi anneden oluşmaktadır. Araştırmaya katılacak çalışan anneler belirlenirken farklı meslek gruplarına sahip olmaları bir kriter olarak belirlenmiştir. Katılımcılara araştırmanın amacı ve soruları hakkında bilgi verilerek, görüşmelerin gizlilik çerçevesinde ve gönüllük esasına dayalı olduğu bildirilerek izin alınmıştır.

Nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen bu çalışmada, çalışan anneler ve çocuklarının tanıtıcı bilgileri özet niteliğinde Tablo 1’de özetlenmiştir. Görüşmeye katılan 15 annenin gerçek adları yerine ağaç isimleri yazılmıştır.

TABLO 1. Katılımcı Annelere ve Çocuklara İlişkin Bilgiler

KİŞİLER	YAŞ	MEDENİ DURUM	EĞİTİM DURUMU	MESLEK	ÇOCUK SAYISI	ÇOCUK YAŞLARI
Meşe	31	Evli	Lisans	Sosyolog	1	3
Gürgen	33	Evli	Lisans	Çocuk Gelişimci	2	4 ve 7
Ladin	39	Evli	Lise	Belediye Personel	3	3, 9, 17
Sedir	46	Evli	Lisans	Defterdarlık Uzmanı	2	11 ve 18
Erguvan	36	Evli	Lisans	Polis	2	9 ve 13
Sekoya	39	Evli	Lisans	Muhasebe Yetkilisi	3	4, 5 ve 9
Akasya	41	Evli	Lisans	Hemşire	2	12 ve 18
Kamelya	30	Evli	Lisans	Sosyal Hizmet Uzmanı	1	3
Söğüt	35	Evli	Lisans	Çocuk Eğiticisi	1	10
Defne	35	Evli	Doktora	Akademisyen	1	3
Mimoza	41	Evli	Lisans	Öğretmen	2	8 ve 17
Ihlamur	39	Evli	Lise	Temizlik Personeli	2	7 ve 18
İncir	30	Evli	Lise	Güvenlik Görevlisi	1	5
Çınar	48	Evli	İlköğretim	Tekstil işçisi	2	17 ve 18
Kayın	42	Evli	Ortaokul	Tekstil işçisi	4	9,15,17 ve 20

Araştırma yaptığımız katılımcıların tamamı medeni durumu evli kadınlardan oluşmaktadır. Çocuk sayıları 1-4 ve yaşları 3-20 arasında değişmektedir. Katılımcıların meslekleri genel olarak birbirinden farklı olup yaş aralıkları 30-48 arasında değişmektedir.

Verilerin Toplanması

Nitel araştırmanın amacına uygun olarak görüşme, genellikle sözlü ve yüz yüze iletişim yoluyla gerçekleştirilen bir veri toplama biçimidir (Karasar, 2014).

Derinlemesine görüşme, araştırmanın konusunun tüm yönlerini kapsayan, çoğu zaman açık uçlu sorular sorup ayrıntılı yanıtların alındığı ve yüz yüze görüşmeler yoluyla bilgi toplanmasına olanak sağlayan bir bilgi toplama tekniğidir (Tekin, 2006). Katılımcıların uygun olduğu gün ve saatlerde yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcıların izni ile görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Araştırma verileri Nisan-Mayıs 2022 tarihlerinde elde edilmiştir. Katılımcıların çalışan annelik deneyimine yönelik bakış açısı elde edilmeye çalışılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Veriler Karabük ilinde ikamet eden kamu ve özel iş yerlerinde çalışan annelerle yapılandırılmış görüşme formu ve kişisel bilgi formu ile toplanmıştır. Literatürden elde edilen bilgiler doğrultusunda oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formunda çeşitli sorular yer almaktadır. Buna göre katılımcılardan bir günlerini anlatmaları istenmiştir. Ek olarak çalıştıkları kurum ya da kuruluştaki annelik haklarını kullanıp kullanamadıkları, işe alımlarda veya iş başvurularında anne olmaları ile ilgili bir değerlendirilmenin varlığı, çalışma hayatlarında sağlanan haklar dışında çocuk bakımı konusunda yetersiz buldukları noktaların ne olduğunu, mesai saatlerinde iken çocuk bakımını kim veya kimler üstlendiği, çalışan anne olmanın avantaj ve dezavantajları, çevrelerinin çalışan anne olmalarının hakkında düşünceleri ev ile ilgili sorumluluklarını ne derece yerine getirebildikleri, çalışan bir anne olmanın çocukları ile olan ilişkilerinde ne gibi etkileri olduğunu, çalışan anne için iyi bir yaşamın nasıl olması gerektiği ve hamilelik sürecinde veya anne olduktan sonra iş hayatlarındaki mevcut durumları sorulmuştur.

Verilerin Analizi

Analizin ilk adımında, 15 katılımcı (Tablo 1) ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde kaydedilen ses kayıtları, yazılı belge haline getirilmiştir. Ses kayıtları dikkatlice dinlenerek görüşmeye dair notlar alınmıştır. Metinde tekrarlanan veya odaklanılan ifadeler belirlenerek yakın anlamlara sahip veriler ortak başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılmış olan ifadeler ve görüşme raporları ile ikinci bir okuma yapılmış ve veriler yorumlanarak rapor haline getirilmiştir (Buluş ve Ersoy, 2019). Katılımcıların deneyimlerine ilişkin tanımlamalar yapılmış ve bu tanımlamaların neticesinde ortak bir anlam çıkarılmıştır. Bu ortak anlam sonucunda üç farklı tema oluşturulmuştur. Katılımcıların çalışan anne olması, annelerin çocukları ile ilişkilerine olumsuz etkilerinin olduğunu görülmesi ve mesai saatleri içerisinde çocuklara bakım sağlayanların bakıcı veya aile büyükleri olması "Çocuk" temasının oluşmasını sağlamıştır. Günlük rutinleri ve ev ile ilgili sorumlulukların yerine getirilmesinde yaşanan sorunlar neticesinde katılımcıların hayal ettiği ideal yaşam, çalışan bir anne olmanın avantaj ve dezavantajlarını ve sosyal çevresinden çalışan anne olmasına karşı aldıkları tepkiler "Annelerin Yaşantısı" temasını oluşturmaktadır. Buna ek olarak katılımcıların iş yerinde haklarını kullanabilmesi ve hakların yeterliliklerinin değerlendirilmesi "Annelik Hakları" temasını ortaya çıkarmıştır.

Böylece yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen veriler üç tema altında sunulmuştur.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Çocuk

Anne işe gideceği zaman çocuğunu bırakırken aklı hep çocukta kalmaktadır. Çocuğuyla yeterli zaman geçirilememesi çocuğunun yaşadıklarına tam anlamıyla ortak olunamamasına yol açmaktadır. Bu nedenle anne duygusal olarak zorluklar yaşamaktadır. Ayrıca çocuğuyla daha az zaman geçiren çalışan annenin çocuğa aktarımları da kısıtlanmakta ve çocuk çoğunlukla bakım veren kişinin aktarımlarını örnek alarak büyümektedir (Ökten, 2020). Katılımcıların birçoğu çocukları ile geçirdikleri zamanın az olmasından dolayı sorunlar yaşadıklarını, "Her gün anneme bırakırken 'Anne kaçta geleceksin?' diye soruyor. Yine evden çıkarken 'Anne ben seni özliyorum. Seni özlediğimde ne yapacağım?' gibi şeyler dile getirmeye başladı. (Meşe) ifadelerine göre çocukların bakımını sağlayan kişilere bırakırken çocuklarının bazen gitmek istemediklerini ve bu durumu kimi zaman hırçnlıkla kimi zaman da söylemleriyle yansıttıklarını, "...her sabah uyandıığımızda yaptığımız işe geleceğim gideceğim anlatımında "Bugün de mi gideceksin?", hafta sonlarında "Bugün iş var mı?", "Üf hep hep işe gitme", "Sen işe gittiğinde ben seni çok özliyorum." ya da akşam eve geldiğimde "Ben seni bugün çok özledim.", "Sen gitme bugün babam gitsin." gibi o günü ve gün içerisinde geçirdiğim vakti kimi zaman sorgulamama neden olan cümleler olabiliyor." (Defne) ifadelerine göre çocukların annelerinden ayrı kalmalarını dile getirdiği zamanlar annelerin üzüntüler yaşadıkları, "Okuldan mutlu mu geldi mutsuz mu geldi, ilk bana neler söylüyor bunları görmek isterdim." (Gürgen) ifadeleri okula giden çocuğu olan katılımcıların dersleriyle ilgilenmede eksik kalabildikleri, çocuklar ile geçirilen zamanın az olmasından dolayı çocukların gün içerisinde yaşadıklarını öğrenmede bazen geç kalındığı, "Bakıcının yönlendirmesi farklı oluyor. Benim yönlendirmem farklı oluyor. Yeme içme kurallarında bile benimki farklı olabiliyor. Çocuk biraz iki taraflı büyüyor." (Ladin) ifadeleri bakım veren kişi ve annenin farklı şekilde çocuğu yönlendirmesi sonucu çocuğun arada kaldığını, iletişimde bazen eksikliklerin yaşanması anneleri duygusal anlamda etkileyen bir konu olduğunu ortaya koymuştur. Bir yandan da çocuklar ile iletişimde olumlu taraflarına değinen katılımcılar çocuklarının kendi başlarına yaşamaya alıştıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre ayrı geçirilen zamandan dolayı iletişimde olumsuz tarafların daha ağır bastığı tespit edilmiştir.

Çocukları anneanneye ya da babaanneye bırakmanın katılımcıları daha rahat hissettirdiği, bazı katılımcıların bakıcılarıyla ilgili sorun yaşamadıkları fakat bazılarının yaşadığı, "İşe tekrar başladığımda kızım 3.5 aylıktı. O zamandan bu zamana kadar anneanesi ilgileniyor. 3.5 aylıkken işe başladığımda duygusal anlamda çok zorlanmıştım. (Meşe) ifadeleri çocuklarını birilerine veya bir yere bırakmanın anneler için duygusal anlamda zor olduğunu, bu durumun çocuklar üzerinde de etkiler yarattığı, çocukların ev ortamı dışında başka evlerde tüm gününü geçirmelerinin de zor olduğu, başka bir ortama alışıp akşam eve döndüğünde çocuğunda ikilemde kaldığı, "Şu an kayınvalidem ve kayınpederim üstleniyor. Aslında onların çocuk yetiştirdiği zaman çok eski. Onların yetiştirdikleri tarz ve bizim yetiştirdiğimiz tarz çok farklı. (Kamelya),

“...bakım veren büyük ebeveyn olduğunda, aneanne veya babaanne olduğunda, şimdi üç yaşındaki bir çocuğun enerjisi ile 60 yaşındaki bir yetişkinin enerjisi elbette ki aynı olmuyor ve biz eve gittiğimizde bu bakım veren kişi fazlaca yorgun olmuş oluyor.” (Defne) ifadeleri aneanne ya da babaannenin yaşlı olduklarından dolayı zorluklar yaşanabileceğini ve katılımcılar ile aralarında görüş ayrılıkları yaşanabildiğini ortaya koymuştur. “Bakıcıya bırakıyorum ben çalışırken. Bakıcımız sağ olsun çok güzel bir şekilde ilgileniyor. Tabii anne gibi hiçbir zaman olmaz.” (Ladin) ifadeleri tüm gün bakımı üstlenen kişilere karşı güven problemi olmadığını ortaya koymuştur.

Çalışan annelerin iş yerindeki sorumlulukları ve ev ile ilgili sorumluluklarını beraber yürütmeye çalışması sorunlara neden olmaktadır. Bu sorunlar da yalnızca kadınları değil diğer aile bireylerini de etkilemektedir (Çetinoğlu, 2019). Çocuk bakımı ve ev işleri için uzun mesai saatleri kadında kendini yetersiz hissetme ve duygusal problemlere neden olabilir. Kadınlar ev ve iş sorumluluklarını birlikte yürütmek için esnek çalışma saatlerinin olduğu işlere daha yoğun ilgi göstermeye çalışmaktadır (Önel, 2006). Katılımcılar mesai saatlerinin olumsuz taraflarına vurgu yapmaktadırlar.

Katılımcıların “Erken çıkış ya da işe daha geç gitmek olabilir. Esnek saatler olabilir.” (Sedir) ifadelerine göre mesai saatlerinin kısa olması gerektiği, Kadınların çocuklarıyla beraber olması lazım ki bir ülkenin geleceği de çocuklara bağlı. Yarının güvencesi onlar ve onlara güvenli bir temel sağlanması gerekiyor ki bu ülke daha ileriye gitsin. Özellikle 0-3 yaş döneminde bir kadının çocuğuyla beraber kalması lazım. Bakım veren kişiyle güvenli bağlanma sürecine girdiği için bu süreçte anneye sağladığı güvenli bağlanma 08.30 – 17.30 mesai saatiyle çok olmuyor maalesef.” (Meşe) ifadelerine göre özellikle belli yaş aralığında çocuğu olan kişilerin çocuklarıyla daha çok vakit geçirmeye ihtiyaçlarının olduğu, bunu sağlama noktasında işten döndükten sonra kalan zamanın yetmediği tespit edilmektedir.

Türkiye’de devletin çocuk bakımı ile ilgili olarak uygulamaları çok nadir görülmele birlikte yeterli düzeye ulaşamamıştır. Bu sebeple annelerin çalışma hayatları çocuk doğduktan sonra değişebilmektedir. Bu değişim anneleri çalışma yaşamaları ile çocuk bakımı konusunda tercihe sürüklemektedir. Türkiye’de devletin çalışan annelere çocuk bakımı için sağlayacağı imkânlar kadın çalışanların artmasında da etkili rol oynayacaktır (Kakıcı ve ark., 2007). Çocuk bakımını kolaylık sağlayan çocuk yuvaları ve kreşlerin yetersiz sayıda oluşu, var olanların ise belirli kurumsal iş yerleriyle bağlantılı oluşu ya da yüksek ücretleri özel kurumlar olmaları, kadınların sosyal ve çalışma hayatına katılımında zorluklar ortaya çıkarmaktadır (Önel, 2006). Bu noktada katılımcılar kreş imkanının yetersizliğine vurgu yapmaktadırlar. Katılımcıların “Kreş olmalı hatta zorunlu olmalı. Çocuk bakım merkezleri kamu kurumlarında mutlaka olmalı.” (Erguvan) ifadelerine göre işe giderken çocuklarını bırakabilecekleri bir kreş imkanının olmaması büyük bir eksiklik olduğu, annenin çocuğunu bırakabileceği kreş imkânı olmamasından dolayı çocuğu bakıcıya veya aneanneye bırakmak için daha da erken saatte kalktıklarını ve çocuklar için de evden erken çıkmak zorunda olmanın zor olduğu tespit edilmiştir. Bu konuya dair katılımcıların önerileri arasında ortak fikir olarak mesai saatlerinin kısılması ve kreş imkanının bulunması yer almaktadır.

Annelerin Yaşantısı

Çocuk sahibi olduktan sonra annelerin hayatı değişmekte ve sorumlulukları büyük ölçüde artmaktadır. Annenin aynı zamanda çalışma hayatına da girmesi ev sorumluluklarına ek olarak iş yaşamındaki sorumluluklarını da eklenmektedir. Tüm bu sorumlulukların artması annenin tüm yaşamını etkileyen önemli bir konudur (Özdemir, 2021; Seval, 2017). Katılımcıların birçoğu çocuklarını bakıcıya veya anneanneye bıraktıklarından dolayı sabah erken saate kalktıklarını, “Çocuklarıma gün içinde yiyecekleri yemekleri hazırlıyorum. (Kayın), Sabah kızımdan yaklaşık yarım saat önce uyanıp en azından ön hazırlığımı yapmaya çalışıyorum. (Defne) ifadelerine göre işe gitmek için hazırlanmanın haricinde çocuklarının da günlük ihtiyaçlarını hazırladıklarını, günlerinin büyük bir çoğunluğunu iş yerinde geçirdiklerini, geri kalan zamanı da çocuklarına ayırdıklarını ifade etmişlerdir.

Kadınların anneliğe geçiş deneyimleri farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar kişinin kendisine, çevresine ve çocuğuna göre şekillenmektedir (Deliktaş vd., 2015). Bu geçiş beraberinde anneye sorumluluk yüklemektedir. Bu sorumluluklar çoğu zaman kadınlık ve erkeklik rolleri olarak kültürel değerler ile belirlenmektedir (Tuğrul, 2019; Doğan ve Karaman, 2018; Şahin ve Yılmaz, 2008). Aile içindeki ataerkil rol dağılımları ve aile içinde kadına düşen görevlerin fazlalığı kadınların çalışma yaşamında olmasından kaynaklı kendilerini geliştirme fırsatı bulamamasına, kendine özel alanlar yaratmasına engel olmaktadır (Dolmacı ve Türel, 2013; Demirli ve Yeter, 2017). Annelerin aile ile ilgili sorumluluklarının fazla olması, iş ve aile yaşamlarında zorlukları en şiddetli biçimde yaşayanların bizzat kendileri olmalarına neden olmaktadır (Dursun ve İştari, 2014). Anne ve baba aynı şartlarda çalışsa da sosyal çevre tarafından anne çocuk bakımından ve ev işlerinden sorumlu tek kişi olarak görülmektedir. Yani anne çalışma hayatında dahil olsa da çalışma hayatına katılmayan anneler gibi sorumlulukları olması beklenmektedir (Demir vd., 2019).

“Eve gidiyorum yemek, bulaşık, çocuk ödevleri ve günlük 1 saat spor derken gün bitiyor.” (Sedir), “...yemek yapıyorum çocuğumla ilgileniyorum.” (İncir), ifadeleriyle eve döndüklerinde hem ev işlerine vakit ayırmaya çalıştıkları hem de çocukları ile vakit geçirmeye zaman ayırmaya çalıştıklarını ortaya koymuştur. “Evede yine rutin temizlik, yemek vs. işlerimi hallettikten sonra çocuklar geliyor. Onların ödevlerine yardımcı oluyorum. Ondan sonra hep çocuk üzerine endekliyiz zaten.” (Mimoza), “...kendime ayırdığım bir vakit olmuyor çünkü onlarla yatıyorum.” (Sekoya) ifadelerine göre günlük rutinlerin hep böyle devam ettiği, çocuk üzerine şekillenen bir hayatları olduğu, çocuk bakımından ve ev işlerinden kendilerine ayıracak vakit bulamadıkları, akşam eve döndüklerinde yorgun olmalarından dolayı da erken vakitte uyudukları anlaşılmıştır.

Toplum yapısının gelişmesi ve değişmesi kadınların ev işleri, çocuk ya da yaşlı bakımı gibi görevleri üstlenmesi gerektiği düşüncesinin zayıflayarak ‘kadının kendi parasını kendi kazanması, ekonomik özgürlüğe sahip olması’ fikri yerleşmeye başlamıştır (Beyenal, 2019; Kızıloğlu, 2021; Çakır, 2022). Katılımcılar tarafından bu görüş desteklenerek çevrelerinden destek gördüklerine vurgu yapılmıştır. Çalışan anne olmalarından kaynaklı destek gören katılımcıların (Çınar, Kamelya, Söğüt, Defne, Akasya) yanı sıra eleştirilere maruz kalan katılımcıların da olduğu, destek görenlerin hem kendi ayakları üzerinde durdukları için hem de çalışmasının yanı sıra ev işlerine,

çocuk bakımına yetişebildikleri için övgüler aldıkları tespit edilmiştir. Zamanla değişen ekonomik gelişmeler çalışma rolünü sadece erkeğin görevi olmaktan çıkarmış ve rol paylaşımını zorunlu hale getirmiştir (Günay ve Bener, 2011). *“Yani şu devirde çalışmak anne değil de insan olarak çalışmamız gerekiyor, mecburen. Olumsuz bir düşünceyle karşılaşmadım.”*(Akasya), *“...günümüz koşullarında artık aileye giren tek koldan bir maaşla hayatı devam ettirmek kolay değil”* (Defne) ifadelerine göre günümüz şartları nedeniyle ekonomik anlamda da annelerin de çalışmasına ihtiyaç duyulduğu için çevrenin de bunun bilincinde olmasından kaynaklı destekler verdiği ortaya koyulmuştur. *“İlk başlarda neden çalıştığımı soran çok oldu. Hala da oluyor. Çocuklarım ile ilgilenemeyeceğimi, ilgilenmediğimi söyleyenler oldu. (Kayın), “Büyükleri büyüttün bu çocuğunu da kendin büyütseydin, daha sonra çalışsaydın ya, ne gerek vardı ki?’ Ya da’ İki çocuğun vardı üçüncüye ne gerek vardı ki? Çocuğun varken çalışsaydın otursaydın ya evinde’ gibi söylemlerle maalesef çok karşılaştım.* (Ladin) ifadeleri övgü alanların ve desteklenenlerin dışında eleştirilen annelerin de olduğunu ortaya koymaktadır.

İş-aile yaşamının beraber yürütülmesinde, annenin birden fazla alanda sorumluluklarının olması bu sorumlulukları yerine getirme noktasında zorluk yaşamasına neden olmaktadır. Aynı zamanda, çalışan annenin birden fazla alanda sorumluluk sahibi olması da iş-aile çatışmasını ortaya çıkarmaktadır (Akbolat vd., 2020; Bayramoğlu, 2018; Aydın ve Bakıcı, 2020). Annenin iş yaşamının dışındaki zaman çoğu zaman çocuğa göre ayarlanmakta ve anne kendine ait zamandan fedakârlık göstermekte ve aile içinden veya dışından destekler alınmaktadır (Akyol, 2018). Katılımcılar ev ile ilgili sorumluluklarını yerine getirme noktasındaki zorluklarını vurgulanmaktadır.

Katılımcıların verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde *“Yetişemiyorum ama en azından yetişmeye çalışıyorum.* (Gürgen) ifadeleri ev işlerine ellerinden geldiği derecede yetişmeye çalıştıklarını (Söğüt, Kamelya, Akasya), *“Tabi ki kendime ayırdığım zaman çok azalıyor ama her şeyi yerine getirebildiğime her şeye belli ölçüde yetişebildiğime inanıyorum.”*(Mimoza) ifadelerine göre gerekirse kendilerine ayıracakları zamandan feragat ettikleri ama yine de işlerin geri kalmaması için çabaladıkları, çocukları için yemek konusunda daha da özenli davrandıkları, *“Hafta içi özellikle bazı şeyleri görmezden gelmek zorunda kalıyorum... Bu süreç en başlarda beni rahatsız ediyordu.”* (Meşe) ifadelerine göre kimi katılımcıların ise daha önceleri ev işlerini yapamadıklarında kendilerini kötü hissettiklerini ama bunu zamanla kendi çabalarıyla yendikleri tespit edilmiştir.

Geleneksel toplumlarda erkeğin para kazandığı, kadının ise ev ile ilgili sorumlulukları yerine getiren kişi olarak algılanması düşüncesi zaman içerisinde kadının da çalışma hayatına girmesiyle değişmeye, aile içerisinde görev dağılımları yer almaya başlamıştır (Bozkurt ve Sarıtaş, 2020). Aile yapısının daha güçlü olması eşler arasındaki sevgi ve destekleyici davranışlardan oluşmaktadır. Birbirlerine destek olan eşler sorunları çözme noktasında daha başarılı olurlar. Ayrıca çocuklarına da yansıyan destekleyici davranışlar çocukların gelişimi için de önemlidir (Arıdağ vd., 2019). Evlilik ilişkilerinin iyi olması kişileri duygusal açıdan desteklediği ve kişilerin

zor süreçlerde eşinin desteğini alarak kendini daha güçlü hissettikleri düşünülmektedir (Eroğlu, 2022). Katılımcılar da eş desteğine vurgu yapmaktadırlar.

“Evle ilgili sorumluluklarım sadece benim sorumluluklarım değil aslında, aynı zamanda eşimin de sorumlulukları.”(Defne), *“Ev ile ilgili sorumluluklarımı yerine getirebildiğimi düşünüyorum. Tabi ki bunda eşimin desteği fazlaca.”* (Kamelya) ifadelerine göre ev ile ilgili sorumlukları yerine getirirken eşinden destek gördükleri belirlenmiştir.

Kadınların çalışmasının başlıca sebepleri arasında ekonomik koşulların iyileştirilmesi gelmektedir. Günümüz şartlarına bakıldığında bir ailede sadece erkeğin çalışması ailenin geçimi için yetmemektedir. Ailenin geçiminin kolaylaştırılması için kadınların iş yaşamına katılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Kadınların çalışmasının bir diğer sebebi ise kendi ihtiyaçlarını sağlama noktasındaki özgürlüktür. Aynı zamanda sosyal çevrelerinin gelişmesine olan istekleri de kadınların çalışma hayatına katılmasında etkilidir. Çalışma hayatına katılmaları kendilerine olan güvenlerinin artmasını da sağlamaktadır (Şahin ve Türkkahraman, 2010). Anneler yaşam şartlarının daha iyi olması ve çocuklarının ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilmek için bir işte çalışmayı istemektedirler (Akin ve Arslan, 2020). Çalışan anne olmanın artılarına bakıldığında *“Kendimin bir şeyler başarabildiğini görmek kendi özel alanımda hareket etmek güzel olabiliyor.”*(Meşe), *“...istihdam alanı aynı zamanda bireyin sosyalleştiği bir alan”*(Defne) ifadelerine göre maddi avantajlar dışında çalışma ortamında bulunmalarının kendileri için yaptıkları bir şey olduğu, ev dışında farklı ortamlarda bulunma şansları elde ettikleri, farklı çevreler edindikleri, kendi ayakları üzerinde durabildiklerini gördükleri, *“Bu adaletli mi tartışılır ama örneğin bir etkinlik yapılacaksa önce bekar çalışanlar, erkek çalışanlar daha sonrasında yeterli gelmiyorsa kadınlar, evliler en son olarak da anneler gönderiliyor.”* (Gürgen) ifadelerine göre çalışma ortamında adaletli olup olmaması tartışmaya açık olmakla beraber anne olmalarından kaynaklı bazı toleranslar sağlandığı, çocukların küçük yaştan itibaren kendi ayakları üzerinde durabildikleri için çocuklar için de artıları olduğu tespit edilmiştir. Çalışan anne olmanın eksileri değerlendirildiğinde *“...çalışmanın tek eksik yönünün çocuklarım ile ayrı kalmak olduğunu söyleyebilirim.”* (Çınar) ifadelerine göre en büyük eksikliğin çocuk ile geçirilen vakitlerin az olması, çocukların bu durumdan etkilenmesi, *“...küçük oğlum bana “Sen beni hiç sevmiyorsun” derdi. “Beni sevseydin bırakıp gitmezdin” diyordu.”*(Ladin) ifadelerine göre çocukları annelerine karşı bazı zamanlar öfkelenedikleri ve annelerin de bu durumdan duygusal anlamda sıkıntılar yaşadığı, çocuklarının çoğu zaman yanında olamamalarından kaynaklı üzüntüler çektikleri tespit edilmiştir.

Günümüzde anneler eşine ve çocuklarına daha fazla vakit ayırmayı ve birlikte vakit geçirmeyi daha çok istemekte fakat çalışma hayatı, işin gerektirdiği sorumluluklar gün geçtikçe artmakta ve işte geçirilen süre daha fazla olmaktadır. Bu nedenle iş ve ev yaşamını beraber götürmede çalışan anneler zorluklar yaşamaktadırlar (Öztürk ve Umutlu, 2020). Çalışan annelerin çalışma sürelerinin daha az olması anneye avantajlar sağlayabilir. Hem kendisine hem sosyal çevresine zaman ayırabilir hem de sorumluluklarını yerine getirme noktasında kolaylık sağlayabilir (Çakar, 2022). Erkeğin çalışma süresi 8-12 saatlik bir süreç ise annenin çalışma süresi bunun yarısı kadar olmalıdır. Anneler çalışma hayatına katılacaksa yarı zamanlı çalıştırılmalıdırlar. Böylece geri kalan sürede sorumluluklarını yerine getirmesi kolaylaşacak, sorunlar

büyümeyecektir. Aynı zamanda annelere annelik hakkı adına maaşlarından ayrı bir ücret verilmelidir. Kadının hamilelik süreci, doğum sonrası masrafları devlet tarafından karşılanmalıdır. Çocukları okul çağına gelene kadar “uzun süreli ücretli izin esnekliği” sağlanmalıdır (Kalaycı, 2021). Katılımcılar bu konudaki önerilerini şu şekilde ifade etmektedirler:

“Kendime, eşime çocuklarıma yeterli vakti ayırabilmeliyim.”(Ihlamur), *“Çalışma saatlerinin biraz daha düşük olması iyi olabilir.”*(Kayın) ifadelerine göre mesai saatlerini daha az olması gerektiği, *“Esnek çalışma saatleri olmalı ve bunu anne belirlemeli.”*(Erguvan) ifadelerine göre esnek çalışma saatlerinin uygulanabileceği, dışarıdan bir takviye olmasının daha iyi olacağı, *“...dışarıdan bir takviyelerle falan daha güzel oluyor diye düşünüyorum.*(Sekoya) ifadelerine göre takviye olursa çocuklarına daha çok vakit ayırabilecekleri, *“Çocuk ile ilgili ücretler düzenlenirse, kurumların kendi kreş imkanları gibi hizmetleri olursa, annelere yönelik eğitimler ve eğlenceler olursa aslında bütün bir sistem olursa daha güzel bir yaşam olurdu.*(Gürgen) ifadelerine göre iş yerlerinde verilen çocuk ücretlerinin daha yeterli düzeyde olması gerektiği, *“Eşinin sana yardımcı olması çok gerekli.*(Çınar) ifadelerine göre eşin yardımının ve desteğinin önemli olduğu, ek mesailerin çalışan anneler için olmamasının daha iyi olacağı tespit edilmiştir. İdeal bir yaşam için ortaya çıkan en önemli iki konunun mesai saatlerinin azaltılması ve evde anneye destek olacak bir kişinin varlığı olduğu anlaşılmıştır.

Annelik Hakları

Çalışan annelerin ev ve iş yaşamındaki sorumluluklarını yerine getirebilmelerinde kolaylık sağlanması amacıyla çeşitli politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu politikalar 1990'lı yıllardan itibaren gelişmiş ülkelerde devletin yasal bir yükümlülüğü olarak kabul edilirken, Türkiye’de daha sonra ortaya çıkmış ve sınırlı yetkiler içermektedir (Elma ve Kablay, 2018). 4857 Sayılı İş Kanunu’nun 88. maddesinde “Gebe veya çocuk emziren kadınların hangi dönemlerde ne gibi işlerde çalıştırılmalarının yasak olduğu ve bunların çalışmalarında sakınca olmayan işlerde hangi şartlar ve usullere uyacakları, ne suretle emzirme odaları veya çocuk bakım yurdu (kreş) kurulması gerektiği Sağlık Bakanlığının görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanacak bir yönetmelikte gösterilir.” Hamilelik ve sonrasında çocuk bakımı gibi sorumlulukların artması gibi nedenlerle işe alım ve sonrasında yaşanan cinsiyet ayrımcılığıyla birçok sektörde karşılaşmaktadır. (Akyıl ve Aydemir, 2021). Katılımcıların ifadelerine göre ise işe alım sürecinde anne olmalarından kaynaklı sorun yaşamadıkları görülmektedir. Katılımcıların *“Hayır, hiç karşılaşmadım. İşe başvurduğumda altı aylık bebeğim vardı fakat yine de bir problem ile karşılaşmadım.”* (Kayın) ifadelerine göre anne olmalarından kaynaklı işe alımda bir sorun yaşamadıkları (İncir, Mimoza, Ihlamur, Sedir, Defne), *“Çalışmaya başladığımda bekardım. Bununla ilgili herhangi bir sorun yaşamadım.”* (Gürgen) ifadelerine göre birçoğunun işe başlarken çocuğu olmadığı (Mimoza, Sedir, Erguvan) tespit edilmiştir.

Günümüzde kurum yöneticilerinin sağladığı imkanlar veya katı tutumları, ailenin anneye karşı tutumu veya desteği iş ve aile çatışmasında önemli bir rol oynayabilir.

Aile hayatını önemseyen ve aile odaklı yöneticilerle çalışanlar, aileleri ile daha çok zaman geçirebilecekleri için daha az problem yaşayacak ve aile işlerine daha fazla zaman ayırabileceklerdir (Önel, 2006). Katılımcılar annelik haklarını kullanma noktasında idarecilerin tutumlarına vurgu yapmaktadırlar. Katılımcıların "İdarecilerle alakalı oluyor biraz. Bazen bazı idareciler hamilelik sürecindeyken raporluysan ve işe gelmiyorsan "hamile diye naz yapıyor" dediği oluyor." (Gürgen) ifadelerine göre kimi katılımcıların (Erguvan, Sekoya) hamilelik sürecini ve doğum sonrası çalıştıkları kurumdaki idareciler üzerinden değerlendirdiği tespit edilmiştir. İdarecilerin sağladığı olanaklar doğrultusunda bu süreci iyi geçiren katılımcıların da zorlu geçiren katılımcıların da olduğu, idarecilerin bir kısmının hamilelik sürecinde kadınların bu durumu kullandığını düşündükleri bir kısmının ise daha çok destek olma noktasında imkanlar sağladığı tespit edilmiştir:

"...çocuğumu emziremeyecek olmak beni çok kötü hissettirdi, bu konuyla alakalı mevzuat araştırması yaptım, yönetmeliklere baktım. 657'deki gerek yatılı kuruluş gerekse gündüzlü kuruluşta devlet memurunun öğle arasında bir yerde kalmasıyla alakalı bir belgeye rastlamadım. (Kamelya) ifadelerine göre kimi katılımcıların ise iş yerinde yaşadığı sorunlar için detaylı araştırmalar yaparak ve haklarını detaylı bir şekilde öğrenmeye çalışarak sorunlara çözüm yolları bulmaya çalıştığı görülmektedir. Bu sorunların yaşanmaması için sağlanan imkanların idarecilerin elinde olmasından çıkıp bir mevzuat ile düzenlenmesinin herkes için daha adaletli olacağı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

Çalışan annelerin haklarını kullanma noktasında öncelikle çalışanların izin haklarını artırma hakkı vardır. Engelli veya bakıma muhtaç bir birey için verilen izin, mazeret izni, analık izni, ebeveyn izni, süt izni, ücretsiz izin bu haklardan sayılmaktadır. Diğer haklar ise gelir güvencesi gerekliliği olan haklardır. Bu haklar doğum yardımı veya ücretli izin hakkı da dahil olmak üzere gelir sigortası gibi doğrudan gelir arttırıcı uygulamalar şeklindedir. (Elma ve Kabalay, 2018). 2004 yılında ülkemizde annelik hakları yenilendiğinde ücretsiz izin için yönetici onayı zorunluluğu değiştirilmiş ve çalışanın isteği yeterli duruma gelmiştir. Bu yenilik sayesinde birçok anne ve bebeğin mağdur olması engellenmiştir. (Bozkurt ve ark., 2009). Fakat ücretsiz izinler yerine ücretli izinlerin yer alması annelerin hayatını daha da kolaylaştıracağı annelerin ifadelerinden ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de annenin çalışma hayatındaki şartlarının iyileştirilmesi büyük ölçüde ekonomik, toplumsal ve kültürel yapının değiştirilmesi ile ilgilidir (Akyol ve Taş, 2015)

Katılımcıların "Kullandım. Yasal sürelerden, emzirme sürelerinden kullandım. Diğer türlü resmî tatil çalışmalarında falan her türlü hakkımı kullandım." (Sekoya), "Evet kullanıyorum ve daha önce de kullanmıştım..."(Sedir) ifadelerine göre birçoğunun annelik haklarından haberdar oldukları ve bu hakları kullanmada bir sorun yaşamadıkları, "Kişiye bağlı, yer, birim ve müdüre bağlı olduğunu düşünüyorum. Süt iznim verilmedi. Ücretsiz izin almadım. Hamilelikte aynı normal gibi çalışmaya devam ettim." (Erguvan) ifadelerine göre kurumdaki idarecilerin sağladığı inisiyatiflerin önemli olduğu, bu inisiyatiflerin kişiden kişiye değiştiği, belirli haklar dışında bazı kurumların kendine has sağladığı izinleri olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada çalışan annelerin ev ve iş yaşamında karşılaştığı sorunları ele alan nitel araştırma deseni ile incelenmiş ve çocuk, annenin yaşantısı, annelik hakları temalarına ulaşılmıştır. Tüm temalarda annelerin ev ve iş yaşamını beraber yürütmekte zorlandıkları, annelik haklarını kullanma noktasında ise çalıştıkları kurumun yöneticilerinin etkilerinin olduğu, çocuk bakımının sağlanmasında yakın aile bireylerinden veya kreş ve bakıcı tarafından desteklenmesine ihtiyaç duyulduğu sonucuna varılmıştır.

Anne mesai saatleri içerisindeyken çocuk bakımını sağlayanların öncelikli olarak aile büyüklerinden seçilmesinin anneleri daha rahat hissettirdiği fakat duygusal açıdan çocukları başkalarına bırakmanın anneler için zor olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda kamu ve özel kurum ayrımı olmaksızın çocuk bakımı ve okul öncesi dönem konusunda yetkin personellerin içinde bulunduğu kurumsal bir kreş hizmeti bulunmalıdır. Çocuk bakımına duyulan destek ihtiyacının karşılanması çalışan kurum tarafından sağlanmalıdır. Aynı zamanda aksi bir durumda çocuğa hızlıca ulaşılması için bu yapının çalışan kurum içerisinde veya yakınında olmalıdır.

Çalışan anne olmanın artıları ve eksileri değerlendirildiğinde çocuk üzerine şekillenen bir yaşamları olduğu ve çocukları ile geçirecekleri sürelerin az olduğu, kendilerine ayıracakları zamandan feragat ederek ev işlerine ve çocuk bakımına daha fazla zaman ayırdıkları, annelerin akıllarının bir köşesinde "Yetebiliyor muyum?" düşüncesinin hâkim olduğu fakat tüm bu olumsuzlukların yanı sıra bireyin kendi ekonomik özgürlüğünün kazanılmasında ve sosyal çevre oluşturmada olumlu etkilerin olduğu sonucuna varılmıştır. Artı ve eksiler göz önünde bulundurulduğunda mesai saatlerinin uzun olması yukarıda belirtilen sorunlara yol açtığından çalışan annelere esnek mesai saatlerinin uygulanabilir ya da çocukların yaş aralığına göre annelerin çalışma saatlerinde düzenlemeler yapılabilir. Belirtilen artıları destekleme noktasında ekonomik özgürlüğün güçlendirilmesi için çocuk adına verilen maddi hizmetler artırılabilir.

Annelerin iş yaşamındaki hakları değerlendirildiğinde annelik haklarının kanunlar ile desteklendiği fakat bu hakların kullanılmasının kurum yöneticilerinin inisiyatifine doğrudan doğruya bağlı olduğu, katılımcıların büyük çoğunluğunun hakları konusunda bilgi sahibi oldukları görülmektedir. Bu doğrultuda annelerin haklarını kullanmasının yöneticilerin inisiyatifine bırakılmaması için annelerin hakları kesin çizgiler ile kanunda belirtilebilir ve çalışan anneler bu konuda bilinçlendirilebilir.

Kaynakça

- Akbolat, M., Bürkük, E. & Durmuş, A. (2020). İşkolikliğın İş-Aile çatışmasına etkisinde Aile-İş çatışmasının aracı rolü. Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 7 (2), 114-120.
- Akyol, A. (2018). Anneliğın Kadın Çalışanlar Üzerine Etkileri: Yorumsamacı Bir Alan Tartışması. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Arslan, H. N. & Akın, S. (2020). Kadının İş Hayatındaki Yeri ve Karşılaştığı Sorunlar Üzerine Nitel Bir Araştırma. PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6 (2), 131-140
- Aşkın, E. Ö. & Aşkın, U. (2018). Çalışma Yaşamında Kadına Yönelik Mobbing: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (24), 255-282.
- Aydemir, A. & Demir Akyıl, Y. (2021). Türkiye’de Kadının İşgücüne Katılımı ve Karşılaştığı Sorunlar: “Dicle Üniversitesi Kadın Akademisyenler Örneği”. The Journal of Social Science, 5 (10) , 409-433
- Bakıcı, C. & Aydın, E. (2020). Türkiye’de Kadın Çalışanların İş Yaşam Dengesini Şekillendirmede Ataerkilliğın Rolü. Economics Business and Organization Research, 2 (2) , 82-98 .
- Bayer, A. (2020). Modernleşme Sürecinde Aile: Değışen Annelik ve Babalık. İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 1(1), 52-53.
- Bayramoğlu, G. (2018). İş/Aile Sınırı Teorisi Bağlamında Kadın Akademisyenlerin İş/Yaşam Dengesinin Sağlanması Yönelik Bir Araştırma. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 17 (68), 1722-1744
- Beyenal, S. (2019). Kamuda Çalışan Annelerin Ev-İş-Sosyal Yaşamı Üzerinde Etkili Olan Dinamikler. Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5 (3), 228-240.
- Çakar, A. (2022). Türkiye’de Çalışan Kadınların İşyaşam Dengesini Sağlamaya Yönelik Aile Dostu Politikaların Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Tez.Trakya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.
- Çetinoğlu, D., Mesci, Z. & Öncü, M. A. (2019). Kadın Yöneticilerde İş-Aile Yaşam Dengesi: Düzce İli Örneği. Çalışma İlişkileri Dergisi, 10 (2), 27-44
- Çiftçi Arıdağ, N., Erus, S. M. & Ünsal Seydooğulları, S. (2019). Eş Desteğinin Evlilik Doyumu ve Psikolojik İyi Oluşu ile İlişkisi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (71), 1014-1024.
- Değerlendirme. Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi. Sayı: 19, 2021, ss. 34-48
- Deliktaş, A., Korukçu, O. & Kukulu, K. (2015). Farklı Gruplarda Annelik Deneyimi. Clinical and Experimental Health Sciences, 5 (4) , 274-283 .

- Doğan, D. T. (2012). Hamile Kadınların Çalışma Yaşamında Maruz Kaldığı Ayrımcı Uygulamalar. ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources, 14 (2), 79-98.
- Dudu Karaman, E. & Doğan, N. (2018). Annelik Rolü Üzerine: Kadının "Annelik" Kimliği Üzerinden Tahakküm Altına Alınması. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 6 (2), 1475-1496
- Eroğlu, M. (2022). Çalışan Kadınların Kişilik Özelliklerinin ve Yaş, Eğitim Durumu, Gelir Düzeyi Gibi Etkenlerin Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerine Etkisi. Uluslararası Temel Eğitim Çalışmaları Dergisi, 3 (1), 34-42
- Ersoy, A. F., & Buluş, S. (2019). Engelli Çocuğu Olan Annelerde Tükenmişlik: Nitel Bir Çalışma. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 23(3), 768.
- Gökdemirel, S., Bozkurt, G., Gökçay, G. & Bulut, A. (2008). Çalışan Annelerin Emzirme Sürecinde Yaşadıkları: Niteliksel Bir Çalışma. Çocuk Dergisi, 8 (4), 221-234
- Gül, H., Yalçınoğlu, N., & Atlı, Z. C. (2014). Türkiye'de Çalışma Yaşamında Kadının Konumu ve Sorunları. TAF Preventive Medicine Bulletin, 13(2). 170-171.
- Günay, G. & Bener, Ö. (2011). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 153 (153). 157-171.
- Hotun Şahin, N. (2014). İş-Aile Çatışması ve Kadın Yaşamı Üzerine Etkileri. Florence Nightingale Journal of Nursing, 16 (63) , 188-194
- İş Kanunu, Resmi Gazete 25134(10 Haziran 2003), Kanun No. 4857. Md.88.
- İştar, E. & Dursun, S. (2014). Kadın Çalışanların Yaşamış Oldukları İş Aile Yaşamı Çatışmasının İş ve Yaşam Doyumu Üzerine Etkisi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 28 (3)
- Kablay, S. & Elma, Y. (2018). İş-Aile Yaşamı Dengesi ve Bunu Sağlamaya Yönelik Ülkemizdeki Uygulamalar. Politik Ekonomik Kuram, 2 (2), 77-94
- Kakıcı, H. Emeç, H. Üçdoğru Ş. (2007). Türkiye'de Çalışan Kadınların Çocuk Bakımı Tercihleri. Ekonometri ve İstatistik Dergisi, 5, 21-22.
- Kalaycı, İ. (2021). Annelerin İş Yaşamındaki Zorlukları ve Aileye Yansımaları: Türkiye İçin Bazı Sosyo-Ekonomik Öneriler. Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 10 (27), 201-213.
- Karasar, N. (2014). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kılıç, Ç. (2018). Amerika'da Anne-Baba Eğitiminde Uygulanan Erken Müdahale Programları. Researcher: Social Sciences Studies, 6(1), 85-96.
- Kılıç, S. (2013). Örneklem Yöntemleri. Journal of Mood Disorders, 3 (1) , 44-6.

- Kızıloğlu, E. (2021). Pandemi Döneminde Çalışan Anne Olmak: Metaforlar Üzerinden Bir Değerlendirme. Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, (19), 34-48.
- Kızrak, M. İnan, A. Sözen, C. (2023). Beyaz Yakalı Kadın Çalışanların İş Yerlerindeki Mobbing Deneyimleri : Nitel Bir Araştırma. Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi,19, 62-73
- Koç, G., Bakır-demir, T. & Öner-özkan, B. (2019). Türkiye’de Çalışan Annenin Sosyal Medyadaki Temsili. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (21), 401-421.
- Kurt, N. (2021). Annelerin Annelik Rolü ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Küçük, M. (2020). Yetişkinliklerin Öz Şefkat, Bağlanma Stilleri ve Psikolojik İyi Oluş Özelliklerinin İncelenmesi. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Metin, Ş., & Kariman, R. A. (2013). Her Alandaki Kadın İstihdamının Artırılması ve Çözüm Önerileri Komisyon Raporu https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_raporu_2014_1.pdf,
- Ökten, B. (2020). 10-14 Yaş Arası Çocukların Çalışan Çalışmayan Anneye Bakışı (İstanbul Örneği). Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 20 (49), 817-836.
- Önel, N. (2006). İş-aile çatışmasının çalışan kadının aile içi ilişkileri üzerine etkileri. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Özdemir, E. (2021). Çalışan kadınların annelik ve iş hayatı deneyimleri: Gaziantep örneği. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- Sarıtaş, S. & Bozkurt, A. (2020). Annelik Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma. Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 4 (4), 40-47
- Seval, H. N. (2017). Çalışan Kadınların En Büyük Sınarı: İş-Aile Yaşamı Dengesi (Zliği) ve Kadın Sağlığına Etkisi. Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1 (2), 184-193
- Şanlı Y, Öncel S (2014). Kadınların doğum sonrası fonksiyonel durumları ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. Türk Jinekoloji ve Obstetrik Derneği Dergisi, 11(2), 1-5.
- Taş, H., & Akyol, Y. (2015). Türkiye Çalışma Hayatında, Hukuksal Olarak Kadınlara Sağlanan Avantajlar ve Yansımaları. Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 4 (9), 136-155
- Tekin, H. H., & Tekin, H. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. İstanbul University Journal of Sociology, 3(13), 1-16.
- Tuğrul, Y. G. (2019). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadınların Annelik Deneyimleri Üzerine Bir Saha Çalışması. Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi, (3), 71-90

- TÜİK. (2020). İstatistiklerle Kadın. Ankara: TÜİK.
- Türel, N. Ş. & Dolmacı, N. (2013). İş Yaşamında Kadın Çalışana Yönelik Ayrımcı Bakış Açısı ve Mobbing Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 83-104
- Türkkahraman, M. & Şahin, K. (2010). Kadın ve Kariyer. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 75-88.
- Türkoğlu Üstün, K. (2020). Kadının Ücretsiz Bakım Emeğinin Azaltılması Kapsamında Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetlerine Erişim (Kreş) Hakkı. *Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, 3(66), 1557 – 1590.
- Umutlu, S. & Öztürk, M. (2020). İş Yaşamında Kadın ve Karşılaştığı Sorunlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25 (3), 297-306
- Utaş Akhan, L., Akhan, L. & Batmaz, M. (2012). 0-6 Yaş Grubu Çocuğu Olan Çalışan Annelerin Çocuk Bakımı ile İlgili Karşılaştıkları Sorunların ve Sorun Çözme Yaklaşımlarının İncelenmesi. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 19 (3), 161-167.
- Yeter, N. & Demirli, C. (2017). Examination Job Satisfaction of Working Women. *Educational Reflections*, 1 (1), 37-50.

Econder |

International Academic Journal

[Econder], 2024, 8 (1): 45/59

Gelecek Senaryolarında Olasılık Değerlendirmesi

&

Probability Assessment in Future Scenarios

ŞEYMA NUR AYDIN

Dr., Bağımsız Araştırmacı

Dr., Independent Researcher

E-Mail: seymanuraydin125@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-9553-5117

AŞIR ÖZBEK

Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale MYO, Bilgisayar Teknolojileri Bölümü,

Assoc. Prof. Dr., Kırıkkale University, Kırıkkale Vocational School, Department of
Computer Technologies

E-Mail: asirozbek@kku.edu.tr,

Orcid ID: 0000-0003-2753-5147

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Derleme Makalesi / Compilation Article

Geliş Tarihi / Received : 03.10.2023

Kabul Tarihi / Accepted : 30.06.2024

Yayın Tarihi / Published : 30.06.2024

Yayın Sezonu : Haziran

Pub Date Season : June

Cilt / Volume: 8 Sayı – Issue: 1 Sayfa / Pages: 45-59

Atıf/Cite as: Aydın, Ş. N., & Özbek, A. (2024). Gelecek Senaryolarında Olasılık Değerlendirmesi. Econder International Academic Journal, 8(1), 45-59. <https://doi.org/10.35342/econder.1370831>.

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Hayrettin KESGİNGÖZ- KSU University, Kahramanmaraş, 46000 Turkey. All rights reserved.

Öz

Senaryo planlamada olasılıksal karar verme, evrensel literatürde uzun süredir tartışmaya açık bir konu olmuştur. Senaryolar geliştirildikten sonra karar verme aşamasının nasıl gerçekleşeceği ve senaryo olasılıklarının karar süreçlerine dahil edilip edilemeyeceği önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatürde konu ile ilgili iki farklı görüş mevcuttur ve senaryo çalışmaları bu iki farklı görüş doğrultusunda gerçekleşmektedir. Tek bir geleceğe odaklanmak isteyen araştırmacılar senaryolara olasılık ataması gerçekleştirirken, alternatif geleceklerin her birinin değerlendirmeye alınması gerektiğini düşünenler ise olasılıksal karar vermeye karşı çıkmaktadır. Bu çalışmada, öncelikle iki karşıt görüşün düşüncelerine yer verilmiş, daha sonra tahmin ve öngörü ile tümdengelimli ve tümevarımsal akıl yürütmenin farkları ortaya konulmuştur. Sonuç kısmında ise senaryolarda olasılık kullanımı, tahmin ve öngörü ayrımı ile tümdengelimli ve tümevarımsal akıl yürütmenin farkları açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Senaryo Planlama, Olasılık, Tahmin, Öngörü, Akıl Yürütme, Tümdengelim, Tümevarım

Abstract

Probabilistic decision making in scenario planning has long been a controversial topic in the global literature. After the scenarios are developed, how the decision-making process will take place and whether scenario possibilities can be included in the decision process is an important issue. There are two different views on the subject in the literature, and scenario studies are carried out in line with these two different views. While researchers who want to focus on a single future assign probabilities to scenarios, those who think that each of the alternative futures should be evaluated oppose probabilistic decision making. In this study, first of all, the thoughts of two opposing views are included, and then the differences between forecast and foresight and deductive and inductive reasoning are revealed. In the conclusion, the use of probability in scenarios was evaluated in terms of the distinction between forecast and foresight and the differences between deductive and inductive reasoning.

Keywords: Scenario Planning, Probability, Forecast, Foresight, Reasoning, Deduction, Induction

Giriş

Varum ve Melo'ya (2010, s.355) göre, iş dünyasında meydana gelen gelişmeler, işletmeleri sürekli olarak yeni gerçeklere, yeni teknolojilere ve yeni kavramlara adapte olmaya zorlamaktadır. Gelecekteki eğilimlerin belirlenmesi ve pazardaki değişikliklerin öngörülmesi, kuruluşların rekabet gücünü artırmak için belirleyici bir unsur haline gelmiştir. Firmaların belirsizlikle başa çıkma ve büyük değişikliklere uyum sağlama kapasiteleri, başarı için önemli bir faktör olurken, yöneticileri yeni yöntemler ve stratejiler geliştirmeye yönlendirmektedir. Çünkü böylesine belirsiz, yoğun ve karmaşık piyasalarda stratejiye yönelik geleneksel yaklaşımlar yeterli olmamaktadır. Mietzner ve Reger (2005, s.220), senaryo planlamanın böylesine belirsiz ortamlarda karar vermeye yardımcı olmak amacıyla uzun zamandır, hükümet planlamacıları, şirket yöneticileri ve askeri analistler tarafından kullanıldığını bildirmişlerdir. Canyon'a (2021) göre senaryo planlama, bir dizi olası alternatif geleceğin incelenmesi doğrultusunda geleceğe hazır olma durumlarını değerlendirmek isteyen kuruluşlar tarafından tercih edilen bir süreçtir (Canyon, 2021). Senaryoların planlama araçları arasında, tüm ihtimalleri zengin ayrıntılarla yakalama yeteneği ile öne çıktığını ifade eden Schoemaker'a (1995, s.25) göre, bu teknik sayesinde temel eğilim ve belirsizlikler tanımlanarak, karar vermedeki olağan hataları telafi etmeye yardımcı olacak bir dizi gelecek oluşturmak mümkündür.

Coates'e (2000) göre, son derece popüler bir araç olan senaryoların bugün ne olduğu sorusu bir noktada hâlâ belirsizdir. Senaryo planlamacıların bazıları senaryoları gelecekteki olayların tahmin edilmesi olarak görürken, bazıları da senaryoların bir tahmin etme aracı olduğu görüşüne karşı çıkmaktadır. Bu ayrımı yapabilmek oldukça zordur. Senaryolarla ilgili bu kafa karışıklığı olasılık tartışmalarını gündeme getirmektedir. Herhangi bir geleceğe olasılık atamak onun kesin olarak gerçekleşme ihtimalini göstermektedir. Dolayısıyla böyle bir durum, senaryoları bir tahmin aracı haline getirmektedir. Fakat herhangi bir geleceğe olasılık atamamak, tüm geleceğin aynı oranda gerçekleşebileceğini kabul etmek anlamına gelmektedir ve bu da senaryoları bir öngörü tekniği olarak kabul eden kesimin görüşünü desteklemektedir. Elbette ki bu ayrımı yapabilmek, senaryo çalışmasını yürüten yöneticiler, danışmanlar ve akademisyenler için oldukça önemlidir. Çünkü gelecek belirsizdir ve belirsiz bir geleceğe hazırlanabilmek doğru bir yöntemin seçimini gerektirir. Doğru bir yöntem belirlemenin en önemli aşaması ise, tümdengelimli ve tümevarımsal mantık biçiminin incelenmesi ve herhangi bir problemin çözümü için hangisinin faydalı olabileceğine karar vermektir. Senaryoların tahmin ve öngörü değerlendirmesinin neresinde yer aldığından ziyade hangi akıl yürütme tekniğinin içerisinde yer aldığını keşfetmekte oldukça elzem görülmektedir. Zira farklı yöntemler arasında ayrım yapabilmeyenin en iyi yolu, bu iki mantık biçiminin dikkate alınarak karar verilmesidir.

Bu çalışmada, öncelikle iki karşıt grubun görüşlerine yer verilmiştir. İkinci aşamada tahmin ve öngörü arasındaki farklar ortaya konulmuştur. Sonrasında iki temel akıl yürütme tekniği olan tümdengelim ve tümevarım yaklaşımları ele alınmıştır. Sonuç kısmında tüm bu ayrımlar dikkate alınarak senaryolarla ilgili bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmanın gelecek planlamasını senaryolar ile gerçekleştirecek

yöneticiler, stratejik danışmanlar ve akademisyenler için önemli olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, Türkiye’de senaryo çalışmalarının yok denilecek kadar az olması ve bu konunun daha evvel yerli araştırmacılar tarafından hiç ele alınmaması çalışmayı yerli literatür için daha da gerekli hale getirmektedir.

1. Olasılık Odaklı Senaryolar

Ramirez ve Selin’e (2014, s.64) göre olasılık odaklı senaryolar, alternatifler üzerinden belirli bir geleceğin olasılığına ilişkin gelişmiş görünümeler sunmaktadır. Bu senaryoların temelinde, akla yatkınlık vardır ve geleceğin hesaplanabilir olduğu düşünülmektedir. Olasılık odaklı senaryolarda, genellikle algoritmalara dayalı olası ilişkilerin, etkilerin ve sonuçların olasılıklarının türetildiği çapraz etki analizleri kullanılır. Her bir geleceğe ait bilgiler, kendine özgü bir şekilde değerlendirilir. Gordon (1994, s.2), bu senaryo yaklaşımında uzmanların, senaryoların her biri için, meydana gelme olasılığını zamanın bir fonksiyonu olarak ele aldığını ve olay meydana gelirse bunun gelecekteki eğilim üzerindeki etkisinin değerlendirileceğini bildirmiştir. Kirkwood ve Pollock’a (1982, s.545) göre olasılık odaklı senaryolarda, gelecekteki olası koşulları kapsayan birkaç farklı senaryo oluşturulur ve her bir senaryonun gelecekte gerçekleşme olasılığı tahmin edilir. Bu bilgi daha sonra planlama yapmak ve karar vermek için kullanılır.

Geleceğin sayısal olarak değerlendirilmesini isteyen bazı araştırmacılar, senaryolarda olasılık kullanımını desteklemektedir. Godet ve Roubelat (1996, s.12-14), senaryolarda olasılık kullanımını yararlı bulduklarını ve bunu yapmanın zihinsel haritaların ötesine geçerek yeni olası yönleri gösterebileceğini bildirmişlerdir. Araştırmacılara göre, senaryolarda olasılık kullanmak aktörlerin inançlarını daha da ortaya çıkarmalarını sağlayacaktır. Olasılık analizi geleceğin kapısını kapatan değil aksine açan bir araçtır. Millett’e (2009, s.65-66) göre olasılıkların kullanılması, yöneticileri ve senaryo ekiplerini, normal şartlar içerisinde dikkate alınmayacak senaryoları incelemeye zorlamaktadır. Senaryo ekibinin yargılarını açıklamaya teşvik ettiğinden, sezgisel senaryoların üretilmesinde açıklanamayan gizli önyargıları ve beklentileri ortaya çıkarmakta ve senaryo hikayelerinin ardında yatan zihinsel modellerin daha fazla açıklanmasını sağlamaktadır. Bu nedenle Millett, analitik senaryolar oluşturmak için yeterli zaman, kaynak ve bütçeler mevcutsa; senaryo ekibi olasılık kavramına aşınaysa; kurumsal kültür nitel muhakemeye tamamen güvenmeyip niceliksel veya yarı niceliksel yöntemlere değer veriyorsa, karar süreçlerine senaryo olasılıklarının dahil edilmesini tavsiye etmiştir.

Vacik, Fotr, Spacek ve Soucek (2014, s.135) her senaryonun olasılık değerlendirmesinin gerekli olduğunu, stratejik karar alma sürecinde nitelikli bir temel olacağını ve bu sayede belirli bir stratejik seçeneğe dönüştürülebileceğini bildirmişlerdir. Literatürde bunların dışında senaryo olasılıklarının kullanılmasını tavsiye eden farklı çalışmalarında (De Kluyver ve Moskowitz, 1984; Brauers ve Weber, 1988; Banuls ve Salmeron, 2007; Divithure ve Tang, 2018) yer aldığı görülmektedir.

2. Olasılık Atanmadan Geliştirilen Senaryolar

Senaryo olasılıklarının karar sürecine dahil edilmemesi gerektiğini düşünen bir grup araştırmacı, olasılıkları kesin tahmin ile eş değer kabul ettiklerinden olasılık temelli karar vermeye karşı çıkmışlardır. Millett (2009, s.62) çalışmasında, Royal Dutch Shell'in kurumsal planlama danışmanı Pierre Wack'ın, olasılıkların senaryolarda kullanılmasını doğru kabul etmediğini ve senaryoların varsayımsal olduğu konusunda ısrarcı olduğunu bildirmiştir. Çalışmaya göre Wack, senaryoların sabit sayılar ile değil, yorumlayıcı hikayelerle değerlendirilmesi gerektiğini ve aksi takdirde bunun kesin bir tahmin olacağını ileri sürmüştür. Olası gelecek tahmini yerine, üst yönetimi gelecek hakkında düşünmeye davet etmiştir. Wack'ın bu görüşü öncesinde General Electric'in kurumsal planlama danışmanı olan ve daha sonra aynı görev ile SRI International'ın ekibine katılan Ian Wilson'ı da etkilemiş ve Wilson'da senaryolarda olasılık kullanımını terk etmiştir.

Mobasheri, Orren ve Sionshansi (1989, s.41-42) strateji geliştirirken genellikle karar vericilerin senaryolara olasılık atama eğiliminde bulunduğunu ancak senaryoları olasılıklara göre değerlendirmenin tahmin ile eşdeğer olduğunu savunmuşlardır. Van Der Heijden' de (1997) belirsizliği görmezden gelmenin ve bunun olasılık temelinde değerlendirilmesinin karar vericileri tek bir kesin yanıtla götürdüğünü iddia etmiştir. Ona göre olasılık, hava durumu ve doğa kanunları gibi bilinen özelliklere sahip bir kümeye ait olayları ele alıyorsa anlam kazanmaktadır. Ancak strateji daha önce görülmemiş benzersiz konularla ilgili olma eğilimindedir. Karar verici ne kadar uzman olursa olsun, benzersiz bir olayın olasılığı için haklı bir cevap vermesi mümkün değildir. Goodwin ve Wright (2001, s.8) aşırı güven gibi sorunlar sebebiyle senaryo olasılıklarının kullanılmasını tavsiye etmemişler, bunun yerine strateji kararı verirken geniş bir yelpazedeki makul senaryolar üzerinde, iyi veya en azından kabul edilebilir düzeyde performans gösteren stratejilerin belirlenmesi gerektiği fikrini savunmuşlardır.

Ha-Duong (2006, s.1) uzun vadeli planlamada olasılık kullanımını, yanlış bir kesinlik derecesi önerme eğiliminden dolayı sorunlu görerek, bu durumun haksız yere bazı senaryolara aşırı derecede dikkat çekilmesine neden olacağını belirtmiştir. Van Der Merwe (2008, s.236) senaryolara olasılık atanmanın yaygın bir hata olduğunu altını çizmiştir. Çoğunlukla analitik olarak eğitilen yöneticilerin, senaryoların olasılıklarını belirledikten sonra, en olası senaryoyu resmi gelecek olarak göreceğini ve bu durumun diğer senaryoların geride bırakılmasına neden olacağını ifade etmiştir. Ayrıca senaryolara acemi yöneticiler tarafından atanan değerlerin, istemeden bir senaryonun diğerinden daha olası görülmesine neden olacağını vurgulamıştır. Karvetski ve Lambert'e (2012, s.484-485.) göre, senaryolar birbirileri ile çelişkili, ilgisiz veya örtüşen olabilir. Bu nedenle senaryolar için olasılık belirlemek, olasılık kavramının olgusal temeline uygun olmamaktadır. Ayrıca paydaşların olasılık tahminlerinin birbirinden farklı olması değerlendirmeyi sorunlu hale getirebilir.

Ramirez ve Selin'e (2014, s.68) göre, herhangi bir senaryo için olasılık atamak genellikle etkileyici görünür ve geleceğe yönelik kaygıları azaltır. Ancak senaryo çalışmalarının esas amacı, ileriye dönük anlamlandırmayı geliştirmektir. Bu nedenle, senaryo geliştirme sürecinde, rahatsız edici bir duraklama, muğlakta kalma ve bilgisizce düşünme kesin bir yargıdan daha kıymetli olabilir. Grienizt, Hausicke ve Schmidt'te (2014, s.2) konuya farklı bir bakış açısıyla yaklaşarak, yüksek olasılığa sahip bir senaryonun, hakkında bilinmeyen pek çok şey olabileceğini ve bunun yüksek olasılığa rağmen senaryoyu geçersiz kılacağını bildirmiştir. Tiberius (2019, s.5) ise en yüksek olasılığa sahip gelecek senaryosunun, strateji geliştirmek için temel olarak seçilen senaryo olmak zorunda olmadığını ifade etmiştir. Son olarak Gaspars-Wieloch (2019, s.115) senaryoları olasılıklar ile birleştirmenin hem destekçilerinin hem de karşıtlarının gerekçelerini mantıklı gördüğünü açıklamıştır.

İki karşıt görüşün açıklamalarından sonra, en doğru senaryo yaklaşımına karar verebilmek için tahmin ve öngörü ile tümdengelimli ve tümevarımsal mantık ayrımının yapılması gerekmektedir. Aşağıda, bu kavramları ayırt etmeye yönelik farklar verilmiştir.

3. Tahmin ve Öngörü

Dan-Suteu ve Giorgi'ye (2019) göre antik çağlardan beri, kahinlere duyulan ihtiyaç insan doğasına yerleşmiştir ve tarihsel analizler, gelecek hakkında düşünmeyi tekrar eden bir insan faaliyeti olarak göstermiştir. İnsanların daha iyi karar vermesini sağlamak, tartışmalı geleceğin ne olduğunu bilmeyi gerektirir. Ancak bilimsel analizler; gerçeği oluşturan değişken ve parametrelerin sayısı, karmaşıklığı ve karşılıklı olarak bağımlılıkları göz önünde bulundurulduğunda geleceği doğru bir şekilde bilmenin mümkün olmadığını göstermektedir. Gelecek tam anlamıyla bilinmeyeceği için, sadece mevcut gerçekliğin bazı potansiyel gelişmeleri veya geleceğin alternatifleri düşünülebilir. Tahmin ve öngörü, geleceği düşünmek için güçlü tekniklerdir. Geçmişte bu iki kavram birbiri yerine kullanılmış olsa da aralarında belirgin farkların olduğu söylenebilir.

Tsoukas ve Shepherd'e (2004, s.9) göre, gelecek ile etkili bir şekilde ilgilenmenin amacı onun doğru bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak değil, ona hazırlanabilmektir. Tahmin faaliyetleri sonuçlara yönelir. Ancak örgütsel öğrenmeye dayalı senaryo gibi teknikler, organizasyonun farklılıkları en kısa sürede fark etmesi ve rakiplerinden daha önce ve daha iyi hareket etmesi için sürece odaklanır. Örneğin bir kuruluş, gelecek yıl için talep değerlendirmesi yaptığında tahmin teknikleri bu tür problemlerin üstesinden gelmek için oldukça başarılıdır. Öngörünün başarılı olabilmesi için kuruluşların geçmiş olayların kaydedildiği bir hafızaya sahip olması ve hafızada yer alan öğeler arasındaki ilişkileri deşifre etmiş olması gerekir. Bu da, kuruluşun gelecekteki olayları öngörmesini sağlamaktadır. Geçmiş, şimdiki ve geleceği ilişkilendirmenin bir yolu da bir kuruluşun, belirli olayların gelecekte gerçekleşeceğini varsayması ve bu varsayımların gerçekleşmesi durumunda ne

yapabileceğine odaklanmasıdır. Bu, yukarıda belirtildiği gibi senaryo planlama veya acil durum planlaması gibi araçlar ile gerçekleştirilebilir.

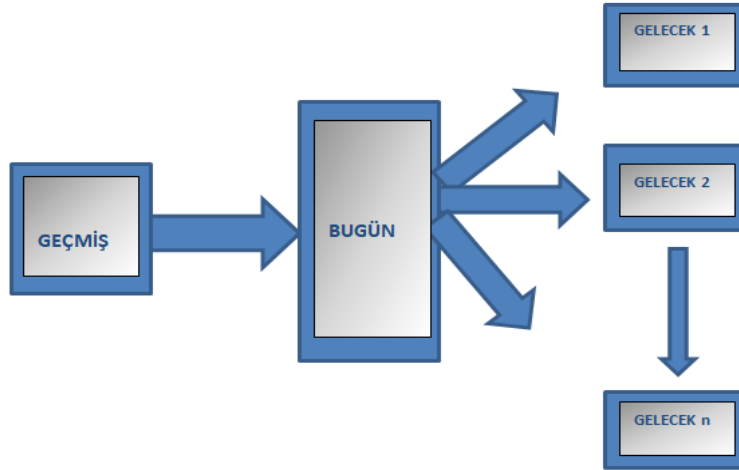
Basit bir ifadeyle, tahmin, nesnel gerçeklere veya deneyime dayalıdır ve tahminde geleceğe yönelik tek bir görünüm söz konusudur. Şekil 1’de tahmine dayalı gelecek görünümü verilmiştir (Dan-Suteu ve Giorgi, 2019).

Şekil 1. Tek Bir Gelecek Görünümü

Dan-Suteu ve Giorgi’ye (2019) göre öngörü, geçmiş ve şimdiki veriler ile eğilimlerin analizine dayalı olarak gelecek hakkında düşünme sürecidir ve beklentiler ufkunda yansıtılan bir vizyondur. Cook ve diğerlerine (2014, s.531) göre öngörü, olası gelecekleri, bunların kararlar üzerindeki sonuçlarını ve daha arzu edilir geleceklere teşvik eden eylemleri araştırır.

Geleceğe akıllıca hazırlanmak için, analistlerin ileri görüşlü ve sağduyulu olmaları ile zihinsel hazırlıkları öngörü sürecinde önem kazanır. Öngörü, geleceğin tahmin edilmesinden ziyade gerçekleşmesi muhtemel olan geleceklerin çeşitliliğini analiz eder. Şekil 2’de öngörüye dayalı çoklu gelecek görünümü gösterilmiştir (Dan-Suteu ve Giorgi, 2019).

Şekil 2. Çoklu Gelecek Görünümü

Cuhls'e göre (2003), öngörüyü ve tahmini birbirinden ayıran belirgin farklar mevcuttur. Bu farklar, Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Öngörü ve Tahmin Arasındaki Farklar

Öngörü	Tahmin
Öngöründe, sürecin bir parçası olarak temel noktalar, ihtiyaçlar ve araştırma soruları açıktır ve devamlı bir arayış söz konusudur.	Tahminde temel noktalar, konular ve araştırma soruları önceden netleştirilmelidir.
Öngörü, nicelikten çok nitel olan ile ilgilenir.	Tahmin, nitelikten çok nicel olan ile ilgilenir.
Öngörü, öncelikli olanı belirlemek için gelecek ile ilgili bilgi arayışındadır.	Tahmin, seçilen alanda geleceğin nasıl görünebileceğini sorgular.
Öngörü, bireyleri gelecek hakkında tartışmak ve iletişim ağı oluşturmak için bir araya getirir ve paylaşılmış zekadan yararlanmak ister.	Tahmin, daha sonuç odaklı bireyler tarafından gerçekleştirilebileceği gibi, tek bir kişi tarafından yürütülen çalışmalarda da gerçekleşebilir. Tahminde metodolojiye bağlılık söz konusudur.
Öngöründe, kararlara hazırlık söz konusudur ve değerlendirme kriterleri mevcuttur.	Kararlar için bir hazırlık gerekmez. Farklı seçimler ve seçenekler için değerlendirme yapmak şart değildir.
Öngörü de hedef, geleceğe yönelik iletişimin sağlanmasıdır.	Tahminde, sonuçlar geleceğe yönelik iletişimden daha önemlidir.
Öngöründe bugünkü çıkarımlar ile birlikte, kısa, orta ve uzun vade için yönlendirme söz konusudur.	Kısa, orta ve uzun vadeli yönlendirmeler ile geleceğe giden yol tahmindeki önemli hususlardır.
Konular üzerinde bir fikir birliği olup olmadığını anlamak önemlidir.	Fikir birliği hakkında bilgi elde etmek gerekli değildir.
Uzmanlar ve diğer katılımcılar düşüncelerine oldukça bağlıdır.	Uzmanlar ve katı metodolojiler görüşlere daha az bağlıdır.

4. Tümdengelim ve Tümevarım Akıl Yürütme

Rothchild'a (2006) göre bilim, "evrenin maddi doğasını bilmeyi öğrendiğimiz, hiç bitmeyen, sürekli değişen bir süreçtir". Maddi olmayan varlıklar bilimin ilgi alanına girmez. Bunun sebebi, bunların varlıklarının kanıtlanmasının veya çürütülmesinin hiçbir yolunun olmamasıdır. Bilimin tüm dallarına uygulanabilecek tek ve tanımlanabilir bir yöntemden söz etmek mümkün değildir. Aslında yöntem denilen şey, bilim insanının bir soruna çözüm bulmak için kullanacağı prosedürdür. Bilim insanının bir problem ile karşılaştığında kullanacağı iki akıl yürütme yöntemi; bir grup ayrıntı içindeki benzerlikleri tanımlayan tümevarım ve belirli bir şeyi kabul edilen bir dizi olguya benzerliğiyle tanımlayan tümdengelim mantık biçimidir. Her iki mantık biçiminin de amacı bilim insanının herhangi bir problemi çözmesine yardımcı olmaktır. Bilgiye ulaşmak için kullanılan bu mantıksal yaklaşımlar arasındaki temel fikir; tümevarımın bir dizi ayrıntının incelenmesi ile türetilen bir genellemeden ibaret olması, tümdengelimin ise bilinmeyen bir şeyin, bilinen bir şeye benzerliğinden yola çıkılarak tanımlanmasıdır.

Ormerod'a (2010, s.1209) göre tümdengelimli akıl yürütme yaklaşımı, tanımı gereği doğru olduğu kesin olan bir takım argümanları ifade eder. Felsefi mantığı içerir ve ampirik kanıtlara ihtiyaç duymaz. Rasyonel düşünmenin, altın standardı olarak görülür. Sadece tümdengelimli sürecin gerçekleri hakkında bilgi verilebilirken, öncüllerin doğruluğu hakkında bir şey söylemek mümkün değildir. Tümdengelim mantığında, evrensel teoriler ve ampirik gözlem arasındaki ilişki hipotetik-tümdengelim (H-D) yöntemi kullanılarak incelenebilir. Bir üçgendeki açılar toplamı 180 dereceye eşittir gibi, Öklid geometrisindeki teoremlerin kanıtları tümdengelimli düşüncenin örnekleri arasındadır.

Yu (1994, s.19) tümdengelimli akıl yürütmede, rasyonel insanın rasyonel davrandığını ve belirli rasyonel davranışların, daha büyük genel rasyonel davranışlar kümesine dahil edildiğini ifade etmektedir. Ona göre rasyonellik doğru seçimi yapmak için gerekli bir koşul olsa da yeterli koşul değildir. İnsanlar bazen inançları veya cesaretsizlikleri nedeniyle doğru seçimler yapamayabilirler. Çıkarımlar gerçek öncüllere dayanır. Ancak tüm öncüllerin doğru olduğunu kanıtlamak mantıksal olarak mümkün olmadığı için, tümdengelimli mantığın yanılabilir olduğu düşünülür. Bu nedenle Bapoğlu, Açıkgoz, Kapısız ve Yılmaz (2011, s.17) tümdengelimli yaklaşımda, doğru olduğuna inanılan önermelerden mecburi olarak yeni önermeler üretileceğini bildirmişlerdir. Rothchild (2006), bunu bir örnek ile açıklayarak Robinson Cruose gibi ıssız bir adanın sahilinde ayak izlerine rastlanırsa, ayak izine ilişkin çıkarım doğrultusunda adada başka bir insanın bulunduğunu veya geçmişte de var olduğu sonucunun elde edilebileceğini ifade etmiştir.

Fohr'a (1979) göre, bir diğer akıl yürütme biçimi olan tümevarımsal yaklaşım, öncüller ve sonuç arasındaki bağlantının gerekli olmasından ziyade olasılıksaldır. Olasılığa bağlı olarak, tümevarımda elde edilen kanıtın belli bir sonuca işaret ettiği ya da belli bir sonucun makul veya mantıksız olarak görüldüğü söylenebilir. Ormerod'a (2010 s.1210-1211) göre bu mantık biçiminde, özelden genele çıkarım söz konusudur. Başka

bir ifade ile gözlemlerden veya bir dizi veriden yola çıkarak bazı sonuçların elde edilmesi mümkündür. Örneğin, bir çevrede gözlemlenen tüm kuğular beyaz ise tümevarımsal yaklaşıma göre bütün kuğuların beyaz olduğu sonucuna varılır. Bir başka örneğe göre, eğer bir fabrikada Pazartesi günleri, Salı günlerine oranla %20 daha fazla devamsızlık olduğu gözlemlenirse, artık gelecekteki Pazartesi günlerinde, Salı günlerine oranla daha yüksek ihtimalle devamsızlığın olabileceği kabul edilir. Rotchild (2006) ise yabani kediler üzerinden bir örnek ile tümevarımsal yaklaşımı açıklamaya çalışmıştır. Araştırmacıya göre, eğer yeterince yabani kedi incelenmiş ve birçoğunda pire olduğu tespit edilmiş ise artık tüm yabani kedilerin pireli olduğu sonucuna varılabilir.

Ormerod'a (2010, s.1211) göre bilimin tümevarımı içerdiği görüşü, Francis Bacon'un Novum Organum'undan, Aristoteles'in Organon'una kadar izlenebilir. Bununla birlikte Isaac Newton'un bilime ilişkin kuralları da tümevarımsal yaklaşımı içermektedir. David Hume, tümevarımsal yaklaşımın gerekçelendirilmediğini gösteren bir argüman formüle etmiştir. Karl Popper ise tümevarımsal yaklaşıma karşı çıkmıştır. Popper, kanıtlarla yanlışlanan varsayımları ayıklamak için yalnızca çıkarımlara güvenir ve tümevarımsal mantıktan uzak durur. Batak (2008, s.237), Popper epistemolojisini incelediği çalışmasında, tümevarımsal akıl yürütmenin bir deneye dayanmadığından ve bilimsel olmadığından dolayı metafizik karakterli olarak kabul edildiğinden bahsetmiştir. Popper epistemolojisi, bilimin ya da bilginin gözlemlerden hareketle değil, tümdengelimli bir yaklaşımla bir kuramdan hareket ederek başladığını iddia etmektedir.

5. Sonuç

Gelecek resminin çizilmesi için oldukça güçlü bir araç olarak kabul edilen senaryo planlama, ileride önemli olabilecek temel eğilimler ve belirsizliklerden yola çıkarak alternatif geleceklerin tasarlanmasına ve bu doğrultuda stratejiler geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Özellikle günümüzün belirsiz ve dinamik piyasa yapısında senaryolar, geleceği tasarlamanın en uygun yollarından biri olarak görülmekte ve pek çok kuruluşun planlama yapmak için tercihi olmaktadır.

Senaryo planlamada temel problem, senaryolar geliştirildikten sonra karar aşamasının nasıl gerçekleşeceği. Literatürde konu ile ilgili iki karşı görüş yer almaktadır. Kimi araştırmacılar, senaryolar geliştirildikten sonra gerçekleşmesi en muhtemel olan senaryoya göre karar verilmesi gerektiğini ve bu yüzden senaryolara olasılık atamanın doğru bir yol olacağını düşünmektedir. Olasılıksal karar vermenin temel argümanı, tek bir geleceğe yönelmenin daha sağlam bir temel oluşturabileceği düşüncesidir. En muhtemel geleceğe göre karar vermek, tüm çabaların tek bir olaya ya da duruma yönelmesini sağlayacak ve strateji geliştirmeyi de kolaylaştıracaktır. Olasılıksal karar vermeye karşı çıkan bir diğer grup araştırmacı ise, tek bir geleceğe yönelmenin senaryo planlamasının mantığına aykırı olduğunu düşünmektedir. Çünkü gelecekte hangi olayın kesin olarak gerçekleşeceğini bilmek mümkün değildir.

Örneğin, herhangi bir gelecek çalışmasında 2x2 matrisi ile dört senaryo geliştirilmiş ise bunların her birinin gerçekleşme ihtimali aynı kabul edilmelidir. Geleceği tam anlamıyla tahmin etmenin imkânsız olması, dört senaryonun da eşit derecede önemli olabileceğini göstermektedir. Hele de günümüzün karmaşık ve belirsiz rekabet ortamında, gelecek ile ilgili kesin bir olasılık tahmininde bulunmak doğru bir yaklaşım olmayabilir.

Literatürdeki iki karşıt görüşünde desteklenebilir düşünceleri olabilir. Ancak senaryo planlamanın temel mantığını anlamak için önce bir ayrımaya ihtiyaç olduğu görülmektedir. Senaryolar bir tahmin tekniği midir yoksa bir öngörü aracı mıdır? Bu ayrımı yapabilmeyenin belki de en doğru yolu tahmin ve öngörü tekniklerinin farkını ortaya koymak ve senaryoları iki temel akıl yürütme biçimi olan tümdengelim ve tümevarımsal mantık bakımından değerlendirmektir. Öncelikle senaryoların alternatif gelecekleri tasarlayan bir planlama metodu olduğu unutulmamalıdır. Senaryolar için tek bir geleceğin varlığını kabul etmek onu klasik planlamadan farklı kılmamaktadır. Klasik planlamada da gelecek belli değildir. Ancak tüm çabalar tek bir sonuç içindir. Oysa senaryoları diğer planlama araçlarından değerli kılan nokta, çoklu düşünmenin gerçekleşmesidir.

Senaryolarda, çoklu düşünme yoluyla birden fazla gelecek oluşturulur ve herhangi bir geleceğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine dair bir kesin bir yargıda bulunulmaz. Bu nedenle, belirsiz bir geleceğe bir olasılık atamak senaryo planlamanın mantığına aykırı olabilir. Shackle'nin potansiyel sürpriz teorisinde de benzer bir durumdan söz edilir. Shackle, hangisinin çıkacağını kesin olarak bilmek mümkün olmadığından bir torbadan çekilen herhangi bir topun siyah veya beyaz olma olasılığını eşit görmektedir (Nance, 2017, s. 1033). Shackle, teorisinde olasılıktan ziyade inandırıcılığı kullanmaktadır (Derbyshire, 2017). Aslında muhtemel gelecekler içinde aynı yorumu yapmak mümkündür. Birden fazla gelecek resmi çizmek, birden fazla geleceğin her birinin gerçekleşme olasılığının eşit olması anlamına gelmektedir. Gelecek belirsizdir ve sürprizlerle gelmesi çok muhtemeldir. Strateji geliştirmek için olasılık atamanın sağlam bir temel olduğunu düşünmektense her gelecek ile uyumlu strateji geliştirmek daha doğru bir yaklaşım olabilir. Dolayısıyla gelecekte hangi olay meydana gelirse gelsin geliştirilen stratejinin sağlam bir yol olması, bir kuruluş için her duruma hazırlıklı olmayı sağlayacaktır. Ayrıca tüm öngörü tekniklerinde olduğu gibi senaryolarda da önemli olan nicelik değil niteliktir. Senaryoların sayılarla ifade edilmesinden ziyade senaryo ekibine katılan bireylerin deneyimleri ve düşünceleri önemlidir. Bu deneyim ve düşünceler doğrultusunda temel amaç, geleceğe yönelik stratejik konuşmanın başlatılması ve bu iletişimin devam ettirilmesidir. Tüm bunlar değerlendirildiğinde, senaryoların bir tahminden ziyade öngörü metodu olduğu söylenebilir.

Senaryoların bir öngörü mü yoksa bir tahmin aracı mı olduğunu değerlendirmek gereklidir ancak kesin bir karara varmak için yeterli değildir. Bu nedenle esas olan, mantık biçimleri açısından da gerekli değerlendirmeyi yapmaktır. Çünkü herhangi bir problemin çözümünde doğru bir yöntem belirlemenin en önemli yolu, tümevarımsal ve tümdengelimli mantık biçiminin ayrımına göre karar vermektir. Öncelikle

senaryolarda gerçek öncüllerden yola çıkarak bir çıkarıma varmak söz konusudur. Ancak her ne kadar gerçek öncüllerle hareket etmek gerekse de çıkarımların tamamen doğru olduğunu söylemek mantıksızdır. Gelecek tasarlanırken pek çok değişkenden yararlanılması ve bu değişkenlerin ileride alabileceği hali kesin olarak bilmenin mümkün olmaması senaryolarda yanılabilirlik payına izin vermektedir. Ekibe katılan her bir birey her ne kadar rasyonel davranmaya çalışsa da rasyonel insanın da yanılabilirliği ve yanlış tercihlerde bulunabileceği senaryolarda kabul edilen bir durumdur. Zira literatürde senaryolar varsayımsal olarak kabul edilmektedir. Varsayımsal bir olgunun kesinliğini kabul etmek makul bir düşünce yaklaşımı değildir. Senaryolarda önemli olan sonuçtan ziyade süreçtir ve senaryolar belirlenen değişkenlerle sonuç arasında bir bağlantı kurmaya çalışır. Herhangi bir gerçekten yola çıkarak tek bir sonuca işaret etmez. Ancak gerçek ile sonuç arasındaki bağlantıya odaklanır ve muhtemel olabileceklerin listesini sunar. Bu değerlendirmeden de anlaşıldığı gibi senaryo planlama sürecinde, tüm dengeli akıl yürütmenin varlığından söz edilebilir.

Sonuç olarak, senaryolara olasılık atamak onun klasik planlama ile aynı olduğunu kabul etmektir. Klasik planlama belli bir zaman ufkunu dikkate alarak tek bir duruma ya da olaya odaklanır ve belirli bir gerçeklikten yola çıkarak bir genelleme yapar. Oysa senaryolar geleceği kesin ve net olarak vermeyen muhtemel birden fazla durumu ya da olayı dikkate alır. Tüm bunlardan da anlaşılacağı üzere, senaryoların kesinliğe işaret etmeyen bir öngörü tekniği olduğu ve tüm dengeli akıl yürütme ile meydana geldiği söylenebilir. Senaryoların bir öngörü tekniği olarak kabul edilmesi ve doğrultuda araştırmalar yapılması bazı sınırlılıkları da gündeme getirecektir. Birincisi, öngörü tekniklerinde kesin sonuca ulaşmanın neredeyse imkânsız olması, ikincisi ise bilgi, tecrübe ve hayal gücü ile sınırlı senaryolar üretilmesidir. Gelecekteki araştırmacılar bu kısıtlardan etkilenmemek için yapay zekâ araçlarından faydalanabilir. Özellikle yapay zekanın işlem kapasitesi geliştikçe neredeyse sınırsız senaryo için simülasyon yapılabilir. Bu da senaryolarda kesin sonucu elde etmekten ziyade çok sayıda geleceğin değerlendirilmesi için faydalı olabilir. Ayrıca senaryolarda yapay zekâ kullanımı, bilgi, tecrübe ve hayal güçleri ile sınırlı olan çoklu gelecek yaklaşımlarındaki bu kısıtı ortadan kaldırmak için de yarar sağlayabilir.

Kaynakça

- Banuls, V. A. ve Salmeron, J. L., (2007). A scenario-based assessment model—SBAM. *Technological Forecasting & Social Change*, 74, 750–762. doi:10.1016/j.techfore.2006.05.015
- Batak, K. (2008). Bilim türnevarım kaynaklı mıdır ya da türnevarım diye bir şey var mıdır?-Karl Popper'in türnevarım eleştirisi. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (34), 237-246.
- Bapoğlu, S., Açıköz, F., Kapısız, Ö., & Yılmaz, Ö. (2011). Hemşirelik öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmede drama yönteminin kullanılması. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 17-21.
- Brauers, J., & Weber, M. (1988). A new method of scenario analysis for strategic planning. *Journal of forecasting*, 7(1), 31-47.
- Canyon, D. (2021). Simplifying complexity with strategic foresight and scenario planning. *Security Nexus*, 22.
- Coates, J. F., (2000). From my perspective: scenario planning. *Technological Forecasting & Social Change*, 65(1), 115-123.
- Cook, C. N., Inayatullah, S., Burgman, M. A., Sutherland, W. J., & Wintle, B. A. (2014). Strategic foresight: how planning for the unpredictable can improve environmental decision-making. *Trends in ecology & evolution*, 29(9), 531-541. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tree.2014.07.005>
- Cuhls, K. (2003). From forecasting to foresight processes—new participative foresight activities in Germany. *Journal of forecasting*, 22(2-3), 93-111. doi: 10.1002/for.848
- Dan-Suteu, S. A., & Giorgi, G. (2019). Future studies, forecast and foresight-critical considerations and relevant findings. *eLearning & Software for Education*, 1. doi: 10.12753/2066-026X-19-017
- De Kluyver, C. A. ve Moskowitz, H., (1984). Assessing scenario probabilities via interactive goal programming. *Management Science*, 30(3), 273-278.
- Derbyshire, J. (2017). Potential surprise theory as a theoretical foundation for scenario planning. *Technological Forecasting and Social Change*, 124, 77-87. <http://dx.doi.org/10.1016/j.techfore.2016.05.008>
- Divithure, H. ve Tang, C., (2018). Scenario-based strategy selection for a sustainable cadastral system development program – a case study of Sri Lanka. *Survey Review*, 50(361), 301-311. doi: 10.1080/00396265.2016.1268776
- Fohr, S. D. (1979). The deductive-inductive distinction. *Informal Logic*, 2(2).

- Gaspars-Wieloch, H. (2020). Critical analysis of classical scenario-based decision rules for pure strategy searching. *Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie/Politechnika Śląska*. doi: 10.3846/cibmee.2019.011
- Godet, M., & Roubelat, F. (1996). Creating the future: the use and misuse of scenarios. *Long range planning*, 29(2), 164-171.
- Goodwin, P., & Wright, G. (2001). Enhancing strategy evaluation in scenario planning: a role for decision analysis. *Journal of management studies*, 38(1), 1-16.
- Gordon, T. J. (1994). Trend impact analysis. *Futures Research Methodology, Millennium Project*.
- Grienitz, V., Hausicke, M. ve Schmidt, A., (2014). Scenario development without probabilities - focusing on the most important scenario. *European Journal of Futures Research*, 2(1), 1-13. doi 10.1007/s40309-013-0027-0
- Ha-Duong, M. (2006). Scenarios, probability and possible futures. Erişim adresi: <http://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00003925/en/>.
- Karvetski, C. W. ve Lambert, J. H., (2012). Evaluating deep uncertainties in strategic priority-setting with an application to facility energy investments. *Systems Engineering*, 15(4), 483-493. doi 10.1002/sys.21215
- Kirkwood, C. W. ve Pollock, S. M., (1982). Multiple attribute scenarios, bounded probabilities, and threats of nuclear theft", *Futures*, 14(6), 545-553.
- Mietzner, D., & Reger, G. (2005). Advantages and disadvantages of scenario approaches for strategic foresight. *International Journal of Technology Intelligence and Planning*, 1(2), 220-239.
- Millett, S. M., (2009). Should probabilities be used with scenarios?. *Journal of Futures Studies*, 13(4), 61-68.
- Mobasheri, F., Orren, L. H. ve Sionshansi, F. P., (1989). Scenario planning at Southern California Edison", *Interfaces*, 19(5), 31-44.
- Nance, D. A. (2017). Formalism and potential surprise: theorizing about standards of proof. *Seton Hall L. Rev.*, 48, 1017.
- Ormerod, R. J. (2010). Rational inference: Deductive, inductive and probabilistic thinking. *Journal of the Operational Research Society*, 61, 1207-1223. doi:10.1057/jors.2009.96

- Ramirez, R. ve Selin, C., (2014). Plausibility and probability in scenario planning. *Foresight*, 16(1), 54-74. doi 10.1108/FS-08-2012-0061
- Rothchild, I. (2006). Induction, deduction, and the scientific method. In *Society for the Study of Reproduction* (pp. 1-11).
- Schoemaker, P. J. (1995). Scenario planning: a tool for strategic thinking. *Sloan Management Review*, 36(2), 25-50.
- Tiberius, V., (2019). Scenarios in the strategy process: A framework of affordances and constraints, *European Journal of Futures Research*, 7(7), 1-14. <https://doi.org/10.1186/s40309-019-0160-5>
- Tsoukas, H., & Shepherd, J. (2004). Introduction: Organizations and the future: from forecast to foresight. In H. Tsoukas & J. Shepherd (Eds.), *Managing the future: Foresight in the knowledge economy*. London: Blackwell.
- Vacik, E., Fotr, J., Spacek, M. ve Soucek, I., (2014). Scenarios and their application in strategic planning. *Ekonomika A Management*, XVII(3), 118-135.
- Van Der Heijden, K., (1997). Scenarios, strategy and the strategy process. *Global Business Network Presearch, Provoking Strategic Conversation*, 1(1), 1-32.
- Van Der Merwe, L., (2008). Scenario-based strategy in practice: a framework. *Advances in Developing Human Resources*, 10(2), 216-239. doi: 10.1177/1523422307313321
- Varum, C. A. ve Melo, C., (2010). Directions in scenario planning literature – a review of the past decades. *Futures*, 42, 355–369.
- Yu, C. H. (1994). Abduction? Deduction? Induction? Is There a Logic of Exploratory Data Analysis?. Paper Presented at the Annual Meeting of American Educational Research Association, New Orleans, LO. Erişim adresi: <https://eric.ed.gov/?id=ED376173>.

Econder

International Academic Journal

[Econder], 2024, 8 (1): 60/80

Current Account Deficit Analysis Using The Structural Break Method In Turkey In
The Period Of 1984- 2021 ¹

&

1984 – 2021 Döneminde Türkiye’de Yapısal Kırılma Yöntemiyle Cari Açık
Analizi

HÜSEYİN KARAHAN

Dr. Manisa Celâl Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat (Dr)

karahanhuseyn45@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-0361-7175

CEMAL ERDEM HEPAKTAN

Prof. Dr., Manisa Celâl Bayar Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat
Bölümü, İktisadi Gelişme Ve Uluslararası İktisat Anabilim Dalı

erdem.hepaktan@cbu.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-3522-1941

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 07.11.2023

Kabul Tarihi / Accepted : 28.06.2024

Yayın Tarihi / Published : 30.06.2024

Yayın Sezonu : Haziran

Pub Date Season : June

Cilt / Volume: 8 Sayı – Issue: 1 Sayfa / Pages: 60-80

¹ Bu çalışma Prof. Dr. C. Erdem Hepaktan danışmanlığında Hüseyin Karahan tarafından hazırlanan “ 1990 Yılından Günümüze Türkiye’nin Cari Açık Sorunu” başlıklı yüksek lisans tezinin geliştirilmiş halidir.

Atıf/Cite as: Karahan, H., & Hepaktan, C. E. (2024). Current Account Deficit Analysis Using The Structural Break Method In Turkey In The Period Of 1984- 2021. *Econder International Academic Journal*, 8(1), 60-80. <https://doi.org/10.35342/econder.1387133>.

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Hayrettin KESGİNGÖZ- KSU University, Kahrmanmaraş, 46000 Turkey. All rights reserved.

Abstract

In the study, it was examined whether there was a structural break in exports and imports along with the current deficit. The main purpose of this study is to analyze whether there is a structural break in Turkey's current account deficit, exports and imports. The originality of this study is to determine whether exports and imports have an effect on the structural break that may occur in the current deficit. Annual data on the Central Bank of Turkey(CBRT) website for the period 1984 – 2021 are used. In addition, there is stationary in the first difference values of the variables in the structural break unit root test(URT). According to the results of the CUSUM Squares Test, it was revealed that there was a structural break in the current deficit, exports and imports in the 2017 – 2019 period. While Cointegration Test and Causality Test were performed in the study, it was determined that there was a unidirectional causality relationship between the variables. According to the results of Gregory Hansen Cointegration Test, in case of structural break, there is a long – term relationship between the variables.

Key Words: Current Deficit, Time Series Model, International Trade, Turkish Economy

Özet

Çalışmada, Cari Açık ile birlikte ihracat ve ithalatta yapısal kırılma olup olmadığı incelenmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de cari açık, ihracat ve ithalatta yapısal bir kırılma olup olmadığını analiz etmektir. Bu çalışmanın özgünlüğü, cari açığa oluşabilecek yapısal kırılmada ihracat ve ithalatın etkisinin olup olmadığını tespit edilmesidir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) internet sitesinde yer alan 1984 – 2021 dönemindeki yıllık veriler kullanılmıştır. Çalışmadaki değişkenler cari açık, ihracat ve ithalattan oluşmaktadır. Ayrıca, yapısal kırılma birim kök testinde değişkenlerin birinci fark değerlerinde durağanlık vardır. CUSUM Kareler Testi sonuçlarına göre, 1997 – 2013 döneminde ve 2017 – 2019 döneminde cari açık, ihracat ve ithalatta yapısal kırılma olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmada, Eşbütünleşme Testi ve Nedensellik Testi yapılırken, değişkenler arasında tek yönlü nedensellik bağı olduğu tespit edilmiştir. Gregory Hansen Eşbütünleşme Testi sonuçlarına

göre, yapısal kırılma durumunda, değişkenlerin arasında uzun dönemli bir ilişki söz konusudur.

Anahtar Sözcükler: *Cari Açık, Zaman Serisi Modeli, Uluslararası Ticaret, Türkiye Ekonomisi*

Introduction

With emergence of liberalization in the world since 1980’s the liberalization movement in Turkey caused the foreign trade volume to grow. Therefore, the current account deficit (CAD) or surplus, which has a great impact on foreign trade(FT), affects the country’s economy (Özbek vd. 2019). The CAD is a very important concept in the information of macroeconomic balance in many countries. The CAD is a situation arising from a country’s spending more than its income, investing more than its savings, FT difference or a decrease in its net foreign assets (Mütevelli & Konak, 2019: p.124).

The current account includes external trade balance, service balance and income balance. While external trade balance expresses the difference between a country’s total product exports and total products imports in a year, the service balance expresses the difference between the services revenues and expenditures of the economy in a year. The primary income balance consists of the income and expense difference arising from the allocation of the factors of production to foreigners and basically includes wage, interest and dividend payments. The secondary income balance is the income and expense difference consisting of unrequited income transfers (Tonus & Benli, 2019: p.438).

The balance of payments is dividend into four in itself. The current deficit phenomenon occurs when a country’s income is less than its expenditure in a year. One of the factors that create the CAD is the FTD. For example, higher import means higher CAD (Alçın & Gümüšoğlu, 2019: p.22).

Developing countries have insufficient production structures due to their low capital accumulation and lack of technological infrastructure that will enable the emergence of intermediate goods used in production (Karahana, 2020: p.63).

It is known that the CAD is affected by many variables such as exports, imports and borrowing. In addition, the current account, which closely affects the commercial competitiveness of a country with the foreign world, stands out as a very important element in open economies (Duman & Sağdıç, 2021: p.214). When the CAD exceeds five percent of a country’s total income, it raises concerns about the country’s economic situation. During the 1990 – 2001 period, while Turkey experienced some major economic crises, the 1990 – 2001 current account had a mix of surpluses and deficits that fell below this threshold. After 2001, the limit 5% was exceeded many times in Turkey, with CAD increasing reliance on short – term debt and decreasing national savings (Abbasoğlu, vd. 2018, p.2-3). When the ratio of a country’s CAD to its

national income reaches 5% or more, it poses a major risk for the sustainability of the CAD. Moreover, according to Freund, this situation is likely to result in slow income growth and significant real exchange rate depreciation over a period of three or four years. Edwards, on the other hand, points to the difficulty of sustaining a CAD about 6% of GDP (Şahin, 2011: 49).

In this study, it has been determined which variables are between the factors affecting the CAD. Accordingly, first of all, a literature review will be made in the study. After the literature review, the study on the determinants affecting the CAD from 1984 to 2021 in econometric analysis will be analyzed through the Eviews 11 econometric program. The variables of the study consist of CAD, Export and Import. In the hypothesis of the study, Karul & Berk & Koncak (2017) prepared the variables of Current Deficit, Export and Import by using monthly data for the period 1998 – 2016, originality of this study is that it uses annual data for the period 1984 – 2021 and in its econometric analysis, Unit Root Tests (URT), URT with Structural Breaks, Structural Breaks Test, Cointegration Test and Granger Causality Test are applied.

1. THEORETICAL EXPLANATIONS

In theoretical explanations, balance of payments and its sub – headings current account, capital account official reserves account and net errors and omissions will be mentioned.

1.1. Balance Of Payments

It is a planned phenomenon where all economic activities in a year in which financial activities are carried out between individuals and institutions residing in any country for one year and individuals and institutions residing abroad for one year (Alptekin, 2016). In the balance of payments (BP), a country's income from foreign countries is desired to be equal to its expenditures to foreign countries, In the absence of this balance, deficits and surpluses occur in the balance of payments (Yıldırım, et al. 2016). BP accounts are divided into four.

1.1.1. Current Account

This sub-account is called the account in which the records of the goods sold abroad and the goods imported by the country in a certain period are kept. When goods are sold abroad, a positive entry is made in the BP, and when goods are purchased from abroad, a negative entry is made in the balance sheet (Özdurak, 2015).

The competition of a country in the external realm significantly determines the balance of current transactions. Furthermore, it leads to the investment decision of people who do not reside in that country because it gives clues to the situation of the economy (Sanni et al, 2019, p.84).

While the openness of a country is expressed as the promotion of FT, it is thought that an increase in the openness coefficient will increase exports and lead to a decrease in the CAD (Sumiyati, 2022, p.10).

1.1.2. Financial Account

The capital account covers the investments made by the residents of the country with foreign world. While the residents of the country receive the capital that does not belong to them from the foreign world, it is called capital import, while the sending of their capital resources to the foreign world is capital export (Keskin, 2019, p.280 – 281).

1.1.3. Official Reserves Account

This account shows the changes in the official reserves of any country. It indicates the financial result of economic transactions in the foreign world. A country’s official reserves consist of foreign currency, gold and resources obtained from foreign economic institutions (Seyidoğlu, 2015).

After the economic crises, the official reserves in the central banks of the countries where the economic conjuncture was fluctuating gained importance, with financial fragility, a country must maintain more Dollar reserves if its central banks, private and public sector borrow more in Dollars or import more Dollar denominated goods and services, Accordingly, central banks sell their foreign exchange reserves in order to maintain the falling value of the national currencies (Aizenman & Cheung & Qian, 2020: p.3-4).

1.1.4. Net Errors And Omissions

The net error and omission account (NEOA) is directly linked between current account and capital account. From this connection, it turns out that the NEOA is equivalent to the difference between the current account and capital account. In addition, the sum of current account and capital account must be zero in order to achieve equality in the BP (Keşap & Sandalcılar, 2021, p.151).

According to the CBRT, which determines the BP data based on the IMF, the determinants of Turkey’s NEOA are divided into three: obtaining economic transactions in different ways in foreign trade transactions, using temporary data in foreign trade statistics, and using temporary data in non – banking sectors, also deposits are obtained through a different institution (Altner & Sandalcılar, 2021, p.30).

1.2. Current Account Deficit In Turkey

CAD, which is the most important account of the BP, shows all economic transactions of a country in a one – year term. Developing countries generally have a CAD. Turkey, which is among the developing countries, is one of the countries with a CAD. In the CAD, while Turkey borrows from the foreign world, investments are more than savings (Kucukefe, 2019, p.135).

It is known that the FTD affects the CAD in the Turkish Economy. Accordingly, the Turkish Economy aims to reduce the FTD. In addition, the importation of a large part of the energy and intermediate goods used in the production of commercial goods

and the inability to produce and sell products with high added value are the main reasons for the CAD in the Turkish Economy (Uslu, 2019, p.155).

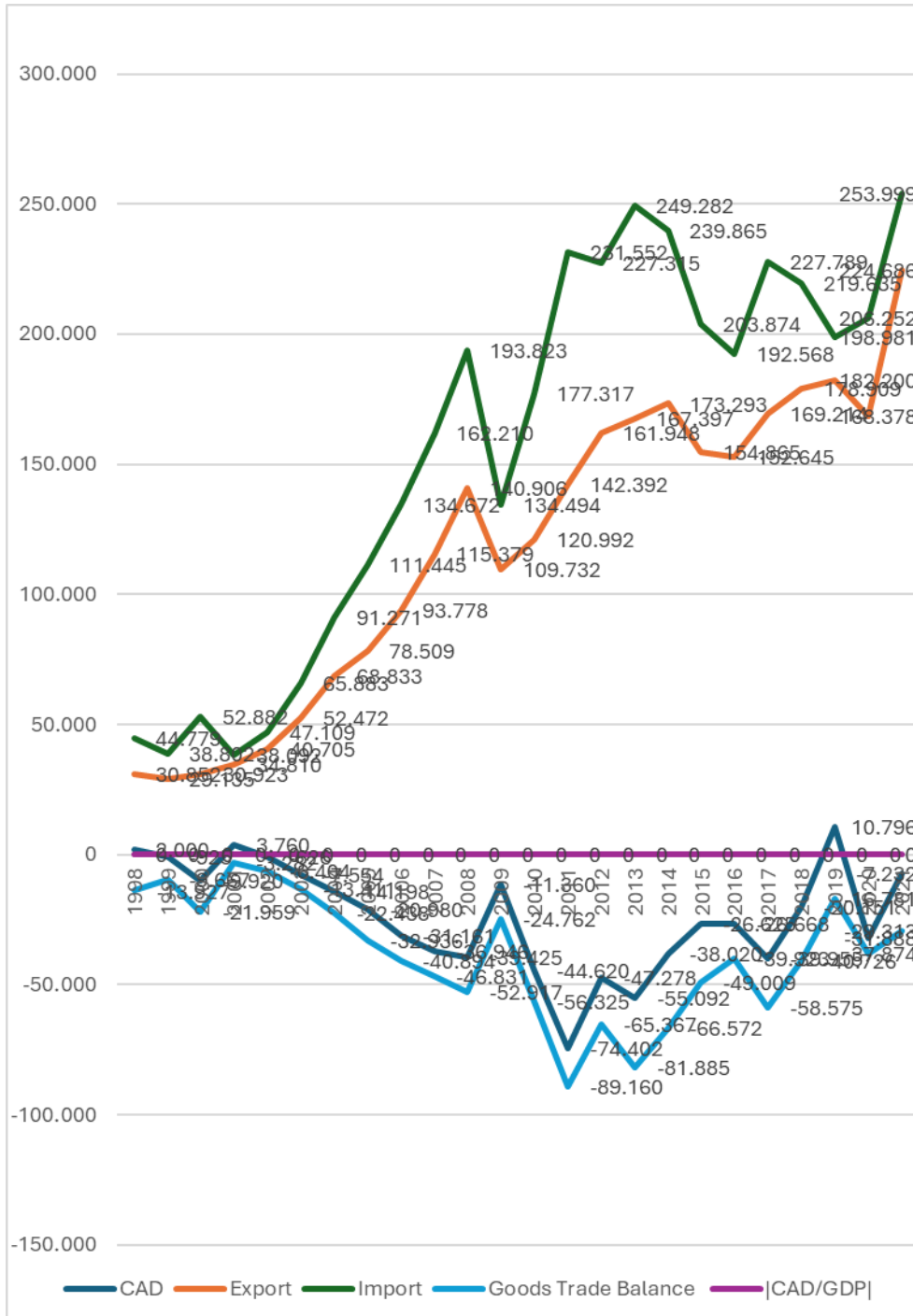
In terms of the economic indicators of the countries, the CAD arises when there is a decrease in domestic savings in cases where the FT terms suddenly appear. In addition, when domestic savings are low in Turkey, an increase in investments causes a CAD (Türk & Şahin, 2018, p.151).

With the globalization of foreign trade in Turkey after 1980, the demand for energy increased with the increasing domestic demand, as the energy requirement increased in Turkey, an increase was achieved in energy imports, the increase in energy imports in Turkey has increased Turkey's dependence on energy imports (Ağır & Özbek & Türkmen, 2020, p.58).

In the period of 1990 – 2010, when various countries with current account surplus provided various facilities in loans to countries with deficit, there was an abundance of credit in countries with deficit, countries with deficit had the opportunity to close the CAD by obtaining loans with low interest rates with the abundance of loans, countries with current account surplus financed countries with CAD with hot money (Garg & Prabheesh, 2021, p.3). After 2002, it was revealed that Turkey achieved high economic growth in the 2002 – 2012 period due to attractive Dollars and Euros in the foreign world and through the loans financed by the government – backed Credit Guarantee Fund (CGF), Increasing household demand caused the CAD to increase further. According to the last meeting with the IMF, the vast majority of loans were used to finance investments in sectors with low added value (Malovic & Özer, 2020, p.2).

In the 2000 – 2016 period, the CAD increased 3.5 times as the Turkish economy grew and as a result of the increase in energy consumption. Due to the increasing energy demand, energy imports were needed. The CAD increased due to the increase in energy imports (Kızıldere, 2020, p.2125).

Figure 1: Current Account Deficit, Foreign Trade and CAD/GDP in Turkey Between 1998 – 2021

Since 1980's, an increase in foreign trade volume has occurred in Turkey with the transition to open economy policies. The EU approved Turkey's entry into the Customs Union in 1996. Although it is known that the Customs Union has a positive effect on Turkey's foreign trade in the short run, Turkey has been exposed to various economic losses in the long run (Şahin, 2022, p.83).

In the introduction of the study, it is stated that a CAD/GDP ratio of 5% and above is risky for the sustainability of the CAD in Turkey. Accordingly, the data in Table 1 shows that Turkey has a great risk for the sustainability of the CAD in 2000 and 2011.

Except for 2019, it is observed that the FTD also increased during the period of CAD. In addition, the increase in FT volume increases the CAD (Altunöz, 2021, p.131-132).

Since developing countries generally have high CAD, countries need external resources to maintain their current account balance. Accordingly, an increase in Turkey's CDS premium negatively affects the country's macroeconomic variables. As a result, the increase in CDS premium increases the interest rates in Turkey's financial borrowing for the foreign world (Akın & Işıklı, 2020, p.92).

2. LITERATURE REVIEW

Karul, Berk & Koncak (2017) the relationship between CAD and export and import variables, which are preferred as monthly data covering the period 1998 – 2016, with Structural Break URT, Gregory Hansen Single Break Cointegration Test, Westerlund and Edgerton Single Break Cointegration Tests has been tested. As a result of the tests or analyzes made, it has been revealed that the current deficit is not retainable in Turkey.

Beşel (2017) the relationship between CAD and oil prices covering the period 1976 – 2016 is tested with Zivot Andrews URT, Gregory Hansen Cointegration Test, Toda Yamamoto Causality Tests using annual data. In Turkey, current deficit and oil prices are cointegrated in the long run. According to the Causality Test, there is a unidirectional causality relationship from oil prices to the current deficit.

Uçak (2017) the relationship between CAD and growth using annual data covering the period 1980 – 2015, ADF, PP and KPSS URT, Structural Break Zivot Andrews URT, Normality Test, Autocorrelation LM Test, White Variance Test, Granger Causality Test tested with Impact – Response Analysis and Variance Decomposition Analysis. In the study, According to the Causality Test, there is a unidirectional causality relationship from GDP to current account balance.

Türkmen (2018) examined the relationship between CAD, growth, public sector borrowing obligation, external debt stock, exchange rate, oil price with MARS Model Estimators, Pearson Correlation Matrix, ANOVA using annual data covering the period 1977 – 2015. In the study, it was revealed that variables effecter the CAD in Turkey are growth, public sector borrowing obligation oil price and exchange rate.

Özdemir & Türk (2018) examined the relationship between current balance, growth, short – term external debt stock, long - term total external debt stock,with Historical Decomposition Method, ADF URT, using quarterly data covering the period 1992 – 2017. According to the test and analysis results in the study, it was revealed that the

relevant variables in the study were not sustainable on the CAD. In particular, it has been observed that this effect disappeared in 1994 – 1999 – 2001 economic crisis and after the 2008 global financial crisis. As a result it indicates financial fragility increased in the period of high uncertainty of Turkish Economy.

Duman (2018) examined the relationship between CAD, export, import, unrequited international transfers with ADF URT, Johansen Cointegration Test, Weak Externality Test, Co – Integrated Coefficients, Error Correction Model (ECM) using quarterly data covering the period 1991 – 2017. According to the results of the study, it was concluded that the CAD in Turkey is sustainable.

Berk & Cin (2018) examined the relationship between CAD, energy consumption, population with ADF URT, Granger Causality Test, VECM using annual data covering period 1970 – 2014. According to the result of Causality Analysis, while there is a unidirectional relationship between population and trade. In order to ensure the maintainability of the CAD, investments should be made in alternative energy sources.

Demir (2019) examined the relationship between Current Balance/GDP with ADF and PP URT, Zivot Andrews URT, Lee – Strazicich Two Break URT, URT with Multiple Structural Breaks using quarterly data covering period 1998 – 2018. As a result of the unit root test analysis conducted with and without structural breaks in the 1998Q1 – 2018Q2 period with the variable in the study, it is obvious that the CAD is unsustainable for the relevant period in Turkey.

Gençoğlu & Ünlü (2019) examined the relationship between CAD, Export, Import with ADF and PP URT, URT with Structural Break, VAR Model, Johansen Cointegration Test, VECM, Toda Yamamoto Causality Test using annual data covering period 1980 – 2017. In the study, it was revealed that the maintainability of the CAD is unlikely.

Bozgeyik & Kutlu (2019) examined the relationship between Current Account, Exchange Rate, M2 Money Supply, Oil Prices, Foreign Direct Investments, Export Import Coverage Ratio, Inflation with Unconditional Correlation Test, GARCH Model, Dynamic Conditional Correlation Coefficients using monthly data covering period 1992 – 2017. In the study, while there is a direct connection between the current account, export and foreign direct investments in Turkey, there is a bidirectional relationship between the current account and other variables.

Benli & Tonus (2019) examined the relationship between CAD, GDP, Budget Balance, Real Exchange Rate, Real Interest Rate with ADF and PP Unit Root Test, ARDL Limit Testing Approach, White Test, Autocorrelation Test, JB Test, Ramsey RESET Test, CUSUM Stability Test using quarterly data covering period 2006 – 2019. While real exchange rate and real interest affect CAD in the long run in Turkey, GDP and budget balance affect the CAD in Turkey in the short run.

Özer & Malovic (2020) examined the relationship between CAD, GDP Growth Rate with Conventional and Frequency Domain Granger Causality Test using quarterly data covering period 2002 – 2017. The study results show that increased CAD leads to growth in both the short and medium term. Therefore, CAD raises some doubts about the sustainability of its future growth in Turkey as it is usually covered by short – term debt and Turkey is a credit dependent country.

Baş & Kara (2020) examined the relationship between CAD, Overnight Interest Rate, M3 Money Supply with ARDL Boundary Test, ARDL Long Term Estimation, ARDL Short Term Estimation, CUSUM Test using quarterly data covering period 2005 – 2018. Within the scope of ARDL analysis method, the cointegration relationship between the variables was determined by first applying the bounds test. According to the results of the cointegration test, it has been observed that there is meaningful relationship between the money supply and the CAD both in the short run and the long run.

Aka(2020) examined the relationship between Current Account Balance, Export Import Coverage Ratio, Openness Rate, Foreign Direct Investments, Portfolio Investments with ADF URT, JB Normality Test, Breusch – Godfrey Autocorrelation LM Test, Fixed Variance Test, Multiple Linear Connection Test, Least Squares Method. In the study, while the variables that decrease the CAD in Turkey are the ratio of exports to imports, portfolio investments and foreign direct investments, the variable that increases the CAD in Turkey is the openness rate.

Karış (2020) examined the relationship between CAD/GDP, Logarithmic Domestic Savings, Deposit Interest Rate, Budget Balance, Openness Ratio, Logarithmic Average Exchange Rate, Logarithmic M2 Money Supply, Export Import Coverage Rate, Logarithmic Gross External Debt Stock, Logarithmic Average Crude Oil Price with ADF Unit Root Test, LM Test, Wald Test, Probit Analysis. In the study, it was revealed that the increases in the domestic deposit interest rate, budget balance, openness ratio, gross external debt stock and crude oil price variables decreased the maintainability of the CAD in Turkey.

Abioğlu, Koç & Bakırtaş (2020) examined the relationship between CAD, GDP with BDS Test, ADF, KPSS, DF – GLS URT, ST – TAR and ST – MTAR URT, LNV – SOLLİS – AESTAR URT. According to the results of the study, it means that if the CAD is allowed for direct foreign investments and long term external borrowing for production, a CAD of up to % 5 of GDP is sustainable. However, when local investments are mostly financed by short range foreign borrowing, then the maintainability of the CAD is jeopardized.

Uslu (2020) examined the relationship between CAD/GDP, Loans Given to the Company, Household Loans with Kapetanios Unit Root with Structural Breaks, Cointegration Test, ARDL Analysis, Toda Yamamoto Causality Test. According to the results of the academic study, a unidirectional causality relationship emerged from loans to household and loans to companies to the CAD. According to the output of the research, it was revealed that the reason for the CAD in Turkey was the loans given to the companies.

3. METHODOLOGY

In this study, it was decided to perform the econometric analysis with structural break URT based on Karul, Berk & Koncak (2019) study. The reason why Karul, Berk & Koncak (2019) study was taken as inspiration for this study is that similar econometric tests were applied in the studies. Accordingly, CAD, export and import data were used in this study. Data refer to the period 1984 – 2021. The data obtained from the TCMB website. The analysis of the study was done with Eviews 12 and Stata 15 program. The data obtained are annual.

3.1. Least Squares Method

With the Least Squares Method, it will be checked whether the data obtained for the CAD, export and import variables are meaningful or not.

Table 2: Least Squares Method

Variables	Probability Value of Level Values	Probability Value of First Difference Values
XEXP	0.00	0.00
XIMP	0.00	0.00
Regression Results		
Regression Results	Level Values	First Difference Values
R ²	0.95	0.91
Prob>F	0.00	0.00
Adj. R ²	0.95	0.91

According to the Least Squares Method, the independent variables Export and Import are statistically significant. According to the R² results, it is observed that exports and imports affect 95% of the variables affecting the current account deficit at level values and first difference level.

$$YCAD = \beta_0 + \beta_1 XEXP + B_2 XIMP$$

3.2. Unit Root Tests

In the study, first of all, URT of ADF, PP, KPSS and URT with Structural Break will be applied.

3.2.1. Adf Unit Root Test

ADF URT was used to measure the stationary of the variables used in the study.

Table 3: ADF Unit Root Test

Variables (Constant and Trend)	Probability Values	%1	%5	%10
YCAD	0.10	-4.27	-3.55	-3.21
D(YCAD)	0.00	-4.27	-3.55	-3.21
XIMP	0.92	-4.27	-3.55	-3.21
D(XIMP)	0.00	-4.27	-3.55	-3.21
XEXP	0.99	-4.27	-3.55	-3.21
D(XEXP)	0.00	-4.27	-3.55	-3.21

According to the ADF URT results, while the dependent variable and independent variables are insignificant at the level values (there is a unit root), the variables at the first difference level are significant (no unit root). In the next chapters it will be checked whether there is a structural break in the unit roots in the variables.

3.2.2. PP Unit Root Test

PP URT, shows whether variables have unit root just like ADF URT.

Table 4: PP Unit Root Test

Variables (Trend)	Probability Values	%1	%5	%10
YCAD	0.09	-4.27	-3.55	-3.21
D(YCAD)	0.00	-4.27	-3.55	-3.21
XEXP	0.70	-4.27	-3.55	-3.21
D(XEXP)	0.00	-4.27	-3.55	-3.21
XIMP	0.41	-4.27	-3.55	-3.21
D(IMP)	0.00	-4.27	-3.55	-3.21

According to the PP URT Results, while the variables have unit root at level values, they are stationary at the first difference level.

3.2.3. KPSS Unit Root Test

Unlike ADF and PP Unit Root Tests, KPSS Unit Root Test hypothesis H0 states that the series are stationary.

Table 5: KPSS Unit Root Test

Variables	KPSS Test Statistic	% 1	%5	%10
YCAD	0.24	0.21	0.14	0.11
D(YCAD)	0.03	0.21	0.14	0.11
XEXP	0.59	0.21	0.14	0.11
D(XEXP)	0.04	0.21	0.14	0.11
XIMP	0.41	0.21	0.14	0.11
D(XIMP)	0.05	0.21	0.14	0.11

According to the results of Table 5, since the H0 hypothesis is not rejected in the three variables, the series are stationary.

3.2.4. Structural Break Unit Root Test

In the Structural Break URT, if the H0 hypothesis is not rejected, it is concluded that there is a unit root in the variables.

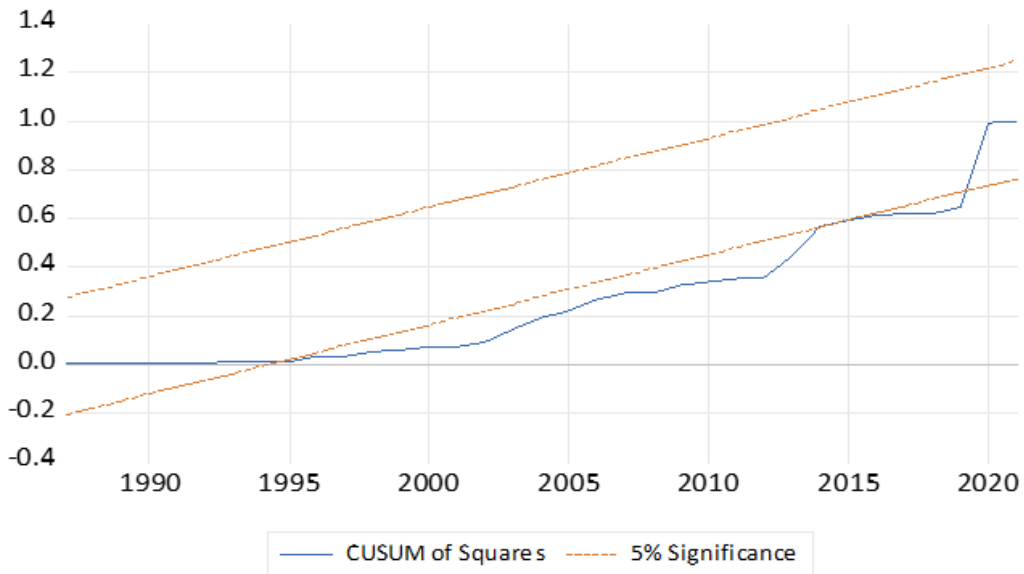
Table 6: Structural Break Unit Root Test

Variables	KPSS Test Statistic	%5 Critical Values
YCAD	0.07	0.01
XEXP	0.99	0.01
XIMP	0.73	0.01

According to the result of the Structural Unit Root Test, while the variables have a unit root at the level values, the variables are stationary at the first difference level.

3.3. CUSUM Squares Test

According to the CUSUM Squares Test, lines that go beyond the 5% significance level on the graph represent the structural break in the variables.

Graph 1: CUSUM Squares Test

According to test results, the structural break dates of the current deficit, export and import variables in Turkey emerged as 1997 – 2013 and 2017 – 2019.

3.4. Chow Breakpoint Test

In the Chow Breakpoint Test, it determines whether there is a structural break at the breakpoints.

Table 7: Chow Breakpoint Test

2019	YCAD/XEXP/XIMP
Prob F. F(3,32)	0.00
Prob. Chi-Square(3)	0.00
Prob. Chi-Square(3)	0.00

In the Chow Breakpoint Test, the H₀ hypothesis is expressed as no structural break at the determined breakpoint. In addition, according to the test result, there is a structural break at the breaking point in 2019, since the H₀ hypothesis is rejected.

3.5. Johansen Cointegration Test

The Johansen Cointegration Test measures whether the variables are cointegrated in the long run.

Table 8: Johansen Cointegration Test

Maximum Rank	Maximum EigenValue Test				Trace Test			
	Eigenvalue	Trace Statistic	0.05 Critical Value	Prob.	Eigenvalue	Trace Statistic	0.05 Critical Value	Prob.
0	0.57	30.22	24.25	0.00	0.57	37.92	35.01	0.02
1	0.19	7.61	17.14	0.64	0.19	7.69	18.39	0.71
2	0.00	0.08	3.84	0.77	0.00	0.08	3.84	0.77

If the trace statistic is greater than %5 critical value, it means that the series of variables are cointegrated. Accordingly, the series are considered to be cointegrated in the long run, even if partially.

3.6. Gregory – Hansen Structural Break Cointegration Test

The Gregory Hansen Cointegration Test measures whether the variables are cointegrated in the structural break in the long run.

Table 8: Gregory Hansen Cointegration Test

Test	Test Statistic	Breakpoint	Year	%5 Critical Values
ADF	-5.34	29	2012	-4.92
Zt	-5.42	29	2012	-4.92
Za	-33.06	29	2012	-46.98

According to the results of the Gregory Hansen Cointegration Test with Structural Break, if the Zt test statistic is greater than critical value of %5, in the case of structural break, “there is no cointegration between the variables”, rejecting the H0 hypothesis, it turned out that the variables are cointegrated in long run under the condition of structural break.

3.6. Granger Causality Test

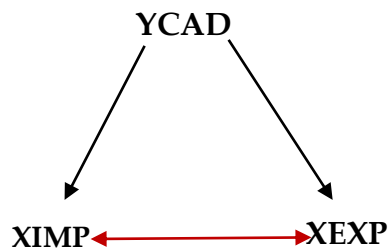
The Granger Causality test determines whether there is a relationship between the variables and is used to find the direction of this relationship between the variables.

Table 9: Granger Causality Test

Direction of Causality	Probability Value	Number of Obs	df	Result
(XIMP YCAD)	0.84	36	2	There is a unidirectional causality relationship between current account deficits and imports.
(YCAD XIMP)	0.01	36	2	
(XEXP YCAD)	0.81	36	2	There is a unidirectional causality relationship between current account deficits and exports.
(YCAD XEXP)	0.00	36	2	
(XEXP XIMP)	0.03	36	2	There is a bidirectional causality relationship between Exports and Imports.
(XIMP XEXP)	0.00	36	2	

It was found that there were unidirectional and bidirectional causality relationships among the variables in the study.

Shape 1: Causal Relationship Between Variables

Unidirectional causality relationships between the related variables are shown. The existence of a unidirectional causality from the Current Account Deficit to Imports, excessive preference of luxury consumer goods and high imports may increase the current account deficit.

There is a unidirectional causality relationship from Import to Export. Accordingly, when the import of intermediate goods required for production is high, exports will be high.

There is a unidirectional causality relationship from Current Account Deficit to Exports. Decrease in income in the tourism sector, increase in imports of luxury consumer goods and increase in imports of intermediate goods, etc. factors cause the current account deficit to increase.

4. CONCLUSION

The difference of this study from the studies in the literature review is that structural break tests were applied in the study. Annual data for the period 1984 – 2021 was preferred in the study. The reason why the period in the study started in 1984 is that Turkey started the Open Industrilization process after the 24 January Decisions.

In this study, according to the ADF URT result, while the CAD, export and import have a unit root at level values, they are stationary at the first difference level. In addition, while the variables have unit root at level values in the PP URT, they are stationary at the first difference level, Unlike other URT, in the KPSS URT, there is a unit root in the variables because the KPSS test statistic is greater than % 5 critical values. In the URT with structural break, while the unit root is present in the level values, it is stationary at the first difference level. In the CUSUM Squares test, it shows that there is a structural break in the lines outside the % 5 significance level. It was revealed that there was a structural break in the CAD, exports and imports in the 1997 – 2013 period and 2017 – 2019 period in Turkey. In the Chow Breakpoint test, it was determined that there was a structural break at the breakpoints. Also in this study, Causality Test and Cointegration Test were applied. According to the results of the Cointegration Test, it was revealed that a series of variables were cointegrated in the long run. According to Causality Test result, while there is a unidirectional causality relationship from CAD to exports and imports, there is a also a unidirectional causality relationship from imports to exports. Finally, in this study, since there is a structural break in CAD, exports and imports the products with high added value in exports should be predominant and investments in energy should be made in energy where imports are high.

Factors such as high demand for luxury consumer goods, high imports of intermediate goods used for production, increasing demand for gold, foreign dependency in oil and natural gas, and foreign dependency in the agricultural sector have increased the foreign trade deficit in Turkey as well as the current account deficit. In order to reduce the current account deficit in Turkey, additional taxes on luxury consumer goods, production and export of high value – added products, removal of foreign dependency in the agricultural sector, bringing domestic precious metals into the economy, increasing grants or loans for foreign trade to SME’s, and increasing foreign trade in production. Factors such as decreasing dependency will reduce the foreign trade deficit as well as the current account deficit.

References

- Abbasoğlu, O. F., İmrohoroğlu, A., & Kabukçuoğlu, A. (2018). The Turkish current account deficit. *Economic Inquiry*, 57(1), 515-536. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/ecin.12719>
- Abioglu, V., Koc, S., & Bakirtas, I. (2021). The sustainability of the Turkish current account: smooth structural break and asymmetric adjustments. *International Journal of Finance & Economics*, 26(3), 3916-3929. <https://doi.org/10.1002/ijfe.1996>
- Ağır, H., Özbek, S. & Türkmen S. (2020). Türkiye’de cari işlemler dengesinin dinamikleri: VAR analizi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 57-66. <https://dergipark.org.tr/en/pub/finance/issue/61473/917939>
- Akın, T., & Işıklı, E. (2020). Kredi temerrüt takası, büyüme ve cari açık ilişkisi: Türkiye örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 91-98. https://www.researchgate.net/profile/Tugba-Akin/publication/347706292_Kredi_Temerrut_Takasi_Buyume_ve_Cari_Acik_Iliskisi_Turkiye_Ornegi/links/60755a5ca5c0b34b72a8f27a/Kredi-Temerruet-Takasi-Bueyueme-ve-Cari-Acik-Iliskisi-Tuerkiye-Oernegi.pdf
- Aizenman, J., Cheung, Y. W., & Qian, X. (2020). The currency composition of international reserves, demand for international reserves, and global safe assets. *Journal of International Money and Finance*, 102, 102120. <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2019.102120>
- Aka, K. Cari Açığı Belirleyen Faktörler: Türkiye ekonomisi üzerine ampirik bir uygulama. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(5), 1571-1584. <https://doi.org/10.18506/anemon.648588>
- Alptekin, V. (2016). Makro ekonomi. Eğitim Yayınevi
- Altunöz, U. (2021). Türkiye’nin Cari Açık Sorunu, Nedenleri ve Kredi Genişlemesinin Cari Açık Sorununa Etkisi: Sınır Testi Yaklaşımı. *Sayıştay Dergisi*, 32(122), 125-156. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sayistay/issue/65271/1004668>
- Baş, G., & Kara M., (2020). The effect of monetary policy instruments on current account deficit in Turkey: ardl bounds testing approach. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 7(17), 1-10. <https://dergipark.org.tr/en/pub/assam/issue/57474/734661>
- Benli, A., & Tonus, Ö. (2019). Türkiye ekonomisinde cari işlemler açığının belirleyicileri: dönemler arası yaklaşım. <http://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/handle/11421/25780>
- Berk, C., & Cin, K. O. (2018). On energy dependence, current account deficit and population in Turkey. *Open Journal of Business and Management*, 6(01), 183. https://www.scirp.org/html/12-1530553_82061.htm
- Beşel, F. (2017). Oil prices affect current account deficit: empirical evidence from Turkey. *Journal of Applied Research in Finance and Economics*, 3(2), 13-21.

https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=Be%C5%9Fel%2C+F.++%282017%29&btnG=

- Bozgeyik, Y., & Kutlu, A. (2019). Türkiye’de cari açığın belirleyicileri: 1992-2017 dönemi için ampirik çalışma. *Maliye Dergisi*, Ocak-Haziran2019, 176, 1-26. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/176-01.pdf>
- Demir, M. A. (2019). Yapısal kırılmalı birim kök testleri çerçevesinde Türkiye için cari açık sürdürülebilirliği. *Third Sector Social Economic Review*, 54(1), 261-273. <https://www.proquest.com/openview/12fb6c79cfedbb99d71b8128daec3d7e/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2042287>
- Duman, K. (2018). Türkiye’de cari işlem açıkları sürdürülebilir mi?. *Journal of Life Economics*, 5(3), 121-136. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=691987>
- Duman, Y. K., & Sağdıç, A. (2021). Türkiye’de cari açık, reel döviz kuru ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler: var ve granger nedensellik analizi. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/69243777/TURKIYE_DE_CARI_ACIK_REEL_DOVIZ_KURU_VE_EKONOMIK-with-cover-page-v2.pdf?Expires=1665956615&Signature=a0BR7i6vsqGHo1c0-wQ3jYmrt-56CieWBH1nNXmgdol3Brb9XdU7lbbyvoX7EKl~5aEnNy-pcrl6YtwouK3gL0dviO3f~ANT-i6L2zIweQ9V7EA1FCFRp1qS4BQdbRByrdJc~y68Tx0TiaEaSQ0WCcSSsMEf~z651P2jSX3UxtWtXQd5sPf701QwQIXXQ~2uNsG3bazHOrePU94N1Q29wHJhtnBhOi-vJsddu63~EzzIHlsDuWyX2kwoLmP~hCOGecAKVUtQkjUOs4Yzbzu~LW4QEuVmadli58CKKKA5MLdJPZmy340Quk37gdhrsL66j-qVTEryu2wYzggp8zstg__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA
- Garg, B., & Prabheesh, K. P. (2021). Testing the intertemporal sustainability of current account in the presence of endogenous structural breaks: Evidence from the top deficit countries. *Economic Modelling*, 97, 365-379. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2020.04.007>
- Gençoğlu, P., & Ünlü, F. (2019). Türkiye’de cari açığın sürdürülebilirliği: ekonometrik analiz. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37(4), 627-650. <https://doi.org/10.17065/huniibf.458542>
- Gümüsoğlu, N. K., & Alçın, S. (2019). The impact of capital flows on current account deficit for Turkey. *Journal of Life Economics*, 6(1), 21-34. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jlecon/article/533024>
- Karahan, Ö. (2020). Sustainability of current account deficit in Turkey. *International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research (IJBESAR)*, 13(2), 62-69. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=938091>

- Karış, Ç. (2020). Cari açık belirleyicileri ve sürdürülebilirlik olasılığı ilişkisi: Türkiye. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(İktisadi ve İdari Bilimler), 99-106. <https://doi.org/10.18506/anemon.634510>
- Karul, Ç., Berk, E., & Koncak, A. Türkiye’de cari açığın sürdürülebilirliği: Yeni yaklaşımlarla yeni bir bakış açısı. *Institutions, National Identity, Power, and Governance in the 21st Century*, 259. http://www.icopec.org/icopec2017_3/wp-content/uploads/2017/06/Institutions_National_Identity_Power_Governance_in_the_21st_Century_IJOPEC2017.pdf#page=260
- Keskin, N. (2019). Türkiye’de cari işlemler hesabı ile finans hesabı arasındaki nedensellik ilişkisi. *İzmir İktisat Dergisi*, 34(2), 279-297. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ije/article/623748>
- Keşap, D., & Sandalcılar, A. R. (2021). Net hata ve noksan hesabı belirleyicilerinin Analizi: Türkiye Örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (32), 149-168. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.934498>
- Kızıldere C., Türkiye’de cari açık sorununun enerji tüketimi ve ekonomik büyüme açısından değerlendirilmesi: ampirik bir analiz, *BMIJ*, (2020), 8(2): 2121-2139 doi: <http://dx.doi.org/10.15295/bmij.v8i2.1493>
- Konak, A., & Mütevellî, D. (2019). Türkiye’de cari açığın finansman yapısı ve sürdürülebilirliği: ekonometrik bir analiz. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(1), 123-140. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tsadergisi/issue/44605/466978>
- Kucukefe, B. (2019). Energy price shocks and dynamics of current account in Turkey: a favar approach. *Journal of Economics Finance and Accounting*, 6(3), 135-141. <https://doi.org/10.17261/Pressademia.2019.1112>
- Özdurak, S.T. (2015). Hysteresis makro iktisat. İkinci Sayfa.
- Özer, M., & Malovic, M. (2020). Ball and chain effect: Is Turkey’s growth rate constrained by current account deficit?. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 558, 124997. <https://doi.org/10.1016/j.physa.2020.124997>
- Özbek, S., Önder, F. ve Günay, E. (2019). İkiz açık hipotezinin geçerliliği: Türkiye örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science*, Aralık 2019, 6(43), 501-515. https://web.archive.org/web/20220301135026id_/https://sobider.com/files/sobider_makaleler/7c886ffb-ea94-4c63-b063-33507f826b00.pdf
- Sandalcılar, A. R. ve Altın, A. (2014). Türkiye’de tüketici kredileri ile cari işlemler açığı arasındaki nedensellik ilişkisi. *Bankacılar Dergisi*, 25(89), 28-40. <https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/157673/>
- Sanni, G.K.; Musa, A.U. and Sani, Z. (2019). Current account balance and economic growth in Nigeria: An Empirical Investigation. *CBN Economic and Financial Review*. 57(2), 83-106. <https://dc.cbn.gov.ng/efr/vol57/iss2/4/>

- Seyidoğlu, H. (2015). Uluslararası iktisat; teori, politika ve uygulama. Güzem Can Yayınları No:29.
- Sumiyati, E. E. (2022). Macroeconomic Factors and Current Account Deficit in Indonesia. *Economics and Business Quarterly Reviews*, 5(4). https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4240563
- Şahin, B. E. (2011). Türkiye’nin cari açık sorunu. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), 47-56. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ebd/issue/4858/66823>
- Şahin, I. F. O. (2022). Türkiye’nin 1980-2021 dönemi dış ticaret gelişiminin irdelenmesi. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 9(27), 82-99. <https://dergipark.org.tr/en/pub/gumrukticaretdergisi/issue/69206/1078322>
- Türk E., Özdemir Z., (2018). Türkiye’de cari işlemler açığının sürdürülebilirliğinin tarihsel ayrıştırma metodu ile tahmini. *Politik Ekonomik Kuram*, 2(1), 1-18. <https://doi.org/10.30586/pek.425687>
- Türk A., & Şahin, S. (2018). Türkiye’de cari açık sorunu ve çözmeye yönelik bir model örneği. *Atlas Journal*, 4(8), 149-163. <https://doi.org/10.31568/atlas.60>
- Türkmen, N. C. (2018). Türkiye’nin cari işlemler hesabı açıklarını belirleyen etmenlerin tespiti. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 530-543. <https://doi.org/10.29106/fesa.403039>
- Uçak, S. (2017). Cari denge ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye analizi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(02), 107-139. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=685456>
- Uslu, H. (2019). Logit-Probit modeli yardımıyla Türkiye’de cari açık kaynaklı kriz riskini etkileyen faktörlerin belirlenmesi . *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi* , 5 (2) , 153-178 . <https://doi.org/10.20979/ueyd.558830>
- Uslu, H. (2020). Türkiye’de kredi genişlemesinin cari açık üzerindeki etkileri: Ardl sınır testi yaklaşımı. *Maliye ve Finans Yazıları*, (114), 441-482. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mfy/issue/57727/659435>
- Yıldırım, K., Karaman, D., Taşdemir, M. (2016). Makro ekonomi. *Seçkin Ekonomi*

Econder |

International Academic Journal

[Econder], 2024, 8 (1): 81/96

Kapitalizm'de Sermaye Birikiminin Tarihsel Evrimi

&

The Historical Evolution Of Capital Accumulation In Capitalism

ADNAN DOĞRUYOL

Dr. Öğretim Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi

İktisat Bölümü

adogruyol@sakarya.edu.tr

Orcid ID: 0000-0003-3017-6480

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 07.03.2024

Kabul Tarihi / Accepted : 27.06.2024

Yayın Tarihi / Published : 30.06.2024

Yayın Sezonu : Haziran

Pub Date Season : June

Cilt / Volume: 8 Sayı – Issue: 1 Sayfa / Pages: 81-96

Atıf/Cite as: Doğruyol, A. (T.Y.). Kapitalizm'de Sermaye Birikiminin Tarihsel Evrimi. Econder International Academic Journal, 8(1), 81-96. <https://doi.org/10.35342/econder.1448714>.

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Hayrettin KESGİNGÖZ- KSU University, Kahrmanmaraş, 46000 Turkey. All rights reserved.

Özet

Kapitalist sistemin temelinde sermaye birikimi yatar. Kapitalizmin asıl hedefi kârını maksimize etmektir. Bu yüzden kapitalist sistemde sermaye birikimine engel olan durumlar krizlere yol açar. Bu krizler hem sistemin devamlılığını ve kendini yenilemesini zorlaştırır hem de sistemin içindeki çatışmaları ortaya koyar. Bu sebeple kapitalist sistemin hareketini devam ettirebilmesi için sermaye birikiminin durmaması lazımdır. Sermaye birikiminin kapitalist sistem içindeki rolü bu konunun ekonomi literatüründe en çok konuşulan konulardan biri olmasına sebep olmuştur. Gerçekten de sermaye birikiminin sonuçları, kapitalist sistemin sürdürülebilirliğini amaçlayan ekonomistlerin en önemli çalışma alanlarından birini oluşturur. Ayrıca sermaye birikimi, kapitalist sistemin bitmeyecek bir sistem olmadığını ve çökeceğini iddia eden ekonomistlerin kapitalist sisteme karşı kullandıkları önemli bir argümandır.

Anahtar Sözcükler: Sermaye Birikimi, Kapitalizm, Kriz

Abstract

The capitalist system is based on capital accumulation. The main goal of capitalism is to maximise profit. Therefore, situations that prevent capital accumulation in the capitalist system lead to crises. These crises both make the continuity and self-renewal of the system difficult and reveal the conflicts within the system. For this reason, in order for the capitalist system to continue its movement, capital accumulation must not stop. The role of capital accumulation in the capitalist system has caused this issue to be one of the most discussed topics in the economic literature. Indeed, the consequences of capital accumulation constitute one of the most important fields of study for economists aiming at the sustainability of the capitalist system. In addition, capital accumulation is an important argument used against the capitalist system by economists who claim that the capitalist system is not an endless system and will collapse.

Key Words: Capital accumulation, Capitalism, Crisis.

Giriş

Kapitalist Sistemin devamının sermaye birikimi ile mümkün olduğu bir gerçektir. Kapitalist sistemde sermaye birikiminin durması büyük krizlere sebep olur. Bu krizler kapitalist sistemin devamını ve kendini yeniden oluşturmasını engeller. Ayrıca sistemin içindeki sorunları da gözler önüne serer. Bu yüzden kapitalist sistemin hareketini koruyabilmesi için sermayenin üretimi ve birikimi devam etmelidir. Sermaye birikiminin kapitalist sistem içindeki yeri bu konunun ekonomi literatüründe en çok ele alınan konulardan biri yapmıştır. Gerçekten de sermaye birikiminin

sonuçları, kapitalist sistemin sürdürülebilirliğini hedefleyen ekonomistlerin en önemli çalışma alanlarından birini oluşturur. Bununla birlikte sermaye birikimi, kapitalist sistemin bitmeyecek bir sistem olmadığını ve çöküşünü kaçınılmaz olduğunu iddia eden ekonomistlerin kapitalist sisteme karşı kullandıkları önemli bir argümandır. Sermaye birikiminin tarihsel süreç içindeki gelişimi kapitalist sistemin kaynağı, ortaya çıkışı ve ilerlemesinde önemli bir rol oynar. Sermaye birikiminin geçmişten bugüne kadar yaşadığı değişim kapitalist sistemin doğuşu ve gelişimiyle uyumluluk gösterir.

1. KAPİTALİZM VE SERMAYE BİRİKİMİ

Kapitalizm bir ekonomik sistemin ismidir. Kapitalizm sözcüğü, tarihsel süreç içinde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Sözcüğün kökenindeki kapital (sermaye-anamal), emek gerektiren ve pazara çıkarılabilen ürün demektir. Sözcükteki -izm eki ise sözcüğe farklı anlamlar katmaktadır. Kapitalizm bazen bir teoriyi, bir doktrini, bir düzeni, nesnelere bir bakış açısını belirtirken bazen de bir ideolojiyi belirtir. Kapitalizm sözcüğüne yüklenen bu soyut anlamlar kapitalizmin farklı tanımlarının oluşmasına sebep olmaktadır. Genel olarak benimsenmiş bir tanıma göre kapitalizm, üretim araçlarına sahip olan kişi veya kişilerin geniş çapta üretimi organize etmesidir. Bu kişi veya kişiler, biriktirdikleri sermaye ile hammadde ve makine alır ve işçi çalıştırırlar. Bunlarla, sarf ettiklerinden daha çok zenginlik üretir ve böylece kâr elde ederler (Talas, 1974: 51-52).

Kapitalizm tarihi bir sistemdir. Bu tarihi sistemin ortaya çıkışının 15. yüzyıl sonrası Avrupa olduğu; sistemin zamanla, 19. yüzyıl sonlarına kadar tüm dünyayı kapsayacak şekilde mekanla da büyüdüğü; bugün de hala tüm dünyayı sardığı düşüncesiyle kapitalizm şöyle de tanımlanabilir: Tarihi kapitalizm temel ekonomik etkinlik içinde geçerli olan ya da öne çıkan ekonomik hedefin ya da kuralın sınırsız sermaye birikimi olduğu o somut, zamansal olarak sınırlı, mekânsal olarak sınırlı, bütünlüklü üretim etkinlikleri alanıdır (Wallerstein, 2020: 16).

Kapitalizmin temel özellikleri birbiriyle bütünlüklü bir sistem meydana getirmektedirler. Bu özellikler aşağıdaki gibidir (Bremond ve Geledan, 1948:8):

- Temel üretim araçlarının sahipliği ve alışverişi özeldir. Bu sayede sistem, kapitaliste ekonomik yapılar üzerinde eylem ve seçim hakkı tanımaktadır.
- Kapitalizmde ekonomik etkinliğe yön, amaç gösteren ve ekonominin ana yönlerini saptayan bir güdü çeşidi vardır. Bu temel güdü kazançtır.
- Üretilen şeylerin çoğu eşyadır. Üretimin amacı, doğrudan bir tüketim değil, takastır. Eşya, pazarda alınmak için üretilir.
- Kapitalizm üretim araçlarına sahip işletmecilerin rolüne dayanan bir ekonomik sistemdir. Kapitalizmde piyasa düzeni ve bu düzene bağlı bir fiyat oluşum

sistemi bulunmaktadır. Sistemde bireyler satmak, almak ve kendi menfaatlerine en uygun sözleşmeler yapmakta özgürdür.

- Kapitalizmde sermayenin rolü önemlidir. Sadece sermaye olarak değil aynı zamanda bu sermayenin oluşturduğu etkinin mevcudiyeti ve ekonomiye yön vermesi gerekir. Ayrıca kapitalizmde sermaye bir gelir kaynağı konumundadır (kâr, rant, faiz).
- Kapitalist sistemde nüfusun önemli bir bölümü emeğini bir ücret karşılığında verir.
- Kapitalizmde, kendi mantığı içinde işleyebilmesi için uygun şartları oluşturacak hukuki-iktisadi bir düzenleme vardır (liberalizm, bireycilik, özel mülkiyet, miras, sözleşme özgürlüğü, vb....)"

Kapitalist sistemin ortaya çıkışından önce, insan ekonomik faaliyeti sadece hayatta kalmak ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için bir araç olarak görürdü. Bu bakış açısına sahip "doğal insan", kapitalizm öncesi dönemlerde ekonomik ilişkilerin temelini oluştururdu. Kapitalist sistemin egemen olmasıyla birlikte, bu ilkel ve saf bakış açısı yerini sermaye birikimine bıraktı. Kapitalist sistem, rasyonel bir bakış açısı ve nicel hesaplamalar ile her şeyi kâr maksimizasyonu amacına bağladı (Dobb, 2007:6-7). Bu bağlamda, sermaye birikimi, kapitalist sistemin işleyişi için olmazsa olmaz bir unsur haline geldi. Maddi ve sembolik açıdan ekonominin toplum üzerinde egemen olduğu bir düzen olan kapitalizmin temelini, sermaye birikiminin özerk ve ana hedef haline gelmesi oluşturur (İnsel, 2004:61).

2. FEODALİZMİN ÇÖKÜŞÜ VE KAPİTALİST SİSTEMİN DOĞUŞU

Feodalizm, kapitalizmin öncüsü olan ve asil toprak sahiplerinin egemenliğine dayanan bir toplumsal düzendir. Köleci toplumun çöküşüyle beraber ortaya çıkan feodalizm, tarıma dayalı bir toplumdur ve bu toplumda köle emeğinin yerini serf emeği almıştır. Feodal toplumun temelini oluşturan üretim ilişkileri, feodal beyin toprak üzerindeki mutlak mülkiyet hakkı ve serf üzerindeki sınırlı hakimiyetine dayanır. Serfler, köle ve özgür insan arasında bir konumdadır. Toprak üzerinde mülkiyet hakları olmasa da kullandıkları üretim araçları kendilerine aittir. Serfler, ettikleri topraktan hem kendi geçimlerini sağlarlar hem de feodal bey için belirli bir süre çalışırlar. Bu açıdan bakıldığında, serfler geçimlerini sağladıkları küçük toprak parçasının sahibi sayılabilirler (Eaton, 1990:26). Feodal toplumda üretim, angarya ve faiz ekonomisi olmak üzere iki temel biçimde gerçekleşir. Bu iki üretim biçiminde ortak olan bazı özellikler şunlardır (Zagalov ve diğerleri, 1976:105):

- Bağımlılık: Serfler, feodal beye karşı kişisel bir bağıllık içindedirler. Bu bağıllık, sadece toprağa değil, aynı zamanda feodal beye de bağıllık anlamına gelir.
- Toprak Sahipliği: Feodal Bey, işletilen tüm toprağın mutlak sahibidir. Serfler, bu toprakları beye bağlı olarak kullanırlar.
- Kişisel Kullanım: Serflerin, kendi geçimlerini ve ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için kullanabilecekleri küçük bir toprak parçası vardır.
- Üretim: Tüm tarımsal üretim, serflerin emeği ve kendi sahip oldukları basit araçlarla gerçekleştirilir.
- Artı-Ürün: Feodal Bey, serflerin emeğini ve ürettiklerini sömürerek artı-ürün elde eder.

Angarya ve faiz ekonomisinin ortak özelliklerine ek olarak, her birinin kendine özgü bazı farklılıkları da vardır. Angarya ekonomisinde, feodal mülkiyetteki tüm topraklar ikiye ayrılır (Zagolov ve diğerleri, 1976:106). Bir kısmı feodal beye aittir ve burada tarımsal ürünler, serflerin emeği ve araç-gereçleriyle üretilir. Üretilen ürünler tamamen feodal toprak sahibine aittir. Serfler, feodal beyin toprağında "artık emek" harcar ve "artık ürün" üretir. Ayrıca, haftanın belirli günlerinde feodal bey için karşılıksız çalışmak zorundadırlar. Bu durum, feodal toplumda en temel sömürü biçimidir. Sömürü olgusu ve boyutu gizlenmez, aksine kilisenin de desteğiyle meşrulaştırılır. Toprağın diğer kısmı ise serf toprağı veya serf payı olarak adlandırılır. Serfler, bu toprak üzerinde kendileri ve ailelerinin geçimini sağlamak, yıpranan üretim araçlarını onarmak ve yenilerini üretmek için gerekli olan ürünleri üretirler.

Feodalizmde iki temel üretim sistemi mevcuttur: angarya ve faiz ekonomisi. Faiz ekonomisinde topraklar köylülere dağıtılır ve üretilen ürünün bir bölümü feodal beye faiz olarak verilir. Geri kalan kısım ise köylülerin geçimini sağlamak, işgücünü yeniden üretmek ve üretim araçlarını onarmak için kullanılır. Feodalizmin temel ekonomik kanunu, feodal beyin serflerin emeğiyle ürettiği artık ürüne "feodal toprak rantı" adı altında el koymasındadır (Zagolov ve diğerleri, 1976:109). Feodal toplumda üretim, yerel nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak içindir ve tüketim ve kullanım odaklıdır. Ancak üretilen ürünün bir kısmı feodal beyler tarafından lüks tüketim için satılır. Zamanla ticaret ve ulaştırmanın gelişmesi üretici güçleri harekete geçirir ve kentlerin gücü artar. Üretim, değişim amacıyla yapılmaya başlar ve bu yeni üretim biçimi, kişisel emek ve üretim araçlarının özel mülkiyeti üzerine kurulur (Nikitin, 1990:39). Tüccarların elinde büyük servetler birikir ve sınıf çatışmaları yoğunlaşır. Tüm bu gelişmeler, feodalizmin sonunu hazırlamaya başlar.

Feodalizmin çöküşü, bir dizi içsel çelişkinin etkisiyle gerçekleşti. Bu çelişkilerden en önemlileri şunlardır (Eaton, 1990:61):

- Artık Ürün Çelişkisi: Feodal beyler, serflerin emeğini sömürerek artan bir rant elde etmeye çalışırken, serfler ise bu sömürüye karşı direniyor ve daha iyi yaşam koşulları için mücadele ediyordu. Bu durum, feodal beyler ve serfler arasındaki çelişkiyi derinleştiriyordu.
- Feodal Beyler Arasındaki Çelişki: Feodal beyler, toprak ve güç için sürekli birbirleriyle savaş halindeydi. Bu iç savaşlar, feodal sistemi zayıflatıyor ve merkezi otoriteyi sarsıyordu.
- Feodal İktidar ve Yeni Ekonomik Güçler Arasındaki Çelişki: Ticaretin gelişmesi ve kentlerin büyümesiyle birlikte, tüccarlar ve kentli kapitalistler yeni bir ekonomik güç haline geldi. Feodal iktidar, bu yeni gücü kontrol altına almak isterken, tüccarlar ve kapitalistler ise feodal sistemin katı kurallarından kurtulmak için mücadele ediyordu.

Faiz ekonomisinde, serfler feodal beye verdikleri faiz oranını belirleme özgürlüğüne sahip değillerdir. Bu oran, feodal beyin ihtiyacına, serflerin üretim kapasitesine ve piyasa koşullarına bağlı olarak değişir. Faiz oranı yükseldiğinde, serfler daha fazla ürün vermeye zorlanır ve kendi payları azalır. Düşük faiz oranlarında ise, serfler daha az ürün verir ve kendi payları artar. Faiz ekonomisinde, serfler feodal beye verdikleri ürünün karşılığında herhangi bir hizmet alamazlar. Bu sebeple, faiz ekonomisi, angarya ekonomisine göre daha az sömürücü bir sistem olarak değerlendirilebilir. Ancak, faiz ekonomisi de serflerin özgürlüğünü kısıtlar ve onları feodal beye bağımlı hale getirir. (Zagalov vd. 1976, 100-105; Eğilmez, 2019).

Feodalizmin çöküşü, artan çelişkilerden doğan tarihsel bir zorunluluktur. Toprağın tek zenginlik kaynağı olduğu ve sosyal ilişkilerin toprak sahipliği üzerine kurulduğu bir ortamda, ticaretin gelişmesi ve ihtiyaçların artması feodal düzenin sosyal yapısını kökten değiştirdi. Gözde'ye göre (2000:75), artan ticaret ve ihtiyaçlar, feodalizmin katı kurallarına uymaz hale geldi. Bu durum, feodal sistemin çürümesine ve yeni bir sosyo-ekonomik sistemin doğmasına yol açtı. Haynes (1999:1) ise bu değişimi, toprak sahibi sınıfın egemen olduğu bir toplumda değişim için bastıran güçlere atfeder. Bu yeni sistem, kapitalizm olarak adlandırılır. Kapitalizm, üretim araçlarının özel mülkiyeti ve kâr odaklı bir ekonomiye dayanır. Feodalizmin aksine, kapitalizmde sosyal ilişkiler toprak sahipliği yerine serbest piyasa ve ticari işlemler üzerinden belirlenir.

Feodalizmin çöküşü, yeni kıtaların keşfi ve buralardan elde edilen değerli madenlerle birlikte parasal ekonominin gelişmesine yol açtı. Para bolluğu, yüksek fiyatlar ve artan ticaret, "ticari kapitalizm" olarak bilinen kapitalist sistemin ilk aşamasını oluşturdu. Talas'a göre (1974:53-54), kapitalistler paranın sunduğu avantajlardan daha

fazla yararlanmak için kredi sistemini kurumsallaştırdılar ve yaygınlaştırdılar. Bu sayede, ülke içi ve dışı ticaret para ekonomisiyle birlikte genişledi. Parasal ekonomideki bu gelişmeler, kapitalist sistemin de gelişmesine ivme kazandırdı. Kapitalist sistemin gelişmesiyle birlikte sermaye birikimi hızla arttı ve kâr olgusu meşru kabul edildi. Ticaretin genişlemesi ve sermaye birikiminin artması, emeğin satın alınması veya kiralanması sürecini başlattı. Değer para ile ölçülmeye ve servet, başarının göstergesi olarak kabul edilmeye başladı. Bu ekonomik değişimler, "merkantilizm" olarak bilinen ekonomik düşüncenin temellerini oluşturdu.

3. MERKANTİLİZM VE SERMAYE BİRİKİMİ

Feodalizmin çöküşü ve Sanayi Devrimi arasındaki dönem, siyasi ve ekonomik alanda önemli değişimlerin yaşandığı bir geçiş dönemidir. Bu dönemde ulusal ve merkezi devletler kurulmuş, ticari kapitalizm gelişerek sermaye birikimi ve piyasa ekonomisi için zemin hazırlamıştır. Kazgan (1978:26)' a göre, bu dönemin belirleyici düşünce akımı merkantilizmdir. Merkantilizmin ortaya çıkışına zemin hazırlayan ekonomik ve sosyal koşullar Turanlı (2000:27-28) tarafından şu şekilde özetlenmektedir:

- Tarımsal Üretimde Değişim: Tarımda yeni tekniklerin kullanımı geleneksel şehir ekonomisini zayıflatır. Fazla ürün üretenler, ürünlerini satmak için pazara yönelir. Tarımsal üretim piyasa odaklı hale gelir ve artan kâr imkânı bireyselliği teşvik eder. Bu durum, daha ileri bir değişim sisteminin temelini oluşturur.
- Şehirleşme ve Merkezi Devletlerin Oluşumu: Şehir nüfusunun artması, ticari faaliyetlerin sınırlarını genişletir. Bu durum, merkezi iktidara sahip büyük devletlerin ortaya çıkmasına yol açar.
- Devlet ve Ticaret: Feodal beylerin yerini alan devlet, dış ticaretle uğraşanlara ayrıcalıklar ve tekelleşme imkânı tanır. Yeni oluşan devletlerin gelir kaynağı ticaret olduğu için devlet, ticaretin gelişmesini teşvik eder.
- Merkezi Otorite ve Yeni Düzen: Merkezi devlet, eski düzeni yıkararak devlet otoritesine dayanan ve sermaye birikimine odaklanan yeni bir düzen kurar.

Merkantilizm, ticari kapitalizmin temel ilkelerini ve ideolojisini yansıtan bir politik ve ekonomik sistemdir. Merkantilist düşünce, zaman ve mekândan bağımsız olarak bazı genel ilkelere sahiptir (Ölmezoğulları, 2003: 44-46). Merkantilizm, bir ülkenin zenginliğini ve gücünü dış ticaret fazlasıyla doğrudan ilişkilendirir. Ulusal ekonominin önemini kavrayan merkantilistler, devletin ulusal serveti maksimize etmek için ekonomik hayata müdahale etmesi gerektiğini savunur. Altın ve gümüş gibi değerli madenler, merkantilist görüşe göre bir ülkenin siyasi ve ekonomik gücünün temel kaynağıdır. Bu nedenle, dış ticaret fazlası vererek bu madenlerin ülkeye girişinin sağlanması nihai amaç olarak görülür. Devlet, bu hedefe ulaşmak için gerekli tüm adımları atmalıdır. Merkantilizme göre ithalat en aza indirilmeli, ihracat

ise teşvik edilmelidir. Elde edilen ihrac fazlası altın ve gümüşe dönüştürülerek ülke içinde tutulmalıdır. Merkantilistler, yüksek fiyatların ihracatı zorlaştıracağını ve ithalatı teşvik edeceğini göz ardı ederek, kârın yüksek olması için ülke içinde fiyatların yüksek tutulması gerektiğini savunur.

Merkantilizm, milliyetçiliği içeren bir ekonomik sistemdir. Merkantilist, kendi ülkesini diğer tüm ülkelerden üstün kılmak ister. Bir ülkenin refahı, diğer ülke ya da ülkelerin yoksullaşmasıyla elde edilebilir. Merkantilistler, bunu başarmak için güçlü bir devlet desteğiyle sömürgecilik yaparlar. Merkantilist çağ, sömürünün farkına varılan çağdır (Selik, 1988:129). Sömürü, ülke dışındaki kaynaklara el koymak şeklindedir. Esas sömürü aracı budur ve el koyulan fazla değer, çoğunlukla yabancı ülke insanların çalışmalarının sonucudur. Bu şekilde sağlanan sermaye birikimi, sanayi kapitalizmi döneminde, dış sömürü imkanlarından faydalanmaya devam ederken, aynı zamanda ülkenin kendi insanların emeğini daha fazla sömürmeye yönelir. Bununla birlikte, çocuk işçiliği ve ücretin çok az olması, sömürünün başka yönleridir. Ayrıca merkantilist çağ, sermayenin her yoldan toplandığı, büyük kazançlar elde etme gayretiyle toplumun ekonomik ve sosyal yapısının değişip sanayi kapitalizminin şartlarının oluştuğu ve geliştiği bir çağdır.

Merkantilizm, bir ülkenin serveti ya da zenginliğiyle dış ticaret bilançosu arasındaki ilişkiye önem veren bir ekonomik düşünce biçimidir (Heckscher, 1935). Merkantilizme göre, bir ülkenin zenginliği, sahip olduğu altın, gümüş gibi değerli madenler veya ticari değer ile ölçülür (Magnussen, 2003). Bu nedenle, merkantilistler, ihracatı artırıp ithalatı azaltarak, değerli madenlerin ülkeye girişini sağlamaya ve ülkeden çıkışını engellemeye çalışırlar. (Vaggi, 2003). Merkantilizm, aynı zamanda devletin ekonomide korumacı bir rol oynamasını savunur. Devlet, yerli üretimi desteklemek, rekabeti artırmak, nüfusu artırmak, sanayileşmeyi teşvik etmek gibi politikalar izleyerek, ulusal zenginliği maksimum kılmayı amaçlar. Merkantilizm, 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar Avrupa'da etkili olan ve sömürgecilik ile yakından ilişkili olan bir ekonomik doktrindir. Merkantilizm, sanayi devrimi ile yerini klasik liberalizme bırakmıştır

Kısaca, Merkantilizm, devletin kontrol ettiği ticaret aracılığıyla yapılan bir sömürü düzenidir ve sanayi kapitalizmin başlangıcında büyük bir rol sahibidir (Dobb,2007:189). Ayrıca Merkantilizmi sona erdiren nedenler, Laisser-faire ilkesine dayalı sanayi kapitalizmin ortaya çıkmasını da hızlandırır. Teknolojik gelişme ve artan dış ticaret, ticaret kapitalizminden sanayi kapitalizmine geçişin en önemli hızlandırıcılarıdır. Ticaret kapitalizminin ideolojisi olan Merkantilizm, sanayi kapitalizminin ideolojisini ifade eden liberalizmin zıttıdır.

4. FİZYOKRASİ VE SERMAYE BİRİKİMİ

Fizyokrat düşünce sistemi, "doğal düzen"i esas alarak bu düzenin insanlık için en uygun yol olduğunu öne sürer ve bu doğal düzen dahilinde iktisadi olayların kendi haline bırakılması gerektiğini iddia eder. Bu noktadan yola çıkarak da Merkantilist sisteminin ülkeye faydalı olmadığına ve devletin karışmasının yanlış olduğuna ulaşır. Fizyokratların "doğal düzen" anlayışı liberal düşüncenin ilk temel unsuru olur. "Laissez faire, laissez passer" felsefesi, gerçekten de doğal düzenin bir yansıması olarak kabul edilebilir, çünkü bu düzen, doğanın kendi kuralları ve işleyişi ile belirlenir. Bu felsefe, doğal düzenin ve içinde bulunduğu alanın belirleyici güçlerinin etkisi altında var olan bir anlayışı temsil eder. Bu dönemde, ekonomik kavramlar belirgin bir şekilde ön plana çıkar ve iktisadi düşüncede benzersiz bir öğreti yeşermeye başlar. İktisadi düşüncede bambaşka bir öğreti ortaya çıkar: Klasik iktisat. Bu öğreti, fizyokratlardan devraldığı liberalizmi Neoklasiklere, oradan da günümüzün Keynes sonrası iktisadi düşüncesine aktaran zincirin bir parçasıdır (Çavdar, 2003:85). Tarihsel süreçte, üretici ile üretim aracı arasındaki bütünlük bozulduğu için sermaye ve emek çatışır. Bu ayrışmayla sermaye kavramı ve sermayeye bağlı sorunlar iktisat teorilerinin konusu olur. Emek ile üretim araçlarının ayrılması sermaye kavramının tanımlanmasında ana etkidir. Sorun, bu noktada, sermayenin, üretim araçları sahipliğinden koparılan emek ile üretimde nasıl birlikte olduğu ve yeniden oluştuğudur. Bu evrimle birlikte, değer kaynağının artık değişim değil, üretim olduğu teorik seviyede incelenmeye başlar. (Kepenek, 1976:105). Fizyokratlar, artık yaratan üretim işlerinin sadece tarımsal üretim olduğunu bunun doğal sonucu olarak da sadece tarımda çalışan emeğin verimli olduğunu ve tarımda kullanılan sermayenin etkili olacağını savunurlar. Fizyokratlara göre tarım haricindeki iş alanların da kullanılan sermaye artık değer oluşturmasına yardımcı olmaz.

5. SANAYİ DEVRİMİ VE LİBERAL KAPİTALİST SİSTEMİN YÜKSELİŞİ

Kapitalist sistemde sanayileşme kendi başına gelişen bir süreç değildir. Sermaye toplanması, büyük pazarların meydana gelmesi, geniş hammadde kaynaklarına erişilmesi ve makinenin icadı sanayileşme sürecini ivmelendiren önemli faktörlerdir. Mali alanda gerçekleşen gelişmeler kredi kullanma ve bankacılık işlemlerinde olağanüstü bir hacim artışı yaratır. Böylece, kapitalist sistemin dinamik niteliği olan sermaye toplanmaya başlar ve bilimsel keşiflerin sanayiye uyarlanması için gerekli finansman elde edilir. Sanayi devrimiyle sermayenin ticaretten sanayiye geçmesi kapitalist sınıfı durdurulamaz bir kuvvete kavuşturur.

Genel olarak Sanayi Devrimi, el tezgâhı ve zanaat üretiminin yerini makinelerle donanmış fabrika üretiminin alması ve organik enerjinin yerini büyük ölçüde buhar gücünün vermesidir (Talas, 1974:64). Bu yeni üretim sürecinde üretim yeni metotlarla

ve toplu olarak yapılı ve makine, üretim sürecinde giderek insanın konumunu alır. Makineleşmeyle birlikte üretim içinde iş bölümü ilerler ve uzmanlaşma rahatlar. Ayrıca loncalar çöker ve birçok meslek batır. Yeni teknik ve iş bölümü bir yandan bireysel verimi diğer yandan toplam üretimi büyük ölçüde yükseltir. Bu süreç, ticari kapitalizmin iktisadi düşüncesi merkantilizme tepki olarak ve sanayi kapitalizmin sözcülüğünü yapan iktisadi öğretinin yani Liberal kapitalist sistemin gelişmesini sağlayan etmenler arasında, bu sistemin temel ilke ve idealleri önemli bir rol oynar. Bu sistemdeki kapitalist sınıf, kendi faaliyetlerini kısıtlayacak her türlü duruşa karşı çıkar. Temel inançları arasında rekabet ortamının sağlanması ve devlet etkisinin minimum seviyeye indirilmesi bulunur.

Ekonomik ve sosyal alanda tam bir özgürlük içinde gelişen liberal kapitalist sistem temelde uyum sağlaması zor sorunları da yanında getirir. Sanayi Devrimi'yle birlikte ülkelerde toplanmış olan sermaye hem kişilere hem de uluslara büyük güçler verir ve yaşam standardını önemli derecede artırır. Sanayileşme, kapitalist ülkelerle diğer ülkeler arasında büyük farklılıklara yol açar. Bu farklılıklar eski sömürgelerin daha büyük ölçüde iktisadi sömürüye maruz kalmalarını; sanayileşecek kadar ilk sermaye toplanmasına sahip olmayan ülkelerin de yarı-sömürgeleşmelerini doğurur bu farklılıklar, eski sömürge ülkelerinin daha fazla iktisadi sömürüye maruz kalmasını ve ilk sermaye birikimini sağlayacak düzeyde sanayileşmeyen ülkelerin yarı-sömürgeleştirilmesini beraberinde getirir (Çavdar, 2003:57). Sanayi devrimi, üretim tekniklerine kattığı yeniliklerin yanında, ekonomik alanda birçok sorunu da peşinden çeker. Örneğin; makineleşmenin üretimde ortaya çıkardığı sürekli artış dönemsel aşırı üretim krizlerine neden olur.

Özgürlükler içinde gelişen, Liberal kapitalist sistem, paradoksal bir şekilde, milyonlarca insan temel ihtiyaçlarını bile karşılayamaz hale gelir ve üretim bu kesimlere ulaşamaz duruma gelir. Bu sistem, tam serbestlik içinde oluşan gelir düzeylerini desteklemez; aksine, fazla üretim ve tüketilemeyen mal krizi gibi yapısal sorunları da beraberinde getirir. Bu sorunlara kötü çalışma koşulları, düşük ücretler, artan sınıf ayrımları ve çatışmalar, yaratılan zenginliğin adil şekilde dağıtılamaması ve gelir adaletsizliği gibi önemli meseleler de eklenir. Bu durum, liberal kapitalist sistemin temel felsefesi olan "Laisser faire"yi sarsar.

6. I. DÜNYA SAVAŞI VE "LAISSER FAIRE" FELSEFESİNDEN İLK SAPMALAR

Kapitalizm, olgunlaştığı ve ilerlemesinin en üst seviyesine, doruk noktasına, ulaştığı anda olgunlaşma döneminde kazandığı yapı ile çözümleyemeyeceği sorunlarla yüz yüze gelir (Maillet, 1983:162). Ulusların ekonomik açıdan birbirine bağılılıkları çoğalır ve bir uluslararası bağımlılık hali ortaya çıkar. Bu bağımlılığa rağmen, Kapitalist

lkeler arasındaki ticaret, silahlanma yarışı, sömürgecilik ve nüfuz bölgeleri konusundaki çatışmalar sürekli olarak artar. Bu çekişmeler öncelikle "batı" dışı coğrafyaların ve toplumların sömürgeleştirilmesi mantığına dayanır. Sömürgecilik, sadece ekonomik değil, aynı zamanda ideolojik ve kültürel bir değişime de zorlanan sömürülen coğrafyalar için bir gerçekliğe dönüşür. Bu durum, kapitalist sistemin kaynak birikimi sürekliliğine hizmet etme amacını taşır. (Türkay, 2004:1). I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinde, sömürge alanlarının yeniden paylaşılması ve iktisadi çatışmaların çözülmesi için kapitalist ülkelerin rolü büyüktür.

I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte, kapitalist ülkeler arasında olan rekabete dayalı iletişim, askeri çatışmalara dayalı bir ilişki sistemine dönüşür. Savaşın başlamasıyla birlikte, kapitalist sistem savaşın devamını sağlamak için hazırlıklara başlar. Bu dönemde iktidar, sosyal yaşama ve ekonomiye etki etmeye başlar, bu etkiler, Laisser faire felsefi düşüncesinden ilk ayrılıkların belirtilerini oluşturur. Savaşın yarattığı zorluklar ve sıkıntılar, hkmetleri ekonomiye daha fazla müdahale etmeye zorlar. Savaşın finansal ve parasal gereksinimlerini karşılamak için vergi ve borçlanma imkanları yaygın bir Şekilde kullanılır (Talas, 1974:59).

Savaşa giren birçok ülke, büyük maddi zararlarla karşı karşıya kalır. Savaşın sona ermesiyle, yıkılan yerlerin yeniden inşası, savaş borçları, Almanya'nın yaşadığı enflasyon ve Rusya'nın sosyalist ekonomik sistemine geçişi gibi faktörler, dünyanın genel bir düzen güncellemeye çalışmasının temel Őartlarını oluşturur. Savaşın ardından, kapitalist sistemden kopan farklı siyasi sistemler ortaya çıkar. Faşist ve Nasyonal-Sosyalist gibi sistemlerin yükselişi, Kapitalizmi uluslararası bir nitelikten ulusal ve müdahaleci bir kimliğe dnştirr. Ekonomide yaşanan kriz, durgunluk ve gerileme sonucunda, görünmeyen elin yerine hükümetlerin açık, iyileştirici ve düzenleyici önlemleri almaya başlaması dikkat çeker. Özellikle 1929 Ekonomik Krizi, liberal kapitalizmden müdahaleci kapitalizme geçişin bir işareti olarak kabul edilir.

7. 1929 BÜYÜK BUNALIMI

Kapitalist toplanma süreci I. Dünya Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar uzanan bir yapısal kriz süreci geçirir. Bu süreç iki dünya savaşının yanında, kapitalizmin büyük krizi olarak adlandırılan 1929 Krizi'ne de Őahitlik eder (Aydın, 1999:1). Daha önce yaygın olmayan ve konjonktürel nedenlerden kaynaklanan krizler yaşayan kapitalist sistem, 1929 yılında ciddi bir depresyon geçirir. Bu depresyon yapısal ve yaygın bir nitelikte olur. 1929 Krizi, Avrupa lkelerinin aksine I. Dünya Savaşı'ndan güçlenerek ayrılan ve uluslararası borç alan bir konumdan borç veren bir konuma gelen ABD'de, New York Borsası'nın çökmesiyle patlak verir.

1929 yılının ekim ayında New York'ta, kapitalist yapının borsalarda yarattığı spekülasyon doruk noktasına ulaşır ve durdurulamaz bir hâl alır. Spekülasyonun etkisiyle bankalardan yüksek faizlerle krediler alınır, tahvil ve hisse senetleri alınır. Ancak kısa bir süre sonra durum değişir; ani bir likidite gereksinimi, borsalara satışa sunulan aşırı miktardaki hisse senedi ve tahvilin birikmesine neden olur (Talas, 1974:67). New York Borsası'nda 24 Ekim 1929'da yaklaşık 13 milyon dolarlık tahvil ve hisse senedi satılamamasından dolayı yaşanan bir mali kriz oluşmuştur. Bankalar, önemli miktarda hisse senedi satın almış olmalarına rağmen, krizi çözemezler; aksine, bu durum bankaların iflasına yol açar ve kriz daha da derinleşir. ABD'de başlayan bu kriz, kısa bir sürede tüm dünyaya yayılır.

1929 Krizi'nin yaygın, derin ve sürekli bir niteliği olması, ekonominin doğal bir dengeye kendi kendine ulaşamadığını açıkça gösterir. Bu büyük yıkıma yol açan kriz, devlet etkisinin ve güncel ekonomi politikalarının zorunlu hale getirilmesine sebep olur. Kapitalist sistemin tarihindeki en şiddetli ve en acı dolu krizlerden biri olan 1929 Krizi, kapitalist mekanizmaların işleyişindeki sorunları vurgular (Maillet, 1983: 163). Kapitalizmin ana felsefesi olan ve yıkılması zor gibi görünen Laissez-faire, krizi çözümlenmekte başarısız olur ve sonuç olarak yerini Keynes'in Genel Teorisi'ne bırakmak zorunda kalır.

İnsan doğasıyla aklına en uygun olduğu kabul edilen, değiştirilmemesi gereken ve hayatta tutulması gereken bir toplumsal sistem olarak tarih boyunca sunulan (Yörükoğlu, 1994: 1) kapitalist sistemin içinden çıkan her iktisadi akımın temel amacı, o dönemin özelliklerine uygun olarak sistemi daha etkin hale getirecek çözümler bulmaktır. Bu iktisadi akımlar, genellikle kapitalizmin çelişkilerini görmezden gelir ve sadece sistemin aksaklıklarını örtmeye çalışır. Keynes'in Genel Teorisi de bu durumu bozmaz ve II. Dünya Savaşı sonrasında 1970'lere kadar, kapitalist sistemin kurtuluş reçetesi olarak kabul edilir.

8. II. DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI

II. Dünya Savaşı, 1929 Krizi'nin ekonomik ve sosyal yıkımları tamir edilmeden patlak verir. II. Dünya Savaşı'nın ekonomik yaşam açısından önemli sonuçları belirir (Talas, 1974:60): Ulusal kalkınmacılık akımlarının gelişmesinin sonucunda sömürgecilik akımları ortadan kalkar. Sosyalist sistem genişler, fakat bunun yanında planlı ve karma özellik taşıyan yeni ekonomi politikaları da ortaya çıkar. Bu yeni gelişmelerin bir sonucu olarak kapitalist sistem saflığını büyük ölçüde kaybeder ve müdahaleci ve düzenleyici niteliğini elde eder.

1929 Krizi'nden çıkma çabaları, teknolojik ilerlemeler, II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu tahribatın onarılma çabaları, sermayenin üretim sürecindeki ulusallaşmanın, uluslararasılaştırılması ve savaş öncesi ve sonrasında artan sermaye-emek çatışması gibi etmenler, kapitalist sistemi yeni düzenlemelere zorlar. II. Dünya Savaşı bittikten sonra, sermaye birikimi büyüme dönemine girer ve bu geçiş döneminde kapitalist ülkeler, ekonomik yıkımları önlemek için Keynesyen talep politikalarını uygular. Keynesyen talep politikaları, ekonomik istikrarın sağlanması için devlete etkin bir rol tanır ve bütçe gelir ve giderlerinin değiştirilmesi yoluyla toplam talep düzeyini artırırken işsizlik sorununu da çözmeye yardımcı olur (Başkaya, 1999:86).

Keynesyen talep politikaları, ekonomik gelişme sürecindeki rolü oldukça önemlidir ve bu büyümeyle birlikte kapitalistler arasında artan zenginliğin bir bölümünün vergilendirilerek tekrardan dağıtılacağını öngörür. Bu düşünce, Refah Devleti'nin doğuşuna yol açar. Sözde amaç, adaleti sağlamak olsa da asıl hedef, sistemin sömürülen emeğin mücadelesini engellemek istemesidir. Kapitalist sistemin bu yeni kimliği, 70'li yıllara kadar etkisini sürdürür.

9. 1970'LERDEN GÜNÜMÜZE

II. Dünya Savaşı sonrasında 70'li yıllara kadar kapitalist ülkelerde yaşanan hızlı bir ekonomik büyüme ve sermaye birikimi süreci, sistemin iç çelişkilerinin artmasıyla birlikte kriz belirtilerinin ortaya çıkması nedeniyle yavaşlama eğilimine girer. Talep ağırlıklı Keynesyen politikalar bir ekonominin ya işsizlik ya da enflasyon içinde bulunabileceğini, bu iki olayın aynı zamanda gerçekleşmeyeceğini içeren kuram üzerine kurulur (Ataç, 1999:165). Ancak 70'li yıllarda ekonomi literatürüne yeni eklenen bir kavram, stagflasyon kavramı, Keynesyen politikaların düzenleyici mantığının artık işlemediğini gösterir. Çünkü ekonomilerde durgunluk ile birlikte fiyatların hızlı bir şekilde yükselmeye başladığı bir dönem yaşanır.

Kapitalizm, sürüklendiği yeni bunalımdan kurtulma arayışlarına girer ve bu süreç neo-liberalizm adı altında *laissez faire* felsefesini yeniden diriltir. Amaç yine, kapitalist sistemi kendi dönemi içinde güçlendirmek ve sistemin işleyişini devam ettirmesi için gerekli mekanizmaları meşrulaştırmak olmuştur. Kapitalist sistemi içinde bulunduğu kriz koşullarından kurtarmak için ortaya çıkan teoriler "yeni" ve "orijinal" değil, sanayi kapitalizminin ortaya çıktığı ilk dönemden beri gerektiğinde "yeni kimlikleriyle" sunulabilen eski şeylerdir (Başkaya, 1997:296). Söz konusu teorik yaklaşımların etkinliği yeni ve orijinal olmalarından değil, yapısal kriz koşullarında kapitalist ülkelerdeki sermaye birikiminin devamını sağlamaktan kaynaklanır.

10. SONUÇ

Günümüzde ise kapitalist sistem "sermayenin kendi suretinde bir dünya yaratması" anlamında küreselleşme olarak adlandırılan süreçte kendini gösterir. Küreselleşme,

kapitalizmin 70'li yıllarda girdiği krizi çözmek ve yönetmek üzere ortaya atılan neo-liberalizmin belirlediği bir projedir (Türkay, 2004:2). Bu projeye göre bilim ve teknoloji alanında sağlanan olağanüstü gelişmeler sayesinde dünyanın her yerinde insanlar hem bolluk ve refaha hem de sınırsız bir seçim özgürlüğüne erişir, dolayısıyla toplum üyeleri ve ülkeler arasında var olan ekonomik, siyasal ve ideolojik çatışmalar kendiliğinden biter. Bu iddialar, gerçekte bugünün gerçek dünyasını yansıtmamaktadır. Kapitalist sistem uzun bir süredir durgunluk içinde olduğu için yoksulluğu ve işsizliği beraberinde getirir. Dünya hızla küresel bir yoksulluğa boyun eğer. Gelir ve refah artışının olduğu yerlerde ise, bu artış, ileri sürüldüğü gibi insanlar ve ülkeler arasında adilce paylaşılmaz, tam tersine kıt kaynakların talanına dönük acımasız bir rekabet yaşanır. Benzer şekilde ekonominin ve pazarın küreselleşmesiyle birlikte artacağı öne sürülen karşılıklı bağımlılık ve iş birliğinin yerini ülkeler ve bölgeler arasında giderek çoğalan eşitsiz gelişme alır. Sonuçta homojenleşen bir dünya değil, giderek ayrışan bir dünya oluşur.

Ekonomide yaşanan bunalım, durgunluk ve gerileme sonucu görünmeyen elin yerini hükümetlerin görünen, düzeltici, ayarlayıcı önlemleri alır. Özellikle 1929 Ekonomik Bunalımı liberal kapitalizmden müdahaleci kapitalizme geçildiğinin bir göstergesi olur. Bu bunalım, Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayarak tüm dünyayı etkisi altına almış ve küresel bir depresyona yol açmıştır (Eichengreen, 2004: 457-476). Bunalımın nedenleri arasında, üretimdeki aşırı artış, tüketimdeki durgunluk, spekülatif borsa hareketleri, dış ticaretteki dengesizlikler, altın standardının sıkıntıları ve uluslararası iş birliğinin eksikliği sayılabilir (Temin, 1993: 87-102). Bunalımın sonuçları ise, işsizliğin, yoksulluğun, iflasların, sosyal huzursuzlukların, milliyetçiliğin, faşizmin ve savaşın artması olmuştur (Kindleberger, 2011).

Bunalımın etkisiyle, liberal kapitalizmin işleyişine güven sarsılmış ve devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiği görüşü yaygınlaşmıştır. Bu görüşün öncüsü olan John Maynard Keynes, devletin harcama politikalarıyla talebi artırması ve istihdamı sağlaması gerektiğini savunmuştur (Skidelsky, 2009). Böylece, müdahaleci kapitalizm olarak adlandırılan bir ekonomik sistem ortaya çıkmıştır. Bu sistem, devletin ekonomik faaliyetleri düzenlemesi, planlaması, teşvik etmesi ve denetlemesi anlamına gelmektedir (Akçacı, 2023: 399-411). Müdahaleci kapitalizm, 1929 bunalımından sonra birçok ülkede uygulanmış ve ekonomik toparlanmaya katkıda bulunmuştur.

Kaynakça

- Akçacı, T., & Türker, G. (2023). 1929 Küresel Çöküşüne Karşı Türkiye'nin Ekonomik Başarısı: Cumhuriyet Dönemi Devletçilik Analizi. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 22 (Cumhuriyet'in 100. Yılı), 399-411.
- Ataç, Beyhan (1999). Maliye Politikası, 5.Baskı, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık Ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, Eskişehir.
- Aydın, M. Kemal (1999). Ulusal Kalkınmacılıktan Küreselleşmeye, *Bilgi Dergisi*.
- Başkaya, Fikret (1997). Paradigmanın İflası, 6.Baskı, Doz Yayınları.
- Başkaya, Fikret (1999). Neoliberalizmin Karanlık Bilançosu, *Yeni Türkiye Dergisi*, Ocak-Şubat, Sayı 5.
- Bremond, Janine; Geledan, Alain (1984). İktisadi Ve Toplumsal Kavramlar Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Çavdar, Tevfik (2003). İktisat Kılavuzu, Nk Yayınları, İstanbul.
- Dobb, Maurice (2007). Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler, *Bilim Dizisi*, İstanbul.
- Eaton, John (1990). Ekonomi Politik, 2.B, Bilim Ve Sosyalizm Yayınları.
- Eğilmez, M. (2019, Eylül 17). Bilim Ve Ekonomi Biliminin Yeri.
- Eichengreen, B. (2004). The Great Depression And The Great Recession: What Have We Learned?. In *The Great Depression Of The 1930s: Lessons For Today* (Pp. 457-476). Oxford University Press.
- Göze, Ayferi (2000). Siyasal Düşünceler Ve Yöntemler, 9.B. Beta Yayınları, İstanbul.
- Haynes, Mike (1999). Kapitalizmin Yüzyılı, *Socialist Review*, (Çev.: Türkan Uzun).
- Heckscher, E. F. (1935). Mercantilism.
- İnsel, Ahmet (2004). Neo-Liberalizm Hegomanyanın Yeni Dili, *Birikim Yayınları*, İstanbul.
- Kazgan, Gülten (1978). İktisadi Düşünce Veya Politik İktisadın Evrimi, 3.B., Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kepek, Yakup (1976). Ekonomik Düşüncede Sermaye Kavramının Değişimi, *Odtü Gelişme Dergisi*, Bahar 11.
- Kindleberger, C. P., & Aliber, R. Z. (2011). *Manias, Panics, And Crashes: A History Of Financial Crises*. Palgrave Macmillan.
- Magnussen, L. (2003). *Mercantilism: The Shaping Of An Economic Language*.
- Maillet, Jena (1983). İktisadi Olayların Evrimi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Nikitin (1990). Ekonomi Politik, 8.B, Sol Yayınları.
- Ölmezogulları, Nalan (2003). Ekonomik Sistemler Ve Küreselleşen Kapitalizm, 4.B., Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.

- Öngen, Tülin (2003). Küresel Kapitalizm Ve Sermayenin Yeni Hegemonya Stratejileri, Http://Www.Petrolis.Org.Tr/2003_Cd/01_Sermaye/Govde.Htm, Erişim Tarihi: 19.09.2008.
- Selik, Mehmet (1988). 100 Soruda İktisadi Doktrinler Tarihi, 4.B., Gerçek Yayınevi.
- Skidelsky, R. (2009). Keynes: The Return Of The Master. Publicaffairs.
- Talas, Cahit (1974). Ekonomik Sistemler, S.Yayınları, Ankara.
- Temin, P. (1993). Transmission Of The Great Depression. The Journal Of Economic Perspectives, 7(2), 87-102.
- Turanlı, Rona (2000). İktisadi Düşünce Tarihi, 3.B., Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.
- Türkay, Mehmet. Üçüncü Dünya Var Mıydı? Ulusal Kalkınma Mümkün Mü?, <Www.Antimai.Org/Eko/Mturkay1.Htm>. (Erişim Tarihi: 02.02.2007).
- Vaggi, G., & Groenewegen, P. (2003). A Concise History Of Economic Thought: From Mercantilism To Monetarism. New York: Palgrave Macmillan.
- Wallerstein, Immanuel (2002). Tarihsel Kapitalizm, 3.B., Metis Yayınları, İstanbul.
- Yörükoğlu, Alper (1994). Burjuva Ekonomi Politikası Ve Bunalım, Özgürlük Dünyası, Sayı 67.
- Zagolov, N.A.; A. Arzumanyan; V.A. Kirov; A.J. Boyarski (1976). Ekonomi Politikasının Temelleri, 1.B. May Yayınları, İstanbul.
- Zagolov, V. A., Kuznetsov, V. A., & Kuznetsova, N. V. (1976). Feodalizm: Tarihsel Ve Teorik Sorunlar. Ankara: Bilim Yayınları.